

Львівський державний університет внутрішніх справ
Міністерство внутрішніх справ України

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ФЕДУЛОВА ІННА МИКОЛАЇВНА

УДК 343.222.4:343.74 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ
ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право
Галузь знань – 08 «Право».

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ І. М. Федулова

Науковий керівник **Авраменко Олексій Володимирович**, кандидат юридичних
наук, доцент

Львів – 2019

АНОТАЦІЯ

Федулова І. М. Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право (081 – Право). – Львівський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Львів, 2019.

Дисертація є першим в Україні комплексним кримінально-правовим дослідженням відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, що дало змогу отримати певні науково-теоретичні результати, значущі для науки і діяльності правозастосовних органів та можуть бути використані для вдосконалення відповідних положень чинного кримінального законодавства України.

У рамках аналізу стану дослідження питання відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у юридичній літературі названо видатних науковців, які переймалися цією проблематикою, окреслено дискусійні аспекти щодо встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Констатовано недостатнє вивчення і розроблення деяких питань протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Зроблено висновок про соціальну обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема про високий ступінь його суспільної небезпечності, про домінування позитивних наслідків кримінально-правової заборони над негативними наслідками криміналізації.

Оцінюючи такий важливий принцип криміналізації, як можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів і неможливість боротьби за допомогою інших зроблено висновок, що ефективність протидії протиправному заволодінню майну підприємства, установи, організації вбачається лише у встановленні кримінальної відповідальності за це діяння; відтак кримінально-правова норма, з позиції законодавчої техніки, має бути досконалою, а її застосування – належним. З'ясовано, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є доволі поширеним явищем.

У рамках порівняльно-правового вивчення кримінально-правової відповідальності, що передбачена за рейдерство в Україні, та кримінально-правової відповідальності, що передбачена в Республіці Казахстан, Республіці Молдова та Російській Федерації, констатовано, що кримінально-правове регулювання корпоративних відносин має схожі риси. Зазначені держави використовують подібні інститути кримінально-правової охорони корпоративних прав учасників господарських товариств.

Розгляд поняття «заволодіння» у контексті норм КК України, а також його значення у ст. 206-2 КК України дав змогу зробити висновок про нехарактерний для інших статей спосіб заволодіння, а саме шляхом укладення правочинів із підробленими або викраденими документами, а предмет заволодіння засвідчив правильність дій законодавця щодо віднесення цієї статті до розділу злочинів проти господарської діяльності.

Вивчення змісту елементів складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, та їх ознак дало змогу встановити, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації суб'єктами господарювання права володіння своїм майном для провадження діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації їх учасниками своїх прав, пов'язаних з

участю у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі.

Обґрунтовано доцільність змінити формулювання «підприємство, установа, організація» на «суб'єкт господарювання», а замість словосполучення «частками, акціями, паями засновників, учасників, акціонерів, членів» використовувати більш широке за змістом – «корпоративними правами».

Об'єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації за своєю законодавчою конструкцією (ст. 206-2 КК України) має матеріальний склад та характеризується такими обов'язковими ознаками: суспільно небезпечне діяння – протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; спосіб вчинення злочину - шляхом вчинення правочинів з використанням визначених законом засобів; засіб вчинення злочину – підроблені або викрадені документи, печатки, штампи підприємства, установи, організації; суспільно небезпечний наслідок – матеріальна шкода внаслідок вилучення майна з його правомірного володіння; причинно-наслідковий зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком;

Спосіб є обов'язковим елементом об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, оскільки у диспозиції статті зазначено, що протиправне заволодіння майном може бути вчинено лише шляхом вчинення правочинів.

Сформульовано висновок, що діяння належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст.ст. 357, 358 КК України та ст. 206-2 КК України. Винятком є злочин, передбачений ч. 4 ст. 358 КК України, де встановлено відповідальність за використання завідомо підробленого документа.

Обґрунтовано, що суб'єкт злочину є загальним, окрім випадків, коли цей злочин вчиняється службовою особою з використанням службового становища. У такому разі суб'єкт – спеціальний. Сформульовано висновок

про доцільність включення ст. 206-2 КК України відповідного переліку п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, а також ч. 2 примітки до ст. 96-3 КК України. Заразом з'ясовано, що спеціальним суб'єктом цього злочину є тільки та службова особа, яка використала своє службове становище при його вчиненні.

Констатовано, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації може бути вчинене лише з прямим умислом, а мета та мотив у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, є факультативними.

Встановлено, що у складі ч. 2 ст. 206-2 КК України наявна специфічна повторність, адже злочин буде вважатися таким, що вчинений повторно у разі вчинення цього злочину раніше. Також запропоновано окреслити у диспозиції статті перелік осіб, щодо яких дії, передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України, вчинені з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або у поєднанні з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, утворюватимуть склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 206-2 КК України. До таких, зокрема, слушно віднести осіб, які уповноважені на прийняття рішень, що стосуються володіння і розпорядження майном.

Обґрунтовано необхідність законодавчого визначення розміру шкоди, спричиненої знищенням чи пошкодженням майна, за завдання якої передбачено відповідальність за ч. 2 ст. 206-2 КК України.

Запропоновано до «тяжких наслідків» віднести умисне вбивство чи нанесення тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління нею, пошкодження чи знищення її майна, що призвело до загибелі людей, а також втрата ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю. Визначено склади злочинів, які є суміжними зі ст. 206-2 КК України. За змістом диспозиції

та за конструкцією ст. 206-2 КК України до них віднесено ст. 190 КК України, ст. 205-1 КК України, ст. 206 КК України, ст. 356 КК України та ст.ст. 357, 358 КК України.

Аналіз спільних та відмежувальних ознак злочинів, передбачених ст. 190 КК України та ст. 206-2 КК України, засвідчив, що на противагу шахрайству, не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони ст. 206-2 КК України добровільна передача майна потерпілих винному. Обман у цих протиправних діях вбачається як використання підроблених чи викрадених документів підприємства, установи, організації, тимчасом обов'язковою умовою є те, що винний знає про незаконне походження таких документів при вчиненні правочинів, які мають вигляд цілком законних, і на підставі яких здійснюється перехід права власності на майно підприємства, установи, організації чи частки її учасника.

Суміжним зі злочином за ст. 206-2 КК України є злочин, передбачений ст. 205-1 КК України. Однак, на відміну від предмета злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, предметом злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, є документи, які відповідно до закону подаються для державної реєстрації юридичної або фізичної особи. Документи, печатки, штампи у складі злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є винятково засобом вчинення цього злочину. Водночас злочин, передбачений ст. 205-1 КК України, має формальний склад, передбачений ст. 206-2 КК України, – матеріальний.

У злочинах, передбачених ст.ст. 206, 206-2 КК України, розмежувальними ознаками є їх об'єктивні сторони, а у ст. 356 та ст. 206-2 КК України до основних розмежувальних ознак належить віднести їх об'єкти, адже вони посягають на різні сфери суспільних відносин. Ознаками, за якими розмежовуються склади злочинів, що передбачені ст.ст. 357, 358 та 206-2 КК України, є їхні об'єкти – вказані злочини посягають на різні види суспільних відносин та об'єктивні сторони. Констатовано, що у злочинах,

передбачених ст.ст. 357, 358 КК України, документи, печатки, штампи юридичної особи є предметом посягання, а у складі ст. 206-2 КК України – засобом вчинення злочину.

Обґрунтовано висновок про співрозмірність покарання, передбаченого санкцією ч. 1 ст. 206-2 КК України, суспільній небезпеці діяння. Зауважено, що виправні роботи можуть призначатись лише за умови можливості їх поєднання з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Найсуворішим покаранням та таким, що найчастіше застосовується, є покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Констатовано, що додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може застосовуватись не до всіх, а лише до тих осіб, які для вчинення злочину використали посади, що обіймають, або діяльність, що провадять. Зважаючи, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК України, – багатооб'єктний, слушною постає посиленна караність. Це зумовлено тим, що поряд зі здійсненням господарської діяльності законодавець ставить під охорону життя, здоров'я, а також власність.

Порівнюючи санкцію ч. 3 ст. 206-2 КК України зі санкціями суміжних статей, простежується, що ця санкція статті більш сувора та сформульована відповідно до принципів законодавчої техніки побудови спеціалізованих статей. Зокрема, санкцією ч. 3 ст. 206-2 КК України передбачено додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Відтак конфіскація майна як додаткове покарання може бути застосована, зважаючи на положення ст. 98 КК України, до повнолітньої особи, що вчинила злочин, передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України.

Ключові слова: кримінально-правова характеристика, злочин, склад злочину, протиправне заволодіння, суб'єкт господарювання, майно, кримінальна відповідальність, покарання.

ANNOTATION

Fedulova I.N. Criminal liability for the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis on scientific degree of Legal Science (PhD of Law) on speciality 12.00.08 «Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law» (081 – Law). – Lviv State University of Internal Affairs MIA of Ukraine, Lviv, 2019.

The presented dissertation is a complex criminal-legal research of the legal liability for the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization. The study made it possible to obtain certain scientific theoretical results significant for social science and law enforcement bodies that can be applied for the improvement of the related provisions of the current criminal law of Ukraine.

Within the frame of the survey of researches concerning the liability for the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization based on the juridical literature the scholars who focused on this problem have been named and the debatable issues related to the establishing criminal liability for the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization have been defined. The conducted analysis revealed that the studies and elaboration of certain issues related to the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization are insufficient.

Conclusions about social conditionality of the establishment of criminal liability for the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization have been formulated, in particular, the high level of social danger of such acts and the domination of positive consequences of criminal-legal prohibition over the negative consequences of criminalization have been ascertained.

Evaluating such important principle of criminalization as the possibility to counteract these facts by means of criminal-legal measures and impossibility to control them by any other measures it has been concluded that countering the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization is

effective only when the criminal liability for these acts is established; thus, the criminal-legal norm, from the position of legislative principles, must be perfect and its implementation must be appropriate. The prevalence of the phenomenon of the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization was ascertained.

Within the frame of comparative study of criminal-legal liability for raiding invoked in Ukraine and criminal-legal liability established in the Republic of Kazakhstan, the republic of Moldova and the Russian Federation it has been stated that criminal-legal regulation of corporative relations has common features. The defined states apply similar institutions of legal entities corporate rights protection.

Consideration of the notion “seizure” in the context of the norms of the Criminal Code of Ukraine and its meaning according to the article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine allowed to formulate the conclusion about the specific character of seizure defined by other articles, namely by means of legal actions conducted using fraudulent or stolen documents whereas the object of seizure proved the correctness of the acts of legislator concerning the attribution of this article to crimes against business activity.

The study of the constituent elements of offence enacted by the article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine and their features allowed to conclude that the direct object of the crime according to the provisions of the article 206-2 of the Criminal Code of Ukraine are the protected by the criminal law social relations in the sphere where enterprises, institutions and organizations can realize their right to hold property in order to conduct their business activity that constituted the aim of its establishing as well as in the sphere where the founders, participants, shareholders, members of enterprises, institutions and organizations can realize their rights to participate in the defined economic agents within the bounds of their authorized capital share.

There has been substantiated the necessity to change terminological formulation “enterprises, institutions, organizations” into “economic agent” and to

apply instead of “founders’, participants’, members’ share, ownership ratio, shareholders’ interest” the term “corporate rights” which has a wider sense.

The objective part of the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization according to its legislative construction (the article 206-2 of CC of Ukraine) has a material body and is characterized by the following features: socially dangerous act – the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization; modus operandi – by means of committing transactions; means to commit the crime – by using fraudulent or stolen documents, seal, stamps of the enterprise, institution, organization; socially dangerous consequences – transfer of property from legal to illegal ownership; relationship of cause and effect – actual seizure of property of an enterprise, organization and institution or the part of its participant by conducting transactions using fraudulent or stolen documents as the result of illegal deprivation of the lawful owner of his/her property.

Modus operandi is an obligatory element of the objective part of the crime envisaged by the article 206-2 of the CC of Ukraine because the disposition of the article states that the fraudulent conversion of property can be performed solely by means of committing transactions.

The following conclusion has been made: the actions should be qualified according to the cumulative action crime stipulated by the articles 357, 358 of the CC of Ukraine and the article 206-2 of the CC of Ukraine with the exception of the crime provided by part 4 of the article 358 of the CC of Ukraine that establishes liability for usage of deliberately forged papers.

It has been substantiated that the subject of the crime is general with the exception of cases when the crime is committed by an official abusing his/her power. In this case the subject – is special. The conclusion concerning the appropriateness of including the article 206-2 of the CC of Ukraine into the Section XIV-1 “Measure of criminal-legal character concerning legal entities” of the Criminal Code of Ukraine. In general it has been proved that the special subject of this crime is the official who abused his/her position by its commitment.

It has been stated that the fraudulent conversion of property of an enterprise, institution, organization can be committed solely with the direct intention, whereas the aim and the motive of the crime provided by the article 206-2 of the CC of Ukraine are optional.

It has been defined that in the part 2 of the article 206-2 of the CC of Ukraine there is a specific recurrence since the crime will be considered a second offence in case when it has been committed before. It also has been suggested to define in the disposition of the article the list of persons in relation to whom the actions stipulated by the part 1 of the article 206-2 of the CC of Ukraine committed under the threat to murder or infliction of grievous bodily harm or combined with the violence which is not dangerous to life and health or damage of the property will constitute the corpus delicti stipulated by the part 2 of the article 206-2 of the CC of Ukraine. To those mentioned it is appropriate to enlist the persons authorized to pass a decisions about ownership and management of property.

It is recommended to include the article 206-2 of the CC of Ukraine into the annotations of the article 185 of the CC of Ukraine that encloses the list of articles that encompass damage rendered in the large scale.

It is suggested to attribute to “grave consequences” the following: premeditated (intentional) murder or infliction of grievous bodily harm, use of violence which is not dangerous to life and health, damage or destruction of property resulted in human death as well as the violation of the inviolability of business reputation, leak of confidential information, in particular the commercial secrecy.

The corpus delicti proximate to the article 206-2 of the CC of Ukraine have been defined. According to the content of disposition and the construction of the article 206-2 of the CC of Ukraine they include the article 190 of the CC of Ukraine, the article 205-1 of the CC of Ukraine, the article 206 of the CC of Ukraine, the article 356 of the CC of Ukraine and the articles 357, 358 of the CC of Ukraine.

The analysis of common and differentiating features of the crimes stipulated by the article 190 of the CC of Ukraine and the article 206-2 of the CC of Ukraine revealed that, contrary to fraud, the voluntary transfer of property by the victim to the

perpetrator does not constitute the obligatory feature of the objective side of the article 206-2 of the CC of Ukraine. The fraud in these illegal actions is understood as the usage of fraudulent or stolen documents of an enterprise, institution, organization. Moreover the obligatory precondition is the fact that the perpetrator is aware of the illegal origin of these documents while committing transactions which seem quite legal and under which the transfer of the proprietary rights for the enterprise, institution or organization or the share of its participant is conducted.

The crime stipulated by the article 205-1 of the CC of Ukraine is proximate to the crime stipulated by the article 206-2 of the CC of Ukraine. However unlike the object of the crime stipulated by the article 206-2 of the CC of Ukraine the object of the crime stipulated by the article 205-1 of the CC of Ukraine are the documents which according to the law are submitted for state registration of the legal entity or physical entity. Documents, seals and stamps in the corpus delicti stipulated by the article 206-2 of the CC of Ukraine are exclusively the means of committing this crime. At the same time the crime stipulated by the article 205-1 of the CC of Ukraine has a formal body, whereas the crime stipulated by the article 206-2 of the CC of Ukraine has a material body.

The differentiating features of the crimes stipulated by the articles 206, 206-2 of the CC of Ukraine are their objective sides. The main differentiating features of the articles 356 and ст. 206-2 of the CC of Ukraine are their objects since they attempt different spheres of social relations. Features differentiating constituent elements of offence stipulated by the articles 357, 358 and 206-2 of the CC of Ukraine are their objects – the defined crimes attempt different types of social relation and their objective sides. It has been stated that in the crimes stipulated by the articles 357, 358 of the CC of Ukraine the documents, seals and stamps of the legal entity are the object of attempt, whereas they are the means of crime in the constituent elements of offence stipulated by the article 206-2 of the CC of Ukraine.

The conclusion about the adequacy of the punishment envisaged by the sanctions of part 1 of the article 206-2 of the CC of Ukraine to the social danger of the action has been substantiated. It was mentioned that the corrective labor can be

administered only under the possibility to combine it with the deprivation of right to hold office or to engage in specific activity.

The penalty of confinement is the most severe and the most frequently applied. It has been stated that additional punishment in the form of deprivation of right to hold office or to engage in specific activity can be applied not to everybody but only to the persons who for the commission of the crime abused their power or their positions. Taking into consideration the fact that the crime stipulated by part 2 of the article 206-2 of the CC of Ukraine is polyobjective the strengthened punishability is appropriate. It is determined by the fact that alongside with conducting economic activity the legislator safeguards the life, health and property.

Comparison of the sanction of part 3 of the article 206-2 of the CC of Ukraine with the sanctions of the related articles reveals that this sanction of the article is more severe and is formulated in accordance with the principles of legislative techniques of special articles compilation. In particular, the sanction of part 3 of the article 206-2 of the CC of Ukraine stipulates additional punishment in the form of deprivation of property. Thus the deprivation of property as an additional punishment can be applied, considering the provisions of the article 98 of the CC of Ukraine, to an adult malefactor who committed the crime under part 3 of the article 206-2 of the CC of Ukraine.

Key words: criminal-legal characteristics, crime, corpus delicti, the fraudulent conversion of property, legal entity, property, legal liability, punishment.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Федулова І. М. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 3. С. 84–87.

2. Федулова І. М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2017. № 138. С. 215–224.

3. Федулова І. М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України від суміжних складів злочину. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2017. № 2 (62). С. 123–135.

4. Федулова І. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор Р. І. Благута. Львів: ЛьВДУВС, 2017. Вип. 4. С. 308–318.

5. Федулова І. Н. Сравнительный анализ уголовной ответственности за рейдерство в Украине с некоторыми зарубежными государствами. *Leges si Viata: международный научно-практический правовой журнал*. 2018. № 5. С. 191–195.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Федулова І. М. Стан дослідження проблеми відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації в юридичній літературі. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу*: збірник тез

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 3–4 червня 2016 р.). Херсон, 2016. С. 199–203.

7. Федулова І. М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми та стан дотримання прав людини в Україні*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 серпня 2016 р.). Львів, 2016. С. 39–42.

8. Fedulova I. M. Social conditions of establishing criminal liability for unlawful property appropriation of companies, institutions and organizations. *Сучасний вимір держави і права*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 травня 2017 р.). Львів, 2017. С.53-56

9. Федулова І. М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України від злочинів, що передбачені статтями 357, 358 Кримінального кодексу України. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: збірник тез науково-практичної конференції (м. Харків, 16–17 червня 2017 р.). Х., 2017. С. 85-88

10. Федулова І. М. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 206-2 Кримінального кодексу України: її складові та зміст. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 р.) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 254–256.

11. Федулова І. М. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном юридичної особи в Україні та Казахстані. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 квітня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018 С. 99–103.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1	
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ	
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	
ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ	
ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ.....	
19	
1.1 Стан дослідження проблеми відповідальності	
за протиправне заволодіння майном	
підприємства, установи, організації у юридичній літературі.....	27
1.2 Соціальна зумовленість встановлення	
кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння	
майном підприємства, установи, організації.....	38
1.3 Відповідальність за протиправне заволодіння майном	
підприємства, установи, організації у законодавстві зарубіжних держав.....	51
1.4 Зміст і обсяг поняття заволодіння майном у ст. 206-2 КК України.....	64
Висновки до першого розділу.....	70
РОЗДІЛ 2	
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ	
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ	
МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ.....	
74	
2.1 Об'єкт протиправного заволодіння	
майном підприємства, установи, організації.....	74
2.2 Об'єктивна сторона протиправного заволодіння	
майном підприємства, установи, організації.....	93
2.3 Суб'єкт протиправного заволодіння майном	
підприємства, установи, організації.....	1055

2.4 Суб'єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.....	11919
2.5 Кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації.....	12828
Висновки до другого розділу	13939
РОЗДІЛ 3	
ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ТА КАРАНОСТІ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ.....	
1466	
3.1 Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації та суміжні склади злочинів.	1466
3.2 Покарання за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації та особливості його призначення	1677
Висновки до третього розділу.....	18080
ВИСНОВКИ.....	1844
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	1911
ДОДАТКИ	2122

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КК України	Кримінальний кодекс України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КВК України	Кримінально-виконавчий кодекс України
ГК України	Господарський кодекс України
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЗУ	Закон України
ВС України	Верховний Суд України
ВР України	Верховна Рада України
TrI	Transparency International
ЄДРСР	Єдиний державний реєстр судових рішень
НМДГ	неоподаткований мінімум доходів громадян

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Чи не основним напрямом сучасної державної політики України є інтеграція у міжнародний економічний простір задля стрімкого економічного та соціального розвитку держави.

Такого результату можна досягти за умови створення сприятливих умов для заняття господарською діяльністю та її захисту від незаконних посягань.

Нині державна політика спрямована на реалізацію не тільки економічних, а й правових реформ, метою яких є спрощення ведення бізнесу, залучення іноземних інвестицій, послаблення регуляторного тиску на підприємництво, запобігання рейдерським атакам та захист від них.

Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації є однією з істотних економічних загроз національній безпеці України. Надпоширеність цього явища перешкоджає інтеграції України у європейський простір, а отже, є нагальна потреба ефективної протидії йому з боку держави. Причинами розповсюдження цього явища є чимало негативних чинників, з-поміж яких передусім недосконалість вітчизняного законодавства та високий рівень корупції в країні.

Попри те, що держава намагається вживати необхідних заходів із протидії протиправному заволодінню майном підприємств, установ, організацій, ця проблема досі не вирішена. Масовість рейдерських атак визнається державою і на найвищому рівні. Зокрема, нещодавно Президентом України підписано Указ від 22.07.2019 № 542/2019 «Про заходи щодо протидії рейдерству». Питання рейдерства стало одним із наболілих для бізнесу. За різними оцінками, впродовж останніх шести років відбулося понад три тисячі захоплень. Зазвичай це зміна власника через підробку документів, через реєстраторів, яких не існує, або «дірки» у реєстрі. Схеми різні, а суть одна.

Україна робить важливі та свідомі кроки, спрямовані на охорону суб'єктів господарювання від рейдерських атак, з-поміж яких криміналізація протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації в

окремому складі злочину. Водночас правозастосовна практика засвідчує недостатній рівень реальної протидії такому явищу кримінально-правовими засобами.

Не оминають проблеми протидії рейдерству й українські науковці. Деякі аспекти її порушували такі вчені, як О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан, Б. М. Грек, С. С. Титаренко, Є. Д. Калмикова та інші. Тимчасом в Україні дотепер бракує комплексних досліджень, які необхідні для формування ефективної цілісної державної системи протидії таким протиправним заволодінням майна підприємств, установ, організацій. Незважаючи на проблематику застосування ст. 206-2 КК України та загалом притягнення до кримінальної відповідальності за зазначений злочин, це питання не має комплексного вирішення і в юридичній літературі. Однак не можна стверджувати, що такі аспекти не досліджувалися взагалі.

З огляду на наведене та важливість ефективного застосування кримінально-правової норми, передбаченої ст. 206-2 КК України, вибір теми дослідження є актуальним, як і своєчасним власне дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі кримінального права і кримінології факультету № 1 Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ у межах досліджень факультету за темою «Протидія злочинам підслідним Національній поліції: правові, кримінологічні та криміналістичні аспекти» (0118U005374).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дослідження – вдосконалення механізму кримінально-правової протидії рейдерству на основі комплексного розроблення проблем нормативного закріплення та застосування кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій.

Мета зумовлює необхідність вирішення таких *завдань*:

– з'ясувати стан розроблення питань кримінально-правової характеристики протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації у юридичній літературі;

– дослідити суспільну обумовленість криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– розкрити регламентацію рейдерських посягань на власність підприємств, установ, організації за кримінальним законодавством зарубіжних держав, зокрема Республіки Казахстан, Республіки Молдова та Російської Федерації, з метою запозичення позитивного досвіду;

– проаналізувати зміст і обсяг поняття «заволодіння майном» у ст. 206-2 КК України;

– охарактеризувати об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, визначити предмет посягання;

– окреслити об'єктивну сторону протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– проаналізувати суб'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України;

– визначити суб'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України;

– дослідити особливості кваліфікованого та особливо кваліфікованого складів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– розкрити спільні та розмежувальні ознаки злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, зі суміжними злочинами;

– розглянути питання щодо караності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– напрацювати і запропонувати напрями удосконалення кримінально-правової норми, яка передбачає відповідальність за протиправне заволодіння підприємства, установи, організації.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері кримінально-правової охорони майна суб'єктів господарювання.

Предмет дослідження – кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять сучасні методи наукового пізнання. У роботі, зокрема, використано загальнонаукові та спеціальні методи. Застосування *системного методу* дало можливість окреслити порядок дослідження основних питань та структуру дисертації (розділи 1, 2, 3). *Метод узагальнення* використано для компіляції вже запропонованих науковцями думок, пропозицій щодо обумовленості кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, кримінально-правової кваліфікації за цей злочин (підрозділи 1.1, 1.2). *Порівняльно-правовий метод* слугував вивченню кримінального законодавства деяких зарубіжних держав (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2). *Догматичний метод* сприяв виявленню й аналізу варіантів удосконалення ст. 206-2 КК України (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 2.3, 2.5). У рамках дослідження, зокрема вивчення кримінальних справ і узагальнення судової практики, використовувався також *статистичний метод* (підрозділи 2.1, 2.2, 2.5).

Науково-теоретичною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених у галузі кримінального, кримінального процесуального, цивільного, господарського права.

Емпіричну базу дослідження становлять: узагальнення матеріалів, оприлюднених в засобах масової інформації щодо повідомлень про факти протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій, вироки судів різних інстанцій за ст. 206-2 КК України, що містяться в ЄДРСР за період 2014–2019 років.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що нині відсутні сучасні належні наукові розроблення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Відтак

результати дисертації будуть важливими для теорії кримінального права, правозастосовної практики та полягають у такому:

вперше:

– доведено, що ст. 206-2 КК України у чинній редакції не забезпечує належної кримінально-правової охорони господарської діяльності всіх суб'єктів, які можуть її здійснювати, через зазначення в ній узагальненого переліку виключно форм юридичних осіб, господарська діяльність яких підлягає захисту, та невключення до нього такого суб'єкта господарювання, як фізична особа-підприємець, а також через відсутність законодавчого визначення кола осіб, протиправні діяння стосовно яких утворюватимуть склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК України;

– встановлено, що кримінальне законодавство зарубіжних держав містить якісні положення щодо кримінально-правової охорони суб'єктів господарювання від рейдерських захоплень, які варті запозичення. Зокрема, це закріплення відповідальності за рейдерство як за «встановлення контролю над суб'єктом господарювання»;

– спростовано оприлюднену в юридичній літературі позицію, що ст. 206-2 КК України є дублюючою (спеціальною) нормою, яка встановлює відповідальність за ті самі дії, що передбачені у ст. 190 КК України «Шахрайство»;

– за результатом порівняльного аналізу караності за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, і караності за суміжними злочинами доведено адекватність санкцій усіх частин ст. 206-2 КК України, а також їх співрозмірність суспільній небезпеці;

удосконалено:

– підходи до визначення кола складів злочинів, які є суміжними зі складом злочину, передбаченим ст. 206-2 КК України. До них запропоновано віднести ст.ст. 190, 205-1, 206, 356 та ст.ст. 357, 358 КК України. Здійснено аналіз їхніх спільних і розмежувальних ознак;

– розуміння змісту «тяжких наслідків» як ознаки у складі злочину, передбаченому ч. 3 ст. 206-2, до яких запропоновано відносити: умисне вбивство чи завдання тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодження чи знищення майна, що призвело до загибелі людей, а також втрата ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю.

– наукові підходи до визначення безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, яким пропоновано вважати охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації суб'єктами господарювання права володіння своїм майном для провадження діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації їхніми учасниками своїх прав, пов'язаних із участю у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі;

дістали подальший розвиток:

– наукові позиції щодо доцільності застосування за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб;

– підходи до вдосконалення кримінально-правового захисту суб'єкта господарювання від протиправного заволодіння його майном шляхом передбачення у ст. 206-2 КК України відповідальності за «рейдерство» як за «протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасників або встановлення протиправного контролю над суб'єктом господарювання».

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальшого розроблення теоретичних і прикладних проблем кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– правотворчості – у рамках удосконалення кримінального законодавства за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– правозастосовній діяльності – в діяльності судових і правоохоронних органів задля вирішення проблемних ситуацій, що виникають у процесі застосування норми про кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації;

– навчальному процесі – під час викладання дисципліни «Кримінальне право» в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання (Акт впровадження результатів дисертаційної роботи в освітній процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 05 вересня 2019 р.), а також підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій.

Апробація результатів дисертації. Апробація результатів дисертації.

Основні положення роботи оприлюднено на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 3–4 червня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та стан дотримання прав людини в Україні» (м. Львів, 19–20 серпня 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний вимір держави і права» (м. Львів, 19–20 травня 2017 р.); Науково-практичній конференції «Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Харків, 16–17 червня 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах» (м. Львів, 10 листопада 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Одеса, 13–14 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 11 публікаціях, із них чотири – у виданнях, які входять до переліку наукових фахових видань України, одна – у зарубіжному фаховому виданні (Республіка Молдова), 5 – у тезах доповідей на науково-практичних заходах.

Структура дисертації. Дисертація складається з анотації українською й англійською мовами, вступу, трьох розділів, що охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, із них основний текст – 172 сторінки, список використаних джерел (214 найменувань) – 21 сторінка, два додатки розміщено на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ
КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ
ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ
ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

1.1 Стан дослідження проблеми відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у юридичній літературі

Кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій встановлену порівняно недавно, після прийняття ВР України ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців» від 10.10.2013, який набрав чинності 29.03.2014.

Згідно зі законом, до КК України внесено ст. 206-2, відповідно до якої передбачено кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, зокрема частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації [94]. Стаття стала фактично спеціальною нормою, призначеною для охорони від рейдерства.

З уваги на те, що наведена норма у кримінальному законодавстві з'явилася віднедавна, а аналіз наукової та спеціальної літератури засвідчив недостатній рівень наукової розробленості проблемних аспектів протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, постає нагальна потреба ґрунтовного кримінально-правового вивчення окресленого питання.

За радянських часів рейдерство, його детермінація як такі не розглядалися, позаяк на той час економіка держави була повністю

централізована, більшість підприємств належали державі, тому про незаконні захоплення підприємств не йшлося взагалі [129, с. 160–166].

Окремі кримінально-правові дослідження заволодіння майном підприємств, установ та організації науковці таки провадили. Скажімо, підстави криміналізації аналізованої статті вивчали Б. М. Грек [35, с. 40–46], Р. А. Панасенко [129, с. 160–166]. Проблемні питання кваліфікації діянь висвітлювали Є. В. Калмикова [70, с. 14–15], О. О. Дудоров та Р. О. Мовчан [47, с. 215–263]. Характеристику предмета злочину наводила С. Я. Лихова [102, с. 157–162]. На особливостях кваліфікуючих ознак акцентував С. С. Титаренко [171, с. 152–158]. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта цього злочину аналізував О. І. Харь [200, с. 157–201].

Загальний аналіз складу ст. 206-2 КК України здійснено у Науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України за загальною редакцією О. М. Джужі, А. В. Савченка та В. В. Чернея [117, с. 474–476] та Науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України «Злочини проти власності» за редакцією М. І. Хавронюка [119, с. 297].

Також, практичні питання кримінально-правової кваліфікації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації висвітлено у посібнику «Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування» за редакцією М. І. Хавронюка [79, с. 39–42].

Водночас криміногенні процеси у сфері корпоративних відносин, зокрема й у сфері протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, на дисертаційному рівні вивчав В. Б. Пацюк, котрий із метою удосконалення протидії рейдерству запропонував змінити назву ст. 206-2 КК України та викласти її у новій редакції, що сприятиме ефективній протидії корпоративним переворотам, що здійснюються шляхом створення перешкод у реалізації прав учасників (акціонерів) та фальсифікації рішень керівних органів корпорації. Відтак учений запропонував ст. 206-2 назвати «Фальсифікація рішень органів господарського товариства». Своєю чергою, диспозиція ч. 1, на його думку, могла б звучати як «Умисні діяння, що мають

ознаки спотворення результатів голосування або перешкоджання вільній реалізації права на прийняття рішення загальними зборами акціонерів, загальними зборами товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, а також іншими органами господарського товариства, встановлені відповідно до закону про запобігання та протидію рейдерству та вчинювані з метою встановлення незаконного контролю над діяльністю підприємства, – караються...»; ч. 2 «Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинювані шляхом примушування учасника (акціонера) господарського товариства, члена виконавчого органу, наглядової ради чи ревізійної комісії до участі чи неучасті у загальних зборах акціонерів, загальних зборах товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю, засіданні іншого органу господарського товариства, голосування певним чином або відмови від голосування, поєднані з шантажем або погрозою застосування насильства, знищення чи пошкодження чужого майна, або розголошення відомостей, які потерпілий бажає зберегти в таємниці, – караються...»; ч. 3 «Діяння, передбачені частиною першою чи другою цієї статті, вчинювані групою осіб за попередньою змовою або організованою групою, – караються...» [43, с. 16].

Зауважимо, що рейдерство, за яке передбачено відповідальність у ст. 206-2 КК України, в економічному аспекті широко досліджували українські науковці, зокрема З. С. Варналій, І. І. Мазур [21, с. 129–136], О. А. Мельниченко [109, с. 102–108], Д. В. Зеркалов [66, с. 188.], М. І. Копитко [74, с. 187–192], З. Б. Живко [62, с. 88–104].

Адміністративно-правова протидія та боротьба з рейдерством стали предметом вивчення Ю. А. Берлача [15, с. 27–31], Ю. А. Хатнюка [201, с. 77–81], Т. А. Цибульника [202, с. 164–167]

Аналіз ст. 206-2 КК України у межах компаративістських досліджень здійснювали й іноземні науковці. Зокрема, російський учений Т. В. Семенов визначає цю норму як найбільш потужний засіб протидії рейдерству в українському кримінальному законодавстві [158, с. 90].

Зазвичай думки науковців є одностайними щодо необхідності визначення на законодавчому рівні поняття рейдерства, а також розроблення дієвого механізму притягнення до відповідальності за його вчинення.

З цього приводу Д. В. Фальшовник стверджував помилково називати суто економічне явище, пов'язане з поглинанням чи злиттям підприємств, терміном «рейдерство», що більше стосується правової сфери в Україні і, відповідно, має суттєву кримінальну складову – відверте захоплення чужої власності, поєднане з корупцією у судових органах [189, с. 318].

Попри суттєву загрозу рейдерства як суспільно небезпечного явища, в сучасній юридичній та економічній науці практично відсутній усталений понятійний апарат щодо досліджуваного питання, тривають дискусії стосовно визначення і змісту рейдерства. Відтак вирішення цього питання ймовірно шляхом законодавчого закріплення окресленого поняття [208, с. 182]

Тимчасом А. В. Смітюх зазначав, що у ст. 206-2 Кримінального кодексу України, яка встановлює кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, не визначено поняття рейдерства. Також у роботах із розглядом рейдерства, за правило, простежується доволі серйозна плутанина, коли поняття «рейдерство» змішується зі суміжними поняттями – «поглинання» і «загарбання» [164, с. 56]. Тому автор пропонував визначити рейдерство як дії, спрямовані на набуття певною особою прав на майно або контролю над суб'єктом господарювання без згоди власника або особи, яка здійснює контроль над суб'єктом господарювання, що відбувається під час спланованого конфлікту відповідно до певного сценарію (стратегічного плану), який має удаване правове обґрунтування і реалізується з додержанням або з імітацією правових процедур [164, с. 61].

На необхідності законодавчого визначення поняття рейдерства наголошувала О. А. Туркот. На її думку, треба розтлумачити, що саме варто розуміти під протиправним встановленням контролю над АТ (рейдерством), запропонувати та внести відповідні доповнення і зміни до законодавства.

У визначенні мають бути ознаки і форми протиправного встановлення контролю та перелік дій, які застосовують рейдери. Завдяки чітко прописаним ознакам, формам та переліку дій при рейдерстві з'явиться можливість для встановлення повноцінної системи захисту АТ.

Здійснивши аналіз довідкових джерел, результатів наукових досліджень, а також нормативно-правових актів (далі – НПА), О. А. Туркот запропонувала доктринальне визначення поняття «протиправне встановлення контролю над АТ (рейдерство)» – це організація нападу на підприємство, організацію, установу незалежно від форми власності з метою їх захоплення, заволодіння владними повноваженнями щодо розпорядження майном із застосуванням: погрози або насильства до посадової чи іншої особи; шантажу; шахрайства; вимагання; зловживання службовим становищем; перевищення влади або службових повноважень; підроблення документів; підкупу; доведення до банкрутства; службового підроблення; протидії законній господарській діяльності; самоправства; примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань; викрадення, привласнення, документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів; постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови; незаконного використання інсайдерської інформації; інших суспільно небезпечних діянь, що порушують права і законні інтереси акціонерів і завдають їм економічного та інших видів збитків [174, с. 102].

Тимчасом, на думку О. А. Туєва, рейдерство – продукт суспільства, наслідок об'єктивно існуючих в економічній сфері протиріч. Постановлення завдання його повної ліквідації, остаточного викорінення причин і умов правопорушень не має перспективи, позаяк здійснити це в повному обсязі неможливо, але прагнути цього необхідно [172, с. 244].

Далі Д. В. Фальшовник визначав рейдерство як процес захоплення підприємницьких структур у власність проти волі її власників/власника,

що здійснюється шляхом реалізації різних протиправних дій з боку захоплювача з метою швидкого перепродажу об'єкта [189, с. 319].

На думку В. С. Шапіто, рейдерство – це процес, що складається зі сукупності і законних, і незаконних дій особи або кількох осіб (фізичних або юридичних), спрямованих на захоплення або поглинання суб'єктів господарювання будь-якої форми власності з метою встановлення повного контролю над останнім. Незважаючи на ту обставину, що рейдерство може проводитись шляхом і незаконних дій, і законних, акцентуємо, що меті (кінцевому результату) завжди притаманний протиправний характер [208, с. 182].

Водночас, за Р. А. Панасенком, рейдерство – це незаконне захоплення підприємства з метою заволодіння його активами та з використанням незаконних методів і засобів (кримінальне рейдерство) або недружнє чи вороже поглинання підприємства з використанням законних (правових) засобів з тією ж метою [130, с. 100].

Аналізуючи запропоновані науковцями дефініції, можна зробити висновок про обстоювання всіма авторами думки про те, що рейдерство є протиправним посяганням на юридичну особу, відповідальність за котре передбачене у ст. 206-2 КК України. Відтак, на нашу думку, слушно інтегрувати це поняття у ст. 206-2 КК України, наприклад, як назву статті.

Однак у юридичній літературі дискутується питання і щодо необхідності введення в дію окремої спеціалізованої статті, що передбачатиме кримінальну відповідальність за рейдерство.

Ще до внесення зазначеної статті до Кримінального кодексу України погляди вчених, юристів та державних діячів щодо доцільності криміналізації діянь, пов'язаних із протиправним заволодінням майном юридичних осіб, розбіглися, позаяк багато з них вважали, що для притягнення до кримінальної відповідальності за рейдерські захоплення залежно від вчинених діянь можна застосовувати інші статті Кримінального кодексу України, зокрема ст. 206 «Протидія законній господарській діяльності»,

ст. 219 «Доведення до банкрутства», ст. 375 «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови», ст. 356 «Самоправство», ст. 223 «Розміщення цінних паперів без реєстрації їх випуску» тощо. Таку позицію підтримували, зокрема, О. Ю. Нечипоренко [120, с. 86] і О. В. Швець [209, с. 149].

Прихильники цієї позиції вважали, що боротися зі силовими захопленнями підприємств можна відповідно до чинного кримінального законодавства, а тому криміналізація рейдерства як окремого суспільно небезпечного діяння шляхом встановлення відповідальності за його вчинення у спеціальній кримінально-правовій нормі не є доцільною, оскільки це буде надмірно і потребуватиме доведення суб'єктивних ознак, тобто умислу на протиправне захоплення підприємств.

Основна проблема, на їхню думку, полягає у тому, що статті, які містяться в Кримінальному кодексі України, не працюють або працюють неефективно, а відтак особи, дії яких мають всі ознаки складу злочину, до кримінальної відповідальності не притягуються.

Прихильники іншої позиції, зокрема Р. А. Панасенко [130], Б. М. Грек [35, с. 41], З. С. Варналій [20, с. 23], стверджували, що проблема протидії рейдерству зумовлена, поряд із іншими чинниками, тим, що в КК України відсутня норма, яка би чітко передбачала відповідальність за захоплення підприємств, а також тим, що на практиці майже неможливо здійснити розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами у цій сфері, чим успішно користуються рейдери для ухилення від кримінальної відповідальності [148].

Водночас А. Орлеан та Р. Дурдієв вважають, що проблема криміналізації рейдерства обумовлюється складністю цього явища. По-перше, рейдерство може вчинятися кількома альтернативними або сукупністю різних дій (ухвалення неправосудного рішення суду, незаконні дії службової особи, підробка документів, фальсифікація доказів, примушування до вчинення правочину чи відмови від його вчинення, самоправство або застосування

фізичного насильства). По-друге, у вчиненні таких дій можуть брати участь різні співучасники (замовник або особа, в інтересах якої вчиняються рейдерські дії; особа, яка безпосередньо організовує рейдерську схему, а також виконавці незаконних дій – складових рейдерської схеми тощо). Очевидно, що окремі випадки рейдерства можуть суттєво відрізнятися один від одного, і тому складно поєднати всі різновиди рейдерства в одному складі злочину. Означена ситуація обумовлює існування двох різних шляхів вдосконалення кримінального законодавства з метою протидії рейдерству [121, с. 86].

Визнаючи таку позицію, Н. Готорова зазначає, що у рамках практичного застосування криміналізації має бути піддане не рейдерство як система взаємопов'язаних дій, а саме окремі дії, що входять до цієї системи. Це дасть змогу реагувати кримінально-правовими засобами вже на перші дії, які розпочинають систему заходів щодо протиправного захоплення підприємств. І в цій частині чинне кримінальне законодавство України дійсно потребує вдосконалення [41, с. 9].

Своєю чергою, З. С. Варналій акцентував, що у межах стратегічних орієнтирів державної політики необхідним є встановлення кримінальної відповідальності за здійснення рейдерства. Так, рейдерство може бути кваліфіковане за сукупністю таких складів злочинів, як вимагання, шахрайство, протидія законній господарській діяльності, доведення до банкрутства, самоуправство, підроблення документів, викрадення або привласнення штампів, печаток тощо. Відтак належить внести до Кримінального кодексу окрему статтю, яка передбачала би відповідальність за діяння, пов'язані з незаконним поглинанням чи захопленням підприємств [20, с. 23].

Також простежуються думки щодо доцільності введення кримінальної відповідальності лише за організацію рейду (рейдерського нападу). Злочинні діяння, вчинені окремими виконавцями на всіх етапах організації і здійснення рейдерського нападу, є наслідком діяльності організатора (організація злочинного об'єднання, керівництво ним, забезпечення його злочинної діяльності). Тому кримінальній відповідальності за всі злочини, вчинені

рейдерськими групами чи організаціями, підлягає відповідно до закону (ч. 1. ст. 30 КК України) організатор. Суб'єктивним критерієм є усвідомлення організатором рейдерського нападу злочинного характеру діяльності членів таких об'єднань і бажання чи свідоме допущення того, щоб така діяльність була здійснена. Особа, яка організує рейдерський напад, за правило, діє з особливою зухвалістю, добре знаючи про неможливість зазвичай відновлення початкової ситуації. Слушним буде посилення кримінальної відповідальності за організацію рейдерства. Стосовно вчинених членами рейдерських груп та організацій злочинів, то умисел організатора може бути прямим або непрямим [212, с. 67].

Тимчасом Верховна Рада України здійснювала спробу криміналізувати фізичне захоплення господарських товариств. На розгляд Верховної Ради України 2007 р. вносився законопроект «Про внесення змін до деяких законів України (щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій)», в якому зазначалося про внесення до КК України ст. 206-1, що передбачала відповідальність за незаконне захоплення будівель, споруд чи інших об'єктів підприємств, установ, організацій та незаконне втручання у їхню діяльність із метою зміни органів управління та посадових осіб підприємства, установи, організації незалежно від форми власності [138].

Однак законопроект не знайшов підтримки у народних депутатів, а відтак закон не був ухвалений.

Із набранням чинності ст. 206-2 КК України багато вчених висловили до неї зауваження формально-змістовного характеру, а також сумніви щодо її ефективності під час практичного застосування.

Скажімо, Є. В. Калмикова ставить під сумнів правильність використання термінологічного звороту «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», оскільки у сучасному цивільному та господарському праві використовують здебільшого поняття «юридична особа», «суб'єкт господарювання» тощо. Аналогічно поняття «засновники, учасники,

акціонери», які зазначені в диспозиції статті, у сучасному законодавстві утворюють єдину категорію «учасник» або «власник».

Водночас не менш суттєві зауваження Є. В. Калмикова мала й до формулювання диспозиції статті в частині уточнення, заволодіння якого саме майна є кримінально караним. На її думку, майном юридичної особи є не частки, акції чи паї її власників, як зазначено в статті, а те майно, яке передане у статутний фонд юридичної особи під час її утворення (грошові кошти, будівлі, споруди, техніка, обладнання, нематеріальні активи тощо).

Надзвичайно невдалим, на думку вченої, є конструювання більшості кваліфікованих складів злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України. За своїм змістом вони практично не відрізняються від «мирного шахрайства», однак замість того, щоби посилити кримінальну відповідальність за їх вчинення, вони у більшості випадків її пом'якшують. Це простежується з аналізу санкцій вказаних статей. До того ж, через зазначення в диспозиції ст. 206-2 КК України «протиправне заволодіння майном..., шляхом вчинення правочинів з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації» існує ризик, що правоохоронні органи додатково не кваліфікуватимуть вчинене за ст. 357 чи ст. 358, вважаючи, що суспільно небезпечні дії, передбачені цими статтями, охоплюються складом злочину, описаним у ст. 206-2 Кримінального кодексу України [70, с. 14–15].

Учені О. О. Дудоров і Р. О. Мовчан також дійшли думки, що декларуючи необхідність «недопущення використання схем і методів протиправного поглинання та захоплення підприємств», законодавець не зважив на ту обставину, що поява ст. 206-2 КК України (навіть за умови усунення її вад, які фактично унеможлиблюють застосування цієї кримінально-правової норми та детально описані подружжям Калмикових) не могла сприяти досягненню зазначеної мети. Адже основним елементом у механізмі рейдерських захоплень були не дії, про які йдеться в розглядуваній статті, а попереднє узаконення цих дій, що зазвичай санкціонувалося судом [47, с. 247].

Заразом О. А. Туркот переконана, що встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у такому вигляді не здатне забезпечити належного захисту від рейдерів. Учена вважає, що відповідальність рейдерів за протиправне заволодіння акціями чи майном суб'єктів господарювання завдяки названому Закону буде більш м'якою, ніж це зараз передбачено на основі різних статей КК України. Вона рекомендує внести зміни до законодавства щодо запровадження усіченого складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, шляхом криміналізації уже перших дій, які вчиняють рейдери [174, с. 102].

Законодавчі зміни до ст. 206-2 КК України пропонує і Н. М. Грищенко. На її думку, об'єктом цього злочину є право власності, тобто право володіння, право розпорядження і право користування майном, тому вважає за доцільне включити його до IV розділу «Злочини проти власності» Особливої частини КК України [37, с. 146].

Попри наведені думки і пропозиції, можна констатувати, що окреслені проблемні питання досі вирішення у наукових працях не мають. Водночас на належному рівні залишаються недослідженими кримінально-правова кваліфікація діяння, що має ознаки ст. 206-2 КК України, відмежування цього складу злочину від суміжних, караність та тенденції застосування покарання за ст. 206-2 КК України.

Чимала кількість протиріч щодо встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, а також пропозицій стосовно удосконалення кримінально-правової норми та відсутності ґрунтовного наукового аналізу ст. 206-2 КК України свідчать про необхідність подальшого детального вивчення цієї проблеми, а також про нагальність вирішення цих протиріч шляхом розроблення відповідних змін до законодавства.

1.2 Соціальна зумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації

В ідеалі кримінальне право як один із елементів соціального регулювання має мати чіткі параметри втручання держави у формування та функціонування системи суспільних відносин. І оскільки кримінальна відповідальність є найбільш суворою формою реагування на вчинення правопорушень, державна політика у сфері створення і застосування кримінально-правових норм має ґрунтуватися на чітко визначених принципах [13, с. 204].

До таких принципів можна віднести соціальну зумовленість встановлення кримінальної відповідальності, яка вказує на доцільність криміналізації і ефективність кримінально-правової норми.

Загальновизнаним є той факт, що встановлення кримінально-правової заборони має максимально відповідати реальним потребам суспільства у кримінально-правовому регулюванні [157, с. 147].

Отже, дослідження реальної суспільної потреби криміналізації протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій має істотне значення для обґрунтування закріплення цієї статті у Кримінальному кодексі України та її практичного застосування.

У науці соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність як предмет фундаментальних кримінально-правових досліджень постала на початку 70-х рр. ХХ ст. На той час це питання вивчали такі вчені, як П. С. Дагель, Р. І. Міхеєв [42], Г. А. Злобін, С. Г. Келіна [67]. За сучасної України аспекти соціальної обумовленості криміналізації розкривали Д. О. Балобанова [11], В. М. Дьомін [46], О. О. Пащенко [135] та інші.

Соціальну обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за незаконне заволодіння майном підприємств, установ, організацій частково обговорювали О. А. Бурбело, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорєлов, С. О. Бурбело [151], Б. М. Грек [35], Р. А. Панасенко [130], А. Орлеан, Р. Дурдієв [121] та інші.

Однак сучасного ґрунтовного наукового дослідження соціальної обумовленості криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства,

установи, організації нині немає, що засвідчує необхідність здійснення наукового аналізу цієї проблеми.

Трансформація соціального у правове здійснюється шляхом абстракції – визначення у суспільному відношенні найбільш суттєвого для нормального функціонування конкретного суспільства і закріплення в нормі права [99].

Відтак для криміналізації злочинів необхідне визначення суттєвих умов.

Підставами та детермінантами криміналізації, на думку Д. О. Балобанової, є перелік тих правоутворюючих факторів, які обумовлюють допустимість, можливість і доцільність визнання суспільно небезпечного діяння злочинним і кримінально караним, зокрема ці правоутворюючі фактори спочатку відображаються в правосвідомості законодавця, а після цього втілюються у кримінально-правові норми [11, с. 9].

Серед теоретиків науки кримінального права та кримінології немає одностайності щодо визначення підстав криміналізації, які часто змішуються з її принципами, а це нерідко призводить до необґрунтованої криміналізації та перенасичення КК України [157, с.152].

Із цього приводу Н. О. Антонюк слушно зазначає, що питання прийняття кримінально-правових норм вимагає дослідження проблеми необхідності і доцільності криміналізації діянь. Об'єктивна потреба встановлення кримінально-правової охорони може бути видозмінена внаслідок суб'єктивізму законодавця, що веде до помилок, прогалин, недоліків закону. Тому варто дослідити чинники (підстави, критерії), які передусім впливають на криміналізацію діянь [7, с. 17].

Зокрема, О. І. Коробєєв виокремлює три групи чинників (підстав), що впливають на криміналізацію:

1) юридико-кримінологічні підстави – ступінь суспільної небезпеки діянь, їх відносна поширеність і типовість, динаміка діянь із урахуванням причин, що породжують їх, і умов, вплив на них завдяки кримінально-правовим засобам за відсутності можливості боротьби іншими заходами, а також можливості системи кримінальної юстиції;

2) соціально-економічні підстави – заподіювана діяннями шкода, відсутність негативних наслідків кримінально-правової заборони і наявність матеріальних ресурсів для її реалізації;

3) соціально-психологічні підстави – рівень правосвідомості [77, с. 64].

Тимчасом О. М. Готін пропонує такі підстави криміналізації:

– існування суспільно небезпечної поведінки, яка потребує кримінально-правової заборони;

– відносна поширеність суспільно небезпечних діянь;

– ефективність застосування існуючої норми на практиці;

– виконання державою міжнародно-правових обов'язків із охорони прав людини [34, с. 95–96].

Доволі широкий спектр підстав кримінально-правової заборони пропонує Д. О. Балобанова.

1. Суспільна безпека. Проте вчена стверджує, що не можливо встановити універсальний критерій, за яким можна було би визначити достатній для криміналізації ступінь суспільної безпеки. Під час обговорення кожної кримінально-правової новели необхідно вирішувати питання про наявність такої в конкретному виді діянь. Суспільна безпека охоплює наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіюваної потерпілим, що впливає на пеналізацію і не є самостійною підставою криміналізації.

2. Типовість і значна поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня суспільної безпеки та страху населення перед злочинністю.

3. Динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують.

4. Необхідність впливу кримінально-правовими заходами, зокрема, на її думку, доцільно враховувати, що кримінальна репресія – крайня форма протидії найнебезпечнішим формам девіантної поведінки.

5. Урахування можливостей системи кримінальної юстиції у протидії різним формам антигромадської поведінки, і їхньої складової – наявності матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони.

6. Співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації [11, с. 7].

Водночас, на думку Є. В. Лашук, підставами кримінально-правової заборони є:

- 1) істотність суспільної небезпечності діянь;
- 2) їх аморальність;
- 3) типовість і поширеність цих діянь;
- 4) неможливість протидії таким діянням інакше, аніж шляхом застосування кримінального покарання;
- 5) міжнародні зобов'язання держави щодо криміналізації певних діянь;
- 6) гарантування конституцією держави забезпечення правовою охороною певних суспільних відносин [99, с. 209].

Узагальнюючи значну кількість підходів до класифікації підстав криміналізації злочинів, які пропонували науковці, за доцільне вважаємо виокремлювати такі ключові підстави класифікації, які називали більшість науковців: суспільна безпека, співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації, можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів і неможливість боротьби за допомогою інших, відносна поширеність суспільно небезпечних діянь.

Відтак варто проаналізувати кожен з цих підстав.

1. Головним чинником соціальної обумовленості кримінально-правових норм є суспільна небезпечність діяння [153, с. 17].

Суспільна безпека як ознака злочину полягає в тому, що злочин заподіює або створює загрозу заподіяння шкоди суспільним відносинам, які є об'єктами кримінально-правової охорони. Основна соціальна ознака злочину полягає у зміні чи знищенні суспільних відносин. Саме ці зміни становитимуть злочинні наслідки у вигляді фізичної, моральної чи майнової суспільно небезпечної шкоди [90].

Сутність суспільної небезпеки полягає в об'єктивній здатності діянь певного виду призводити до негативних змін у соціальній дійсності, порушувати впорядкування системи суспільних відносин, деформувати і вносити елементи дезорганізації у правопорядок [104, с.116].

На думку М. Й. Коржанського, суспільна небезпечність злочину – це його об'єктивний прояв, його зовнішня шкідливість. Суспільна небезпечність визначається: суспільною цінністю, важливістю тих суспільних відносин (об'єкта), на які спрямовано посягання; характером та розміром заподіяної шкоди; способом дії; мотивами дії; ступенем вини [76, с. 120].

На суспільну небезпеку як обов'язкову ознаку злочину вказує саме поняття злочину, що згідно з ч. 1 ст. 11 КК України, є передбаченим цим кодексом суспільно небезпечним винним діянням (дією або бездіяльністю), вчиненим суб'єктом злочину [94].

Хоча поняття суспільної небезпеки кримінальним законодавством не визначено, однак вказівка на її зміст наведена у ч. 2 ст. 11 КК України, де передбачено, що не є злочином дія або бездіяльність, яка хоча формально і містить ознаки будь-якого діяння, передбаченого цим кодексом, але через малозначність не становить суспільної небезпеки, тобто не заподіяла і не могла заподіяти істотної шкоди фізичній і юридичній особі, суспільству або державі [94]. З цього положення Закону видається, що суспільна небезпека безпосередньо співвідноситься з обсягом шкоди, яка заподіяна або могла бути заподіяна.

Тимчасом В. К. Грищук визначає зміст суспільної небезпеки істотністю шкоди, яка може бути визначена такими способами:

– шляхом визначення діяння, яке завдає істотної шкоди у формальних складах злочину (наприклад, ч. 1 ст. 289; ч. 1 ст. 302; ст. 339 КК України);

– шляхом чіткого визначення її через конкретні поняття у матеріальних складах злочинів (наприклад, загибель людей або тілесні ушкодження: легкі, середньої тяжкості, тяжкі (наприклад, ч. 1 ст. 286, ч. 1 ст. 287, ст. 291 КК України; значні розміри шкоди (наприклад, ч. 1 ст. 212 КК України), великі розміри шкоди (наприклад, ч. 1 ст. 210, ч.1 ст. 211 КК України); насильство, погроми, знищення майна (наприклад, ч. 1 ст. 294; ст. 295 КК України) тощо;

– за допомогою оціночних понять (наприклад, ст. 380 КК, ч. 1 ст. 403 КК («тяжкі наслідки»). У таких випадках питання про наявність чи відсутність істотної шкоди вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням всіх обставин справи [38, с. 103].

Аналізуючи диспозицію ст. 206-2 КК України, видається, що суспільно небезпечна шкода цього злочину полягає у протиправному вилученні з володіння майна підприємств, установ, організацій, частки її учасника.

Суспільно небезпечна шкода, що заподіюється за результатом вчинення цього злочину, має зазвичай матеріальний характер.

Зокрема, за результатом вчинення цього злочину майно, що належить господарському товариству, або частка власності на це господарське товариство, що належить його учаснику, вибуває з його володіння.

Тобто такі діяння посягають на об'єкт кримінально-правової охорони.

Відтак окреслені суспільні відносини, окрім кримінального, охороняються іншими галузями законодавства, зокрема у ст. 42 Конституції України закріплено право кожному на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом [73].

Водночас і у п. 7 ч. 2 ст. 66 ГК України передбачено, що держава гарантує захист майнових прав підприємства [33].

Крім того, шкода завдається додатковому об'єкту злочину, а саме відносинам у сфері власності.

Згідно з нормами цивільного законодавства, володіння є одним із елементів права власності та охоплює можливість панування над річчю.

Скажімо, право власності, зокрема і право володіння, захищається нормами Цивільного кодексу України, а саме ст. 386, де передбачено, що держава забезпечує рівний захист прав усіх суб'єктів права власності [203].

Право власності також гарантується Конституцією України. Відповідно до ст. 41 Конституції України, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним [73].

Зважаючи на наведене, негативним наслідком протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій є порушення конституційних прав та гарантій господарської діяльності і власності.

Аналізуючи кваліфіковані склади цього злочину (протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій, що вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна та особливо кваліфіковані – ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки), можна зробити висновок, що цей злочин є суспільно небезпечним не тільки у сфері господарських відносин та власності, а й може посягати на інші сфери суспільних відносин, що перебувають під кримінально-правовою охороною.

Зокрема, істотність шкоди чітко зазначається у диспозиції цих складів шляхом конкретизації наслідків, а також застосування оціночного поняття «тяжкі наслідки».

Слід зазначити, що життя і здоров'я людини, відповідно до ст. 3 Конституції України, є найвищою соціальною цінністю [73].

Знищення майна призводить до його вибуття з цивільного обороту; пошкодження майна позбавляє власника можливості використовувати його на власний розсуд; відновлення пошкодженого майна потребує матеріальних витрат.

Використання службовою особою свого службового становища підриває авторитет держави.

З огляду на наведене, такі діяння характеризуються високим ступенем суспільної небезпечності, тому беззаперечною є наявність цієї основної обставини, що обумовлює кримінальну відповідальність за злочин [194, с. 89].

2. Встановлення кримінальної караності діяння є допустимим тоді, і лише тоді, коли є впевненість у тому, що позитивні соціальні результати застосування кримінального права істотно перевищать неминучі негативні наслідки криміналізації [125, с. 220].

На думку О. О. Пащенко, питання щодо негативних наслідків кримінально-правової заборони варто вирішувати залежно від виду покарання, який закріплено у санкції аналізованої кримінально-правової норми, а отже, може бути реально застосований до особи, яка вчинила діяння, нею передбачене. Це пояснюється тим, що зазначені негативні наслідки проявляються передусім у тих обмеженнях прав і свобод, які становлять зміст покарання, що призначається за вчинення діяння, передбаченого у досліджуваній кримінально-правовій нормі [135, с. 59].

Санкція ст. 206-2 Кримінального кодексу України, залежно від того простий, кваліфікований чи особливо кваліфікований склад злочину, передбачає як основне покарання виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі та як додаткове – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та конфіскацією майна.

Наведене відтак засвідчує, що негативні наслідки заборони у цьому складі злочину для суспільства полягають у неотриманні суспільством корисних результатів діяльності від особи через її засудження, втрату можливості безпосереднього спілкування зі засудженим, а для засудженого – у позбавленні можливості реалізації себе у певній діяльності, обмеженні можливості загального розвитку, втраті коштів чи майна, які останній міг використати для задоволення власних інтересів, обмеженні права пересування, залученні до праці.

Тимчасом позитивні наслідки існування кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 206-2 Кримінального кодексу України, полягають перш за все у захисті відповідних господарських відносин від ймовірного спричинення їм шкоди, стримування й унеможливлення вчинення таких дій, забезпечення реалізації права на господарську діяльність, права власності на майно, поваги до них, відшкодування завданих злочином збитків, охорони від посягань на здоров'я.

З цього приводу О. О. Пащенко слушно зазначає: коли говорити про встановлення кримінальної відповідальності за посягання на життя, здоров'я, основи національної безпеки, інші об'єкти, що знаходяться в ієрархії потреб людини на найвищому рівні, – їхній захист має куди більш вагоме значення, ніж

право особи, яка вчинила відповідне посягання, вільно обирати своє місцезнаходження та рід занять [135, с. 62].

За оцінками науковців та представників громадських організацій, рейдерство (спочатку в Росії, а потім і в Україні) здійснюється в найбільш жорсткій та брутальній формі і набуло надмірного цинізму й агресії. На цей виклик злочинності має бути адекватна реакція з боку держави у виді покарання, яке має бути обов'язковим і достатнім для запобігання новим злочинам [129, с. 45].

Тому захист права на господарську діяльність, права власності, а іноді права на життя і здоров'я, є важливішим, аніж обмеження, які передбачені санкцією відповідної статті.

3. Можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів і неможливість боротьби за допомогою інших є дуже важливим у рамках з'ясування доцільності криміналізації діяння.

Вирішення питання про доцільність залежить констатації, що здійснення боротьби з відповідним видом антигромадської поведінки іншими (не кримінально-правовими) засобами є неможливим. Тому кримінально-правова політика має скеровувати законодавця на відмову від застосування кримінальної відповідальності в усіх, без винятку, випадках, коли вона не спроможна слугувати меті зниження рівня злочинності відповідного різновиду [1, с. 76].

Боротьба з протиправним заволодінням майном підприємств, установ, організацій винятково за допомогою кримінально-правових заходів, особливо до набрання чинності ст. 206-2 Кримінального кодексу України, стала предметом активного обговорення у вчених колах.

Варто зазначити, що у більшості європейських держав відсутня стаття, що регламентує кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном юридичної особи (рейдерство), що пов'язано з ефективним регулюванням корпоративних правовідносин за допомогою норм цивільного, господарського, податкового законодавства. До таких держав належить, зокрема, Франція, Італія,

Німеччина. Це відповідає загальноновизнаному принципу економії кримінальної репресії, який діє у всіх демократичних державах.

Також це пов'язано з тим, що здебільшого таке заволодіння здійснюється законно, шляхом використання прогалин у цивільному, господарському законодавстві – так зване «біле рейдерство».

В Україні також існує значна кількість законодавчих актів, що регулюють правовідносини у сфері господарювання, зокрема ГК України, закони України «Про господарські товариства», «Про акціонерні товариства», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення державної реєстрації прав на нерухоме майно та захисту прав власності» тощо. За порушення їх норм передбачено цивільну, адміністративну та кримінальну відповідальність.

Однак в Україні рейдерами відпрацьовано широкий спектр досконалих способів заволодіння майна, часто із застосуванням підроблених судових рішень, реєстраційних документів, рішень, що приймаються уповноваженими органами юридичних осіб тощо. Використання таких, на перший погляд, дійсних документів при заволодінні майном зумовлюють складний і тривалий процес оскарження в суді у порядку цивільного чи господарського законодавства для встановлення протиправності таких дій. За цей період рейдери встигають відчужити захоплене майно добросовісному набувачу, а відтак унеможливити повернення його законному власнику. Процесуальні механізми, що притаманні цивільному та господарському судочинству, не забезпечують на належному рівні можливість збереження майна та продовження здійснення господарської діяльності в загальному порядку.

За підсумками дослідження рейдерства в Україні, аналітик міжнародної антикорупційної організації ТІ Україна Габор Зіммерер зазначив: якщо розглядати корпоративне і процесуальне законодавство, то правова система в Україні характеризується численними регуляторними невідповідністю і протиріччями. Законодавство не створює спеціальних умов для пропозицій поглинання, також відсутнє і розвинене прецедентне право. Оскільки система

реєстрації юридичних осіб не гарантує захисту особистої інформації, з'являється можливість її зловмисного використання [28, с.4].

Якщо оцінювати негативні наслідки, зумовлені заволодінням майна підприємства, установи, організації чи частки їх учасника, та санкціями, що передбачені цивільним і адміністративним законодавством, на наш погляд, для рейдера вони є неспіврозмірними і не зумовлюють процес припинення вчинення таких протиправних дій або зменшення кількості таких правопорушень.

Водночас у більшості випадків таке заволодіння здійснюється з використанням видимих кримінальних методів, тобто обійшовши вимоги законодавства, із застосуванням насильства, завдання тілесних ушкоджень, використання службового становища тощо. В таких випадках доцільність застосування кримінально-правових норм очевидна.

Науковці, державні діячі та юристи неодноразово дискутували з приводу того, чи варто було до КК України вносити статтю, що передбачала кримінальну відповідальність за рейдерську діяльність, оскільки побутувала думка, що для притягнення до кримінальної відповідальності за рейдерські захоплення залежно від вчинених діянь можна застосовувати інші статті Кримінального кодексу України, зокрема ст. 190 КК України «Шахрайство», ст. 206 КК України «Протидія законній господарській діяльності», ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів», ст. 356 КК України «Самоправство» та інші.

Широкої підтримки набула також пропозиція встановлення у КК України окремої норми, яка б передбачала відповідальність за протиправне заволодіння підприємств, установ, організацій.

Зокрема, на думку Р. А. Панасенка, зазначений напрям більш придатний та ефективний для «українського рейдерства». Передусім він дасть змогу відокремити рейдерство від багатьох інших складів злочину, що мають значно менший ступінь суспільної небезпечності. Це, своєю чергою, сприятиме появі в КК України лише одного нового складу злочину, тоді як внаслідок криміналізації рейдерських дій як кваліфікуючих ознак інших складів злочинів виникне багато нових кваліфікуючих складів злочинів [130].

На нашу думку, досягти ефективної протидії протиправному заволодінню майну суб'єкта господарювання можна лише шляхом встановлення кримінальної відповідальності. Зокрема, кримінально-правова норма з позиції законодавчої техніки має бути досконалою та забезпечувати належне її застосування.

Підставою соціальної обумовленості криміналізації також є рівень поширеності злочину.

Виокремлюють верхню і нижню межі криміналізації, встановлені цією підставою. Суть нижньої межі полягає у тому, що такі діяння мають бути відносно поширеними. Однак не можна не враховувати існування верхньої межі, сутність якої полягає в тому, що такі діяння не можуть бути ні загальновикористовуваними, ані навіть занадто поширеними [125, с. 218].

Це пояснюється тим, що не можна шляхом встановлення заборон ефективно вплинути на діяння, які мають масовий характер та є загальноприйнятими.

Щодо питання поширеності злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, то можна констатувати чималу кількість різного виду повідомлень та інформації у засобах масової інформації про протиправне заволодіння майном юридичних осіб. Зокрема, рейдерське захоплення ТРЦ Victoria Gardens, що належить ТзОВ «Фенікс-Капітал» [173], ЗАТ «Житомирські ласощі» [136], сільськогосподарського товариства «агрофірма «Оржицька» [159] та багато інших.

Для запобігання рейдерським діям суб'єкти господарювання навіть об'єднуються у громадські організації. До прикладу, нині діє Антирейдерський союз підприємців України. До того ж, спеціально уповноважені органи створюються на державному рівні. Скажімо, Комісія з розгляду скарг у сфері державної реєстрації має повноваження скасувати реєстраційні дії державного реєстратора про перереєстрацію права власності на юридичну особу на підставі звернення заявника з ґрунтовними доказами щодо рейдерського заволодіння його часткою в юридичній особі.

Про поширеність рейдерства заявляють і міжнародні організації. Зокрема, в дослідженні міжнародної організації TrI Україна щодо рейдерства в Україні

зазначено, що феномен рейдерства – одна з найбільших перешкод для ефективного підприємництва в Україні [28, с. 2].

Однак говорити про надпоширення цього виду злочину, а відтак про неефективність охорони від нього за допомогою кримінально-правових заборон, підстав немає. Це пояснюється відсутністю суспільного сприйняття таких дій як допустимих, адже історично склалось так, що право власності для українського, як і для будь-якого демократичного суспільства, є непорушним.

Проте варто вказати на незначну кількість вироків, винесених судами за час функціонування ст. 206-2 КК України. Зокрема, моніторингом ЄДРСР встановлено 9 вироків за цей злочин.

Це, головню, пов'язано з неналежним застосуванням цієї статті на практиці. Правоохоронні органи за усталеною практикою кваліфікують такі діяння за статтями КК України, що стосуються викрадення, підробки офіційних документів та шахрайства. Також причиною цього є недосконала кримінально-правова конструкція ст. 206-2 КК України.

Однак попри це, однозначно можна стверджувати про значну поширеність цього злочину в суспільстві, що обумовлює необхідність встановлення кримінальної відповідальності.

Відтак, на нашу думку, законодавець правильно прийняв рішення щодо криміналізації протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а тому виправданою є думка науковців про те, що це дає змогу здійснити розмежування між цивільно-правовими і кримінально-правовими відносинами в корпоративній сфері, а визначення у диспозиції вказаної статті конкретних способів неправомірних рейдерських діянь допомагає вирізнити їх із-поміж діянь, що передбачені складами суміжних злочинів, забезпечивши невідворотність кримінальної відповідальності за злочин, що посягає на сферу господарювання.

Отже, аналіз підстав для криміналізації засвідчив, що встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації зумовлене реальними потребами такої кримінально-правової заборони в українському суспільстві.

1.3 Відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у законодавстві зарубіжних держав

Наукове дослідження кримінально-правових явищ та інститутів є найбільш ефективним, коли відбувається з використанням порівняльно-правового методу, зокрема тоді, коли вивчається правове явище, що не має однозначної оцінки з боку представників науки і практики [149, с. 135].

Задля забезпечення максимальної ефективності застосування ст. 206-2 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації та фактично стала спеціалізованою статтею у рамках охорони від рейдерства (хоча й отримала неоднозначну оцінку щодо необхідності й ефективності), вважаємо обов'язковим аналіз аналогічних та суміжних норм в іноземних державах. Таке дослідження вкаже на ймовірні недоліки вітчизняної статті, дасть змогу запозичити позитивну практику іноземних держав та уникнути негативної.

Варто визнати значний досвід боротьби з рейдерством у міжнародній спільноті, хоча не всі держави ухвалили рішення про криміналізацію рейдерських діянь. Зокрема, багато європейських країн забезпечують права юридичних осіб на господарську діяльність у межах норм цивільного та господарського законодавства. Це передусім пов'язано з високою економічною та правовою культурою цих держав, низьким рівнем корупції, прозорою економічною політикою держави та відсутністю тіньової економіки. До таких держав належать Латвійська Республіка [178], Королівство Швеція [187], Королівство Нідерланди [180] та інші.

Однак у країнах пострадянського простору, з огляду на нестабільні економічні процеси, які відбувались у 90-ті роки минулого століття під час переходу до ринкової економіки, та невідповідність законодавства умовам розвитку держави, яке не могло гарантувати та забезпечити права юридичних осіб на підприємницьку діяльність, рейдерство досягло суспільно

небезпечних масштабів та вкоренилося в економічне середовище. Поширення цього негативного явища призвело до того, що постала необхідність криміналізації рейдерських діянь у кримінальних законах. Відтак окрему статтю за рейдерство передбачено у кримінальному законодавстві Казахстану [91], а на запобігання рейдерським захопленням спрямовані статті Кримінальних кодексів Молдови [92] та Росії [93].

Російський дослідник І. О. Соколов акцентує, що за кордоном незаконного захоплення юридичних осіб як масового явища нині не існує, як, зрештою, і колись. Найбільш очевидним підтвердженням цього є відсутність кримінально-правового механізму протидії зазначеному явищу в законодавстві зарубіжних капіталістичних країн. Оскільки криміналізовані деякі явища, що могли би сприяти рейдерським захопленням, тобто законодавцем визнана їхня суспільна небезпека, але не криміналізовано більш суспільно небезпечне діяння, що полягає в незаконному захопленні юридичної особи, то можна зробити висновок, що така ситуація зумовлена не помилками законодавця, а відсутністю необхідності криміналізації рейдерства за кордоном через його незначну поширеність. Це, своєю чергою, доводить, що незаконні захоплення юридичних осіб з'явилися саме в Росії [165, с. 19].

Водночас у деяких пострадянських державах відсутня така кримінально-правова заборона, зокрема в Білорусі [183], Азербайджані [179], Таджикистані [184], Узбекистані [185], Грузії [181], Вірменії [182]. Очевидно, це пов'язано з нерозповсюдженістю таких суспільно небезпечних діянь.

Схожість протікання економічних процесів засвідчує актуальність порівняльного аналізу кримінального законодавства, спрямованого на захист від рейдерства, саме держав, де такі небезпечні діяння криміналізовані.

Варто зазначити, що кримінальне законодавство України і законодавство іноземних держав у порівняльній площині на дисертаційному рівні розглянув М. І. Хавронюк [199]. Значних результатів у цьому напрямі досягли А. В. Савченко [154], Ю. Л. Шуляк [213], І. В. Красницький [80], С. Я. Лихова [101].

Окремі аспекти кримінально-правової відповідальності за рейдерство у зарубіжних державах вивчав С. С. Титаренко [170].

Напрацювання антирейдерського кримінального законодавства зарубіжних держав у рамках порівняння представлені такими іноземними науковцями, як М. С. Румянцев [152], М. Ф. Мусаелян [112], А. Ю. Федоров [190], О. Ю. Ісаєв [68], Т. М. Алімбаєв [5], Б. Адалбергена [3].

Щодо кримінально-правового механізму протидії рейдерству в Україні варто зауважити, що у КК України передбачено низку норм стосовно протиправних дій у сфері корпоративних відносин.

Зокрема, відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації передбачено ст. 206-2 розділу VII «Злочини у сфері господарської діяльності».

До того ж, у ст. 205-1 КК України передбачено відповідальність за внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості [94].

Ці дві норми є законодавчою основою кримінально-правової охорони суспільних відносин у сфері реалізації прав володіння майном підприємства, установи, організації та власності її учасника на частку у ній.

Кримінально-правова охорона від рейдерських захоплень прописана також у Кримінальному кодексі Республіки Казахстан.

З метою захисту чужої власності та підприємництва від зовнішнього посягання (зокрема від рейдерства, в якому узгоджуються об'єктивна та суб'єктивна сторона злочину), в КК Республіки Казахстан закладено спеціальні норми, що передбачають відповідальність за вимагання (ст. 118), порушення прав на землю (ст. 186), перешкоджання законній підприємницькій діяльності (ст. 189), примушення до здійснення угоди або відмову від її здійснення (ст. 222.6), самоуправство (ст. 232.7) [5, с.11].

Однак до норм, що безпосередньо спрямовані на охорону від протиправних заволодінь майном господарських товариств, у КК Республіки Казахстан належать: ст. 225 «Ненадання інформації або надання завідомо помилкових відомостей про посадову особу емітента цінних паперів», ст. 226 «Внесення в реєстр власників цінних паперів завідомо фальшивих відомостей», ст. 249 «Рейдерство».

За своїм змістом та обсягом охоплення суспільних відносин саме ст. 249 глави 8 «Кримінальні правопорушення у сфері економічної діяльності» КК Республіки Казахстан є найбільш схожою до ст. 206-2 КК України.

У статті, зокрема, передбачено відповідальність за незаконне придбання права власності на частку участі в юридичній особі, а рівно майна і цінних паперів юридичної особи або встановлення контролю над юридичною особою в результаті навмисного спотворення результатів голосування або перешкоджання вільній реалізації права при прийнятті рішення вищим органом шляхом внесення до протоколів зборів, засідання, до витягів із них завідомо неправдивих відомостей про кількість голосувальників, кворум або результати голосування або складання завідомо неправдивого підрахунку голосів, або обліку бюлетенів для голосування, блокування, або обмеження фактичного доступу акціонера, учасника, члена органу управління або члена виконавчого органу до голосування, неповідомлення відомостей про проведення зборів, засідання, голосування від імені акціонера, учасника або члена органу управління за завідомо підробленою довіреністю шляхом порушення, обмеження або утиску права переважної купівлі цінних паперів, а рівно навмисне створення перешкод при реалізації права переважної купівлі цінних паперів або інші незаконні способи, що спричинили заподіяння істотної шкоди правам чи охоронюваним законом інтересам громадян або організацій або охоронюваним законом інтересам суспільства або держави [91].

З диспозиції цієї статті простежується, що безпосереднім об'єктом злочину, як і у вітчизняній статті, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації права власності на частку участі

в юридичній особі, майна і цінних паперів юридичної особи, контролю юридичною особою.

Об'єктивна сторона цього складу злочину полягає у таких діях:

– незаконне придбання права власності на: 1) частку участі в юридичній особі; 2) майно; 3) цінні папери юридичної особи;

– встановлення контролю над юридичною особою.

Також обов'язковим є суспільно небезпечний наслідок у вигляді істотної шкоди.

Проаналізувавши об'єктивну сторону цього злочину, можна зробити висновок про схожість формулювання з вітчизняною нормою суспільно небезпечного діяння, а саме «незаконне придбання права власності». У ст. 206-2 КК України воно звучить як «незаконне заволодіння майном», проте за своїм змістом є аналогічним.

Безумовною перевагою цієї норми вважаємо є те, що порівняно з українською, де зазначено про протиправність заволодіння майном шляхом вчинення правочинів з підробленими чи викраденими документами підприємства, установи, організації, у правовій нормі Казахстану специфіка цього виду злочинів врахована ліпше, наведений широкий перелік усіх способів вчинення суспільно небезпечного діяння. З позиції правозастосування така конструкція запобігає виникненню помилок під час кваліфікації правопорушення та інкримінуванню за суміжними складами злочинів.

Слушною також є криміналізація дій щодо встановлення контролю над юридичною особою. Це дає змогу запобігти настанню наслідків, пов'язаних із вилученням із законного заволодіння майна юридичної особи чи частки участі учасника [191, с. 193].

Водночас порівнюючи ці склади злочинів, очевидна відсутність таких ознак злочину, як дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, а також ті самі дії, вчинені службовою

особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки.

Як простежується, застосування явно кримінальних методів при протиправних посяганнях на юридичні особи в Казахстані не поширено, тому ці дії не криміналізовані.

Однак в українських реаліях, де часто такі дії супроводжуються застосуванням насильства, використанням службового становища службовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування, правоохоронними органами, їх криміналізація виправдана. Водночас до змісту законодавчої конструкції ч. 2 ст. 206-2 КК України є ґрунтовні зауваження.

Позитивним також є формулювання назви статті «Рейдерство», яка, по суті, є узагальнюючою і акумулює значення цього суспільно небезпечного явища.

Широкий спектр кримінально-правових заборон у сфері корпоративних правовідносин закріплено у Кримінальному кодексі Республіки Молдова. Зокрема, до таких кримінально-правових норм у КК Республіки Молдова можна віднести ст. 245.2 «Порушення законодавства при веденні реєстру власників цінних паперів/інвестиційних паїв», ст. 245.4 «Порушення положень про порядок укладення угод з майном комерційних товариств», ст. 245.5 «Умисна відмова у розкритті і/або представленні інформації, передбаченої законодавством, про небанківський або банківський фінансовий ринок», ст. 245-9 «Перешкоджання реалізації права учасників (акціонерів) комерційних товариств і незаконне позбавлення цих прав».

Найбільш близькою за змістом до ст. 206-2 КК України є саме ст. 245.9 КК Республіки Молдова, яка розміщена у главі X «Економічні злочини» Кримінального кодексу і полягає у порушенні законодавства про скликання і проведення загальних зборів учасників (акціонерів) комерційних товариств, в результаті якого завдано збитків у великих розмірах, вчинене шляхом: а) відмови або ухилення від скликання загальних зборів учасників (акціонерів) комерційних товариств; б) неповідомлення в установленому законом порядку

про проведення загальних зборів учасників (акціонерів) або засідання ради або розкритті явно неправдивої інформації про дату, час і місце проведення загальних зборів або засідання ради; с) незаконної відмови в реєстрації осіб, які мають право на участь у загальних зборах учасників (акціонерів); d) проведення загальних зборів учасників (акціонерів) за відсутності необхідного кворуму; е) перешкоджання вільному здійсненню права голосу при прийнятті рішення на загальних зборах учасників (акціонерів) або на засіданні ради комерційного товариства або навмисного спотворення результатів голосування шляхом внесення до протоколу, витягу з протоколу загальних зборів або засідання ради, а також до інших документів, які містять інформацію щодо порядку і результатів голосування, явно неправдивої інформації про кількість голосів, кворум або результати голосування; шляхом складання списку з явно неправдивими даними про осіб, які мають право на участь у загальних зборах учасників (акціонерів) або на засіданнях ради; шляхом помилкового підрахунку голосів або бюлетенів для голосування; f) блокування або обмеження доступу учасників (акціонерів) комерційного товариства або будь-якого члена ради для здійснення права голосу; g) голосування від імені учасника (акціонера) комерційного товариства або від імені члена ради на підставі явно неправдивої довіреності (мандата) або за очевидної відсутності повноважень; h) затвердження рішень про внесення змін і/або доповнень до установчих документів (статуту) комерційного товариства або про зміни складу органів управління комерційного товариства, або про призначення нової керуючої організації, або про призначення адміністратора, або про збільшення статутного капіталу комерційного товариства або про реорганізацію або ліквідації комерційного товариства з порушенням законодавства; і) будь-які інші дії, вчинені з метою незаконного встановлення контролю за комерційним товариством. Ті самі дії, якщо вони були вчинені шляхом примусу учасника (акціонера) або члена ради комерційного товариства голосувати в тій чи іншій формі або відмовитися від голосування і пов'язані зі шантажем, а також загрозою застосування насильства, знищення або пошкодження його особистого

майна, заподіяли збитки в особливо великих розмірах або призвели до неспроможності комерційного товариства [92].

Із аналізу вказаної статті видається, що безпосереднім об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері підготовки, скликання, проведення загальних зборів органів управління комерційного товариства, проведення голосування та складання документів за результатами прийнятих рішень такими органами управління, контролю таким товариством.

Склад злочину є матеріальним, адже обов'язковою умовою є спричинення збитків у великих розмірах.

Об'єктивна сторона полягає у порушенні законодавства про скликання і проведення загальних зборів учасників (акціонерів) комерційних товариств.

Порівнюючи цю норму з вітчизняною, можна зробити висновок, що вона спрямована на охорону корпоративних прав учасників юридичної особи. Тимчасом про охорону майна юридичної особи не йдеться.

За більшість злочинних діянь, що вчинені у спосіб, передбачений ст. 245.9 КК Республіки Молдова, стосовно управлінської діяльності юридичних осіб, згідно з українським законодавством, кримінальна відповідальність передбачена за іншими статтями КК України залежно від характеру дій (зокрема, ст. 356 «Самоуправство», ст. 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», ст. 189 «Вимагання», ст. 190 «Шахрайство», ст. «Підроблення документів...» тощо.

Необхідність криміналізації таких дій в одній статті КК України залежить від соціальної обумовленості і потребує додаткових досліджень. Однак, вважаємо, така стаття, за умови її ефективної побудови, сприятиме протидії рейдерським протиправним посяганням.

Також у кваліфікованому складі злочину КК Республіки Молдова передбачено, що вказані дії можуть бути вчинені шляхом примусу учасника або члена ради комерційного товариства голосувати або відмовитися від голосування і пов'язані зі шантажем, а також загрозою застосування насильства, знищення або пошкодження його особистого майна. У цьому разі

кримінально-правова конструкція складена більш вдало, аніж вітчизняна. Зокрема, згідно зі змісту кваліфікованого складу, передбачено відповідальність за незаконний вплив на учасника чи члена ради комерційного товариства, який фактично може бути. У конструкції кваліфікованого складу ст. 206-2 КК України не зазначено конкретно, до кого може бути застосована погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодження чи знищення майна, оскільки це може бути вчинено і до учасників суб'єкта господарювання, і до її працівників, третіх осіб тощо. Заразом зазначені кваліфікуючі ознаки вітчизняної статті обов'язково мають поєднуватись із основним складом злочину, тобто шляхом вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами підприємства, установи, організації. Важко уявити на практиці обставини вчинення такого правопорушення, а ще важче довести вказане у межах кримінального процесу.

Суспільно небезпечні діяння, пов'язані з рейдерськими захопленнями, також криміналізовані у КК Російської Федерації. До них у КК Російської Федерації належать ст. 185.4 «Перешкоджання здійсненню або незаконне обмеження прав власників цінних паперів», ст. 185.5 «Фальсифікація рішення загальних зборів акціонерів (учасників) господарського товариства або рішень ради директорів (наглядової ради) господарського товариства».

Згідно зі судово-слідчою практикою Росії, всі випадки незаконного придбання права на участь у юридичній особі через надання реєстродержателю підробленого розпорядження про списання акцій, або пред'явлення в податкових органах підроблених документів про перехід права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю кваліфікуються за загальною нормою про шахрайство (придбання права на чужу власність шляхом обману) (ст. 159 КК РФ) [158, с. 90].

Свою позицію щодо рейдерства у Російській Федерації наводив І. А. Соколов. Вивчаючи на дисертаційному рівні стан та розвиток кримінально-правового механізму протидії незаконному захопленню юридичних осіб

(рейдерству) він зазначав, що рейдерство в Російській Федерації, на відміну від розвинутих країн, де воно як масове явище відсутнє, а відтак відсутній кримінально-правовий механізм протидії зазначеному явищу, – це породжений новітньою історією Російської Федерації особливий феномен, що зародився та розвинувся до масштабів, які становлять загрозу національній економіці в 90-их роках ХХ ст. і пов'язаний із активним розвитком приватизаційних процесів, організованої злочинності, корупції, недооцінки власності, недбалим ставленням до чужої власності, відсутності обмежень щодо масштабів комерційних операцій на фоні неналежного стану законодавства [165, с. 9].

Найбільш потужною у сфері охорони корпоративних прав учасників юридичної особи, на нашу думку, є ст. 185.5 глави 22 «Злочини у сфері економічної діяльності» КК РФ, яка передбачає відповідальність за умисне спотворення результатів голосування або перешкоджання вільній реалізації права при прийнятті рішення на загальних зборах акціонерів, загальних зборах учасників товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю або на засіданні ради директорів (наглядової ради) господарського товариства шляхом внесення до протоколу загальних зборів, до виписки з нього, до протоколу засідання ради директорів (наглядової ради), а також само до інших, що відображають хід і результати голосування, документів завідомо недостовірних відомостей про кількість тих, хто голосував, кворум або результати голосування шляхом складання завідомо недостовірного списку осіб, які мають право на участь у загальних зборах, свідомо недостовірного підрахунку голосів або обліку бюлетенів для голосування, блокування або обмеження фактичного доступу акціонера (учасника) господарського товариства або члена ради директорів (наглядової ради) до голосування, неповідомлення відомостей про проведення загальних зборів акціонерів (учасників) або засідання ради директорів (наглядової ради) або повідомлення недостовірних відомостей про час і місце проведення загальних зборів, засідання ради директорів (наглядової ради), голосування від імені акціонера (учасника) господарського товариства або члена ради директорів (наглядової ради) за свідомо підробленої довіреності,

особи, що свідомо не має повноважень, вчинені з метою незаконного захоплення управління юридичної особи за допомогою прийняття незаконного рішення про внесення змін до статуту господарського товариства, або про схвалення великої операції, або про схвалення угоди, у здійсненні якої є зацікавленість, або про зміну складу органів управління господарського товариства (ради директорів, одноосібного або колегіального виконавчого органу товариства), або про обрання його членів і про дострокове припинення їх повноважень, або про обрання керуючої організації або керуючого, або про збільшення статутного капіталу господарського товариства шляхом розміщення додаткових акцій, або про реорганізацію або ліквідацію господарського товариства. Ті самі діяння, якщо вони були вчинені шляхом примусу акціонера товариства, учасника товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю, члена ради директорів (наглядової ради) господарського товариства до голосування певним чином або відмови від голосування, поєднаних із шантажем, а також зі загрозою застосування насильства або знищення чи пошкодження чужого майна [93].

Аналізуючи цей склад злочину, простежується його часткова схожість із нормами, передбаченими кримінальним законодавством Молдови.

Як і в попередньо аналізованій статті, безпосереднім об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері підготовки, скликання і проведення зборів органів управління господарського товариства, проведення голосування та складання документів за результатами прийнятих рішень такими органами управління.

Об'єктивна сторона полягає в умисному спотворенні результатів голосування або перешкоджанні вільній реалізації права при прийнятті рішення на загальних зборах акціонерів, загальних зборах учасників товариства з обмеженою (додатковою) відповідальністю або на засіданні ради директорів (наглядової ради) господарського товариства.

Конструкція статті охоплює також чітко зазначені способи вчинення суспільно небезпечного діяння, які залежать від характеру цього діяння.

Характерною відмінністю від кримінально-правової норми Республіки Молдова є те, що цей склад злочину є формальним і не передбачає обов'язковості настання суспільно небезпечних наслідків.

Загалом, оцінюючи особливості конструкції цього складу злочину та враховуючи необхідність сукупності ознак, між якими має бути причинно-наслідковий зв'язок для утворення складу злочину, її бланкетність, застосування цієї статті, як і молдовської, на практиці має очевидні труднощі.

На цьому наголошує і російський науковець О. Ю. Ісаєв, вказуючи, що ця стаття є громіздкою і надмірно перевантаженою. У ній простежується певне дублювання. Скажімо, на думку автора, таке словосполучення, як «умисне спотворення результатів голосування» дублюється фразою «шляхом внесення до протоколу загальних зборів, до виписок з нього, до протоколу засідання ради директорів (наглядової ради), а також до інших, що відображають хід і результати голосування, документів завідомо недостовірних відомостей» [68, с. 120].

Щодо створення окремого кримінально-правового інституту рейдерства І. О. Соколов зазначає, що у рамках кримінально-правової протидії рейдерству найбільш перспективним є введення до КК РФ кримінально-правової норми, що встановлює відповідальність за незаконне захоплення управління юридичною особою і за відчуження її власності і майнових прав, що вчинене в результаті такого захоплення [165, с. 25].

Отже, на основі аналізу кримінально-правових норм, спрямованих на боротьбу з рейдерством у Казахстані, Молдові, Росії та Україні, можна виокремити низку і спільних рис, і розбіжностей.

Спільним для них є загальні об'єкти злочинів, а саме суспільні відносини у сфері господарської (економічної) діяльності та видові – суспільні відносини у сфері реалізації прав на здійснення суб'єктами господарювання господарської діяльності.

Об'єктивні сторони у кримінальних законах Казахстану, Молдови та Росії схожі за своїм змістом та конструкцією і складаються з переліку суспільно

небезпечних дій та способів їх вчинення, які здебільшого стосуються управлінської діяльності суб'єкта господарювання. Також у кримінально-правових нормах Казахстану і Молдови обов'язковими є суспільно небезпечні наслідки у вигляді шкоди.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, не містить переліку конкретних діянь і охоплює всі правочини, спрямовані на заволодіння майном суб'єкта господарювання чи частки її власника та укладені з підробленими чи викраденими офіційними документами зазначеного суб'єкта. Це ускладнює кваліфікацію діянь за цією статтею та загалом її застосування.

Позитивним, на нашу думку, є досвід Республіки Казахстан щодо включення до об'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння, пов'язаного зі встановленням контролю над юридичною особою.

Дослідивши кримінально-правові конструкції норм зазначених держав, вважаємо за доцільне перейняття деяких положень цих норм для використання у ст. 206-2 КК України.

Водночас, за прикладом Казахстану, слушно змінити назву ст. 206-2 КК України на «Рейдерство», що вказувало б, на захист від якого суспільно небезпечного явища вона спрямована.

Своєю чергою, необхідно передбачити перелік посадових осіб суб'єкта господарювання, щодо яких погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або пошкодження чи знищення майна утворюватимуть кваліфікований склад злочину. Це значно спростить застосування статті на практиці.

Позитивним, також видається криміналізація у КК України суспільно небезпечних дій, пов'язаних не тільки з посяганням на корпоративні права учасників суб'єкта господарювання, а й протиправним заволодінням його майном. Така кримінально-правова конструкція дозволяє кваліфікувати діяння за однією спеціальною статтею і не використовувати відтак інші конкуруючі норми, що мають менший ступінь суспільної небезпеки. Схожі суспільно небезпечні діяння криміналізовані у Республіці Казахстан, однак відсутні у Республіці Молдова та Російській Федерації.

1.4 Зміст і обсяг поняття заволодіння майном у ст. 206-2 КК України

Поняття «заволодіння майном» є наскрізним у кримінально-правовій науці, оскільки зустрічається у багатьох розділах Особливої частини КК України.

Зокрема, в Особливій частині КК України це поняття зустрічається у розділі VI «Злочини проти власності» – ст.ст. 187, 190, 191, розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» – ст. 206-2, розділі VIII КК України «Злочини проти довкілля» – ст.ст. 239-1, 239-2, розділі IX «Злочини проти громадської безпеки» – ст. 262, розділі XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» це поняття міститься у диспозиції ст. 289, у розділі XII «Злочини проти громадського порядку та моральності» – ст. 297, розділі XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» – ст.ст. 308, 312, 313, розділі XV «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та злочини проти журналістів» – ст. 357, розділі XVIII «Злочини проти правосуддя» – ст. 393, у розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» – у ст. 410.

Однак не в кожній зі зазначених статей законодавець роз'яснює зміст та обсяг цього поняття, а у тих статях, у яких він є зрозумілим, не завжди однаковий. Вказане свідчить про нетотожність значення цих понять у різних складах злочинів. Це може спричинювати помилки, а то й умисне зловживання прогалинами у процесі правозастосування.

Загальноновизнано, що однакові поняття мають мати тотожний зміст у межах всього нормативно-правового акта і навіть системи законодавства, бо інакше втрачається її цілісність. Без сумніву, сучасна форма викладу нормативного матеріалу аж ніяк не свідчить про високу якість вітчизняного кримінального закону. У проаналізованих випадках треба брати до уваги всі ознаки складу злочину для з'ясування змісту поняття «заволодіння», а відтак

різні суспільно небезпечні діяння охоплюються цим поняттям. Коли ж у кримінальному законі не роз'яснено, які саме суспільно небезпечні дії охоплюються поняттям «заволодіння», йдеться лише про шахрайство та зловживання службовим становищем. Та це було би невиправданим обмежувальним тлумаченням, тоді як норми КК України доцільно трактувати буквально та системно [105, с. 322].

Отже, з метою всебічного аналізу ст. 206-2 КК України належить установити зміст та обсяг поняття «заволодіння» у межах ст. 206-2 КК України, а також визначити місце цього поняття в Особливій частині КК України.

Пленум Верховного Суду України в Постанові «Про судову практику у справах про злочини проти власності» від 06.11.2009 № 10 надав роз'яснення поняття «заволодіння» як умисного протиправного і безоплатного оборнення чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи [146].

Зокрема, поняття «заволодіння» є похідним від слова «володіння», що є категорією цивільного права та становить одну із форм реалізації права власності, поряд із користуванням та розпорядженням.

Згідно з вимогами ст. 398 ЦК України, право володіння виникає на підставі договору з власником або особою, якій майно було передано власником, а також на інших підставах, встановлених законом [203].

У короткому тлумачному словнику української мови термін «заволодіти» означає забирати, брати кого- або що-небудь у своє повне розпорядження, захоплювати; перетягати до себе, підкоряти своєму впливові [78, с. 159].

Як зазначав С. М. Ребенко, заволодіння – це опанування ким-, чим-небудь у будь-який спосіб. Тобто це поняття є родовим, що охоплює безліч можливих способів. Тут виявляється загальний взаємозв'язок філософських категорій особливого й одиничного. Заволодіння може здійснюватися будь-яким способом, зокрема шляхом: викрадення, одержання, утримання, обману, зловживання довірою тощо [150, с. 207].

У чинному кримінальному законі по-різному наводиться це суспільно небезпечне діяння. В одних випадках законодавець чітко зазначає, що саме

потрібно під ним розуміти. Приміром, у ст.ст. 190, 262 (ч. 1), 308 (ч. 1), 312 (ч. 1), 313 (ч. 1), 410 (ч. 1) КК України вказується, що під заволодінням варто розуміти обман і зловживання довірою. Зі змісту ст.ст. 191, 262 (ч. 2), 308 (ч. 2), 312 (ч. 2), 313 (ч. 2), 410 (ч. 2) КК України випливає, що під заволодінням розуміється обернення на свою користь відповідного майна шляхом зловживання службовою особою службовим становищем. У ст.ст. 320 (ч. 2) і 357 (ч. 1) зазначено, що заволодіння може бути здійснено шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем. У ст.ст. 187, 206-2, 239-1, 239-2, 297, 393 (ч. 2) КК України ніяк не роз'яснено законодавцем, що охоплює це поняття. У п. 1 примітки до ст. 289 КК України тлумачиться, що під незаконним заволодінням транспортним засобом у цій статті належить розуміти вчинене умисно, з будь-якою метою протиправне вилучення будь-яким способом транспортного засобу у власника чи користувача всупереч їхній волі. У ч. 3 ст. 357 КК України йдеться, що заволодіння паспортом або іншим важливим особистим документом є кримінально каранним, якщо воно здійснюється будь-яким способом [105, с. 318].

Аби визначити, як же здійснюється заволодіння у злочині, що передбачений ст. 206-2 КК України, а також відмежувати його від заволодінь, які містяться в інших статтях ОЧ КК України, треба порівняти значення цих понять за способом, предметом та суб'єктом.

Зокрема, зі змісту диспозицій статей КК України видається, що за способом заволодіння може здійснюватися шляхом обману, зловживання довірою (ст. 190), насильницьким способом (ст. 187), шляхом шахрайства (ст. 57). У деяких статтях спосіб є факультативною ознакою (скажімо у ст.ст. 289, 239-1, 239-2, 297, 393).

Водночас зі ст. 206-2 КК України простежується, що способом заволодіння є вчинення правочинів з документами, печатками, штампами підприємства, установи, організації. Деякі науковці, до прикладу, Є. Калмикова [70] і Р. Максимович [105], стверджують, що такий спосіб, по суті, є різновидом шахрайства. Не вдаючись до детального порівняльного аналізу складів

злочинів, які передбачені цими статтями, позаяк це буде розглянуто у наступних розділах, вважаємо, що наведена думка в умовах діючого кримінального законодавства не повністю йому відповідає, тому що при шахрайстві обов'язковим є добровільна передача майна або права на майно потерпілим, а у ст. 206-2 КК України – це факультативна ознака. Позатим багато науковців дійшли до висновку про необхідність охоплення диспозицією ст. 190 КК України обманного заволодіння чужим майном і без участі потерпілого. Відтак О. О. Дудоров зазначає, що розглядуваний аспект тлумачення норми КК України про шахрайство актуалізується, зокрема, у зв'язку з поширеністю випадків, коли особи, задіяні у злочинних механізмах безпідставного відшкодування з бюджету податку на додану вартість, із питання про право на бюджетне відшкодування ПДВ вводять в оману не лише уповноважені державні органи (податкові органи, органи Державного казначейства), а й господарські суди. У результаті протиправне і безоплатне заволодіння бюджетними коштами зі зовнішнього вигляду набуває вигляду виконання судового рішення [49, с. 2].

На нашу думку, характер та специфіка дій при заволодінні майном підприємства, установи, організації теж відрізняються певною інтелектуальною складовою і складністю процесу з метою отримання бажаного результату, що і зумовило законодавця сформулювати спеціальну кримінально-правову заборону.

Тому слушними постають наукові думки, що спосіб заволодіння майном підприємства, установи, організації шляхом укладення правочинів є специфічним видом шахрайства, але недотримання умови особистої передачі майна або права на майно потерпілим за відсутності ст. 206-2 КК України стало би причиною уникнення відповідальності за ст. 190 КК України. Заразом специфіка способу заволодіння є ще однією підставою для виокремлення спеціальної кримінально-правової норми.

Заволодіння завжди стосується речі матеріального світу, яку можна відокремити від загального. Тому, з'ясувавши предмет посягання, можна

зрозуміти, на які суспільні відносини здійснюється протиправний вплив і що є метою вчинення злочину.

Аналізуючи статті Особливої частини КК України, можна дійти висновку, що у деяких статтях, зокрема, ст.ст. 187, 190, ст. 206-2, предметом є майно або право на майно, у ст.ст. 239-1, 239-2 – ґрунтовий покрив (поверхневий шар земель), землі водного фонду, у ст. 289 – це транспортний засіб, ст. 297 – тіло, урна з прахом померлого, ст. 308 – наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори.

Відтак за ст. 206-2 КК України заволодіння здійснюється або майном підприємства, установи, організації, або правом на це майно його учасників, зокрема, на частку, акції, паї.

Отже, предмет заволодіння у ст. 206-2 КК України є найбільш схожим із тим, що й у злочинах проти власності. Водночас, згідно з п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10, предметом злочинів проти власності є майно, яке має певну вартість і є чужим для винної особи: речі (рухомі й нерухомі), грошові кошти, цінні метали, цінні папери тощо, а також право на майно та дії майнового характеру, електрична та теплова енергія [146]. Зважаючи, що у ст. 206-2 КК України йдеться про майно саме підприємства, установи, організації, а також частки, акції, паї їх учасників, треба враховувати спеціальне законодавство, що тлумачить ці поняття, оскільки їх зміст дещо вузьчий.

Скажімо, О. О. Дудоров зазначає, що майно підприємства становлять виробничі і невиробничі фонди, інші цінності, вартість яких відображається у самостійному балансі підприємства. Частка (пай) засновника, учасника, акціонера – це ступінь участі фізичної або юридичної особи у статутному капіталі юридичної особи, яка виражається у долях чи відсотках [79, с. 39–40].

Особливістю заволодіння, за ст. 206-2 КК України, на нашу думку, є те, що фактичне вилучення майна з підприємства, установи чи організації здійснюється не обов'язково; майно може зберігатись на підприємстві, а також використовуватись для проведення господарської діяльності, однак обов'язково

змінюється або володілець майна (наприклад, директор товариства), або учасник товариства.

Така особливість не притаманна злочинам проти власності, що є ще однією розмежувальною ознакою заволодіння у зазначених складах злочинів.

За суб'єктом заволодіння в Особливій частині КК України може здійснюватися і загальним суб'єктом (ст.ст. 239-1, 239-2, 289), і службовою особою (ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 410).

Щодо ст. 206-2 КК України, то у цьому складі злочину заволодіння здійснюється загальним суб'єктом, але ч. 3 ст. 206-2 КК України передбачає заволодіння службовою особою.

Зважаючи на схожість за способом та предметом заволодіння (ст. 206-2 КК України) зі злочинами проти власності (ч. 2 ст. 191 КК України), очевидна конкуренція загальної та спеціальної норми.

З цього приводу О. О. Дудоров слушно зазначав: якщо службова особа підприємства привласнила майно цього підприємства, яке було їй ввірене, шляхом вчинення правочину з використанням підробленого документа, то норма ст. 206-2 підлягатиме застосуванню як спеціальна [79, с. 41].

Можна констатувати, що заволодіння у рамках ст. 206-2 КК України невід'ємно поєднане з протиправністю, що означає, що особа, яка посягає на майно, не має передбаченого Законом права на нього, а отже, її дії є завжди протиправними.

Також, аналізуючи диспозицію ст. 206-2 КК України, постає обов'язковість активних дій, адже злочин полягає у переході права володіння майном або права на майно суб'єкта господарювання, що вчиняється шляхом укладення правочинів. Відтак можна підсумувати, що порівняно з іншими складами злочинів обов'язковими є активні дії злочинця.

Отже, заволодіння у рамках ст. 206-2 КК України – це протиправне, всупереч закону, фізичне або/і юридичне вилучення майна підприємства, установи, організації або майнові права їх учасників способом укладення правочинів із підробленими чи викраденими документами, печатками, штампами підприємства, установи, організації.

Висновки до першого розділу

Вивчення стану дослідження відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації у юридичній літературі дало змогу зробити певні висновки.

1. Нині відсутній ґрунтовний науковий аналіз протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Окремі кримінально-правові дослідження кримінально-правової відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ та організації належать таким науковцям, як Б. М. Андрушків, Ю. Р. Берлач, О. А. Бурбело, С. О. Бурбело, О. О. Дудоров, Т. В. Дученко, Є. В. Калмикова, Є. Д. Калмикові, Р. О. Мовчан, М. Погорецький, Ю. С. Погорелов, А. В. Смітюх, В. Шеломенцев, Р. А. Панасенко та інші.

У дослідницьких рамках ст. 206-2 КК України з'ясовано, що посилену увагу науковці приділили обґрунтуванню необхідності внесення до КК України окремої статті, спрямованої на боротьбу з рейдерством. Прихильниками криміналізації дій, пов'язаних із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, є Р. А. Панасенко, Б. Грек, З. С. Варналій та інші.

З'ясовано, що в юридичній літературі поширена думка необхідності визначення поняття та змісту рейдерства, зокрема закріплення його на законодавчому рівні. До прикладу, А. В. Смітюх як недолік виокремлював відсутність визначення поняття рейдерства у ст. 206-2 КК України.

Проаналізувавши запропоновані науковцями дефініції рейдерства, зокрема Р. А. Панасенка, В. С. Шапіро, Д. В. Фальшовника, О. А. Туєва, О. А. Туркот, зроблено висновок про одностайність авторів щодо того, що рейдерство – це протиправне посягання на юридичну особу, на захист від якого спрямована ст. 206-2 КК України.

Виявлено зауваження формально-змістовного характеру до ст. 206-2 КК України, а також сумніви щодо її ефективності (Є. В. Калмикова, О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан).

Чимала кількість протиріч щодо встановлення відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємств, установ, організацій засвідчила необхідність подальшого ґрунтовного наукового аналізу цієї проблеми, а також удосконалення законодавства шляхом внесенням до нього відповідних змін.

2. Проаналізувавши загальнотеоретичні кримінально-правові підстави криміналізації, зроблено висновок про соціальну обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Відтак, оцінюючи диспозицію ст. 206-2 КК України, з'ясовано, що суспільно небезпечна шкода цього злочину полягає у протиправному вилученні з володіння майном підприємств, установ, організацій частки учасника суб'єкта господарювання та має матеріальний характер. Об'єктами посягання можуть бути гарантовані Конституцією України право власності та право на підприємницьку діяльність. У рамках розгляду кваліфікованих складів встановлено, що об'єктом посягання можуть бути життя і здоров'я особи, майно суб'єкта господарювання або його учасника. З огляду на наведене, сформульовано тезу, що такі діяння характеризуються високим ступенем суспільної небезпечності, відтак наявність цієї основної обставини є беззаперечною, що обумовлює кримінальну відповідальність за злочин.

Розкрито позитивні наслідки існування кримінально-правової заборони, передбаченої ст. 206-2 КК України (захист відповідних господарських відносин від ймовірного спричинення їм шкоди; стримування й унеможливлення вчинення таких дій; забезпечення реалізації права на господарську діяльність, права власності на майно, поваги до них; відшкодування завданих злочином збитків; охорона від посягань на здоров'я), а також негативні наслідки криміналізації (неотримання суспільством ймовірних корисних результатів діяльності від особи у зв'язку з її засудженням; втрата можливості безпосередньо спілкуватися зі засудженим, а для самого засудженого – позбавлення можливості реалізувати себе у певній діяльності; обмеження

можливості загального розвитку; втрата коштів чи майна, які останній міг використати для задоволення власних інтересів; обмеження права пересування; залучення до праці). Відтак зроблено висновок про перевагу позитивних наслідків як однієї з підстав криміналізації.

Оцінюючи такий важливий принцип криміналізації, як можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів і неможливість боротьби за допомогою інших, проаналізовано думки науковців та громадських діячів з цього приводу. Зроблено висновок, що досягнення ефективної протидії протиправному заволодінню майну суб'єкта господарювання ймовірно лише шляхом встановлення кримінальної відповідальності. Зокрема, кримінально-правова норма, з позиції законодавчої техніки має бути досконалою та забезпечувати належне її застосування.

Констатовано, що попри незначну кількість вироків суду за цією статтею, протиправне заволодіння є доволі поширеним явищем.

3. Здійснено порівняльно-правовий аналіз кримінально-правової відповідальності, що передбачена за рейдерство, в Україні, Республіці Казахстан, Республіці Молдова та Російській Федерації. Зроблено висновок, що кримінально-правове регулювання корпоративних відносин цих держав має схожі риси, зокрема використовуються подібні інститути кримінально-правової охорони корпоративних прав учасників господарських товариств.

Позитивною визнано криміналізацію у КК України суспільно небезпечних дій, пов'язаних не тільки з посяганням на корпоративні права учасників суб'єкта господарювання, а й із протиправним заволодінням його майном. Така кримінально-правова конструкція дає змогу кваліфікувати діяння за однією спеціальною статтею і не використовувати водночас інші конкуруючі норми, що мають менший ступінь суспільної небезпеки. Схожі суспільно небезпечні діяння криміналізовано у КК Республіки Казахстан, однак відсутні у КК Республіки Молдова та Російської Федерації.

Позитивним аспектом і таким, що є слушним для перейняття, є те, що у КК зазначених країн передбачено перелік посадових осіб суб'єкта

господарювання, щодо яких погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, насильство, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або пошкодження чи знищення майна утворюватимуть кваліфікований склад злочину. Це значно спростить застосування статті на практиці.

За прикладом Казахстану, доцільно також змінити назву ст. 206-2 КК України на назву «Рейдерство», що вказувало би, на захист від якого суспільно небезпечного явища вона спрямована.

4. Вивчення поняття «заволодіння» у контексті норм КК України, а також його значення у ст. 206-2 КК України дало змогу зробити висновок про нехарактерний для інших статей спосіб заволодіння, а саме шляхом укладення правочинів із підробленими або викраденими документами, а предмет заволодіння укотре підтверджує правильність дій законодавця щодо віднесення цієї статті до розділу, що охоплює злочини проти господарської діяльності, позаяк, окрім завдання шкоди учасникам підприємства, установи, організації, є загроза здійсненню господарської діяльності загалом.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНЕ ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

2.1 Об'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

Об'єкт злочину є надзвичайно важливим, хоч і юридично рівноправним, рівнозначним, обов'язковим, елементом будь-якого кримінального протиправного і суспільно небезпечного діяння. Загальна теорія об'єкта злочину ґрунтовно розроблена в юридичній літературі, проте питання щодо його визначення є одним з найбільш проблемних у науці кримінального права. Правильне встановлення об'єкта злочинного посягання має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки саме це сприяє з'ясуванню соціально-політичної суті злочину, зокрема характеру та ступеня його суспільної небезпечності [210, с. 234].

Правильне встановлення об'єкта складу злочину має велике значення для правозастосовної практики, оскільки помилка в ньому унеможливило здійснення правильної кримінально-правової кваліфікації суспільно небезпечного діяння [115, с. 26].

Зокрема, М. Панов зазначав, що об'єкт злочину є одним із найважливіших показників суспільної небезпечності злочину, його якісною характеристикою. Саме об'єкт визначає соціальну і юридичну сутність злочину, його істотні риси, якими він відрізняється від суміжних діянь [132].

Безумовно, об'єкт злочину є однією з підстав кримінальної відповідальності, він встановлює межі дії кримінально-правової норми та впливає на істотність шкоди, що завдається суспільно небезпечним діянням. Він посідає центральне місце у структурі складу злочину, про що свідчить те,

що в Україні та в багатьох зарубіжних державах систематизація злочинів здійснюється відповідно до їх об'єкта.

Загалом проблема об'єкта – це дуже складна, і не тільки правова, проблема. Правильне розуміння загальних та спеціальних ознак об'єкта сприяє вирішенню багатьох суспільно-правових питань, що стосуються криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації, кваліфікації, застосування альтернативних правових заходів тощо. Тому періодично проблеми об'єкта підлягають обговоренню. Відтак нині знову повертаємося до цієї наукової дискусії [166, с. 132–133].

Нині в науці існує плюралізм думок щодо концепцій визначення поняття об'єкта злочину.

Панівною такою концепцією є визначення об'єкта злочину як суспільних відносин. Однак В. Я. Тацій слушно стверджував, що об'єктом усіх злочинів є не вся система суспільних відносин (економічних, політичних, ідеологічних тощо), а тільки ті з них, які в даний час охороняються законодавством про кримінальну відповідальність [169, с. 135].

Вдале та лаконічне визначення об'єкта злочину, на нашу думку, запропонувала Л. Палух, яка зазначила, що об'єктом злочину є ті суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, на які посягає злочин і вчиняє певну шкоду або створює загрозу її вчинення [128, с. 159].

Найбільш прийнятною є позиція щодо визначення об'єкта злочину як суспільних відносин, у рамках якої і розглядатиметься об'єкт злочину, що передбачений ст. 206-2 КК України.

Варто зацентувати на понятті об'єкта кримінально-правової охорони, який часто ототожнюють із поняттям об'єкта злочину. Поділяємо позицію більшості науковців, серед яких М. Й. Коржанський [76, с. 155], П. П. Андрушко [6, с. 4–10], про те, що ці поняття не ідентичні за своїм змістом, оскільки об'єкт кримінально-правової охорони охоплює ті цінності, які законодавець ставить під охорону з огляду на ймовірність вчинення щодо

них суспільно небезпечних діянь. Але поки такі не вчинені, вони не є об'єктом злочину.

Кримінально-правову охорону у сфері господарської діяльності вдало визначив П. П. Андрушко, вказавши, що порядок здійснення господарської діяльності, права, свободи і законні інтереси громадян та правоохоронювані інтереси суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб, держави і органів місцевого самоврядування, сама господарська діяльність як заохочувана суспільством і державою діяльність членів суспільства з виробництва товарів, виконання робіт чи надання послуг і становлять ті соціальні цінності, які є об'єктами кримінально-правової охорони у сфері господарської діяльності, суспільно небезпечне і протиправне посягання на які перетворює їх на об'єкти конкретних злочинів [6, с. 4].

На нашу думку, до цього доволі широкого переліку об'єктів кримінально-правової охорони господарської діяльності доцільно додати майно суб'єкта господарювання, акцентуючи відтак на його цінності, адже воно слугує основою, без якої зазвичай неможливе здійснення тієї господарської діяльності, яка передбачена статутом суб'єкта господарювання.

У вітчизняній науці кримінального права найбільш прийнятною вважається триступенева класифікація об'єктів «по вертикалі». Згідно з нею розрізняють загальний, родовий і безпосередній об'єкти. Визначальною рисою такої класифікації є те, що вся сукупність охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, її окремі групи та конкретні суспільні відносини повною мірою відповідають взаємовідносинам філософських категорій «загального», «особливого» («спеціального») та «окремого» («конкретного»). Усе це дає змогу визначити об'єкти кримінально-правової охорони на різних рівнях їх узагальнення [4].

Попри це деякі автори обстоюють позицію щодо виокремлення чотириступеневої класифікації об'єкта, включаючи між родовим та безпосереднім ще видовий об'єкт, тобто суспільні відносини одного виду.

У рамках наведеної кваліфікації проаналізуємо об'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України.

Варто зауважити, що ст. 206-2 КК України порівняно нова в українському законодавстві, склад цього злочину ґрунтовно не розроблявся науковцями, отож, питання об'єкта цього злочину надзвичайно важливе для вирішення і теоретичних, і практичних проблем застосування цієї статті.

Щодо загального об'єкта злочину М. І. Бажанов стверджував, що ним є сукупність всіх суспільних відносин, які поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність. Ця сукупність охоплює найрізноманітніші відносини (життя і здоров'я людей, мирне існування держав, економічну та політичну основи держав, власність і систему господарювання тощо) [176, с. 116].

Фактично перелік суспільних відносин, які становлять загальний об'єкт злочину, передбачений ч. 1 ст. 1 КК України, відповідно до якої КК України має за завдання правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання злочинам [94].

Отже, загальний об'єкт є спільним для всіх видів злочинів, охоплює весь спектр суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, а відтак не є розмежувальною ознакою з іншими групами злочинів, тому його характеристика в цьому дослідженні недоцільна.

Під родовим об'єктом складу злочину в кримінальному праві, за правилом, розуміють об'єкт, який охоплює певне коло тотожних чи однорідних за своєю соціальною й економічною сутністю суспільних відносин, які відтак мають охоронятися єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм [85, с. 98].

Родовий об'єкт злочину має значення для практики кримінального права. Він дає змогу здійснити класифікацію всіх злочинів і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення.

На цій властивості ґрунтується Особлива частина Кримінального кодексу, правильно об'єднавши в межах одного розділу кодексу норми, в яких встановлюється відповідальність за посягання на тотожні чи однорідні суспільні відносини [12, с. 73].

Назва кожного розділу КК України зазвичай вказує на родовий об'єкт злочинів, що в ньому містяться. Не становить винятку і розділ VII «Злочини у сфері господарської діяльності».

Справді, більшість злочинів, що містяться в цьому розділі, посягають на сферу господарювання, однак не всі. Скажімо, у зазначеному розділі знаходяться статті, предметом охорони яких є кредитно-фінансова, банківська, бюджетна сфери та інші, які не регулюються господарським законодавством.

Саме тому багато науковців, серед яких О. О. Дудоров, Д. В. Каменський [51], Р. А. Волинець [26], Л. В. Павлик [127], не погоджуються з такою назвою розділу і, відповідно, з ототожненням з нею родового об'єкта злочинів у розділі VII КК України. Доволі широко цю проблематику вивчав О. О. Дудоров та Д. В. Каменський, які запропонували, на нашу думку, прийнятну назву розділу VII КК України – «Злочини проти ринкової економіки». Як зазначали вчені, накладення поняття «ринкова економіка» на охоронювані розділом VII Особливої частини КК України суспільні відносини свідчить про те, що ця форма організації національної системи виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ загалом вдало охоплює сфери економічної діяльності, що перебувають під охороною кримінального закону. Так, фондовий ринок, права кредиторів, добросовісна конкуренція – ці складові української економіки є втіленням (наскільки якісним – питання інше) моделі саме ринкової економіки [51, с. 188].

Поділяючи думку зазначених науковців, вважаємо, що визначення родового об'єкта цих злочинів як суспільних відносин у сфері посягання на господарську діяльність є дещо неточним та потребує більш широкого визначення, що охоплюватиме всі сфери ринкової економіки.

Тут більш слушною є позиція О. К. Василяки, що родовим об'єктом цих злочинів є система та порядок охоронюваних законом суспільних відносин, що виникають і існують у процесі діяльності суб'єктів господарювання у сфері соціального будівництва, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт та надання послуг вартісного характеру, і слугують основою для здійснення підприємницької та іншої економічної діяльності [22, с. 111].

Хоча і це визначення не охоплює всіх сфер суспільних відносин, які охороняються ст.ст. 199–233 КК України. На нашу думку, для ґрунтовного визначення родового об'єкта господарських злочинів потрібно врахувати все різноманіття видових об'єктів та включити їх до такої дефініції.

Відтак пропонуємо родовим об'єктом злочинів вважати сукупність суспільних відносин, що охороняються законодавством та виникають у процесі здійснення економічної діяльності, що охоплює сферу господарської, кредитно-фінансової, банківської, бюджетної діяльності, сферу використання фінансових ресурсів, обігу цінних паперів, обслуговування споживачів та сферу приватизації державного та комунального майна.

Наведені складові родового об'єкта становлять видові об'єкти злочинів, що розміщені у розділі Особливої частини КК України.

Видові об'єкти – тотожні суспільні відносини, охоронювані конкретними кримінально-правовими нормами від будь-яких злочинних посягань [65, с. 46].

Видовий об'єкт об'єднує близькі між собою суспільні відносини у рамках родового об'єкта, що, на думку В. Я. Тація, сприяє більш правильному розумінню і трактуванню кримінально-правових норм [71, с. 3].

Нині існує багато класифікацій злочинів розділу «Злочини у сфері господарської діяльності» залежно від групи суспільних відносин, на які злочин посягає. Зазначені класифікації розробляли такі відомі вчені, як Є. Л. Стрельцов [88, с. 130–131], Р. А. Волинець [25, с. 188], О. О. Дудоров [82, с. 449] на основі видових об'єктів.

Зокрема, Є. Л. Стрельцов пропонує у рамках КК України таку систему злочинів у сфері господарської діяльності:

- 1) злочини в бюджетній галузі (ст.ст. 210, 211);
- 2) злочини у сфері господарювання і підприємництва (ст.ст. 201, 202, 203, 203-1, 205, 206, 213, 214, 230-1);
- 3) злочини в галузі приватизації державного і комунального майна (ст.ст. 233, 234, 235);
- 4) злочини в кредитно-фінансовій і банківській сфері (ст.ст. 199, 200, 207, 208, 209, 209-1, 215, 222, 223, 224);
- 5) злочини в податковій галузі (ст.ст. 204, 212, 216 КК);
- 6) злочини у сфері конкуренції (ст.ст. 217, 228, 229, 231, 232);
- 7) злочини у галузі надання послуг (ст.ст. 225, 226, 227 КК);
- 8) злочини у сфері банкрутства (ст.ст. 218, 219, 220, 221 КК) [88, с. 130–131].

Автори підручника «Кримінальне право. Особлива частина» за редакцією В. В. Сташиса, В. Я. Тація пропонують у рамках КК України таку класифікацію злочинів, що вчиняються у сфері господарської діяльності:

1. Злочини у сфері кредитно-фінансової, банківської і бюджетної систем України (ст.ст. 199, 200, 201, 210, 211, 212, 212¹, 204 і 216).
2. Злочини у сфері підприємництва, конкурентних відносин та іншої діяльності господарюючих суб'єктів (ст.ст., 203, 203¹, 205, 206, 209, 209¹, 213, 229, 231 і 232).
3. Злочини у сфері банкрутства (ст. 219).
4. Злочини у сфері використання фінансових ресурсів та обігу цінних паперів (ст.ст. 222, 223¹, 223², 224, 232¹, 232²).
5. Злочини у сфері обслуговування споживачів (ст. 227).
6. Злочини у сфері приватизації державного та комунального майна (ст. 233) [89, с. 186–187].

Вдалою, на нашу думку, є запропонована класифікація злочинів у сфері господарської діяльності О. О. Дудорова:

1) злочини проти системи грошового обігу та фондового ринку (ст.ст. 199, 200, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 232-1, 232-2);

2) злочини проти системи оподаткування і системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (ст.ст. 204, 212, 212-1, 216);

3) злочини проти бюджетної системи (ст.ст. 210, 211);

4) злочини проти порядку переміщення предметів через митний кордон України (ст. 201);

5) злочини проти порядку зайняття господарською діяльністю (ст.ст. 203-1, 203-2, 205, 206, 209, 209-1, 203, 227);

6) злочини проти прав кредиторів (ст.ст. 219, 222);

7) злочини проти засад добросовісної конкуренції (ст.ст. 229, 231, 232);

8) злочини проти порядку приватизації (ст. 33) [82, с.449].

Позитивно оцінюючи таку класифікацію злочинів у сфері господарської діяльності, варто врахувати, що вона була здійснена ще до набрання чинності ст. 206-2 КК України, а тому цілком прийнятно, що зазначена стаття могла би бути віднесена до групи злочинів проти порядку зайняття господарською діяльністю [195, с. 222]. Такий висновок можна зробити на основі аналізу безпосереднього об'єкта цього злочину.

Безпосередній об'єкт злочину – це конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певної статті Особливої частини КК України і яким заподіюється шкода злочином, що підпадає під ознаки конкретного складу злочину [89, с. 106].

З урахуванням правил законодавчої техніки та задля «словесної економії» законодавець у диспозиціях кримінально-правових норм зазвичай позначає безпосередній об'єкт кримінальних правопорушень опосередковано – через вказівку на суспільно небезпечні наслідки, предмет, суб'єктивні права та юридичні обов'язки, положення регулятивного законодавства, потерпілого або місце вчинення діяння. Тому, за загальним правилом, безпосередній об'єкт певного кримінального правопорушення встановлюється шляхом тлумачення закону і є результатом аналізу складу цього кримінального правопорушення.

Відтак є підстави говорити про складність безпосереднього об'єкта для сприйняття, його залежність від інших ознак складу кримінальних правопорушень [87, с. 152].

З уваги на те, що раніше безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, науковці належно не досліджували, а також на потребу правильного з'ясування безпосереднього об'єкта, за доцільне буде розглянути структуру суспільних відносин, що зазначені у цій статті. Таке дослідження дасть змогу з'ясувати основні ознаки, притаманні безпосередньому об'єктові та сформулювати його визначення.

У філософській і правовій науці найпоширенішою є думка, за якою структурними елементами суспільних відносин є: 1) суб'єкти (носії) відносин; 2) предмет, з приводу якого існують відносини; 3) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин [87, с.97].

Структура будь-яких суспільних відносин завжди незмінна. Внесення до структури яких-небудь інших, органічно не властивих елементів (наприклад, зовнішніх умов виникнення відносин), як і вилучення з її складу якого-небудь його обов'язкового елемента, веде до того, що зв'язок губиться як такий, зникає або підмінюється якимись іншими, більш загальними поняттями. З іншого боку, розглядаючи структуру суспільних відносин, необхідно зазначити, що це не просто сукупність складових, а цілісна система утворюючих елементів, відповідно взаємозалежних і взаємодіючих між собою [65, с. 45].

Що стосується суб'єктів (носіїв) відносин, то в диспозиції ст. 206-2 КК України вони визначаються як підприємства, установи, організації. Однак таке формулювання не повною мірою відповідає вимогам сучасного цивільного та господарського законодавства, зокрема така тріада, що була притаманна радянському законодавству, виключена.

Згідно зі ст. 83 ЦК України, юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом [203].

Тимчасом ст. 62 ГК України визначає підприємство як самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або

органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами [33].

Водночас визначення поняття установи у ГК України відсутнє, але закріплене в ст. 87 ЦК України, відповідно до якої установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна [203].

Поняття організації ні ЦК України, ні ГК України не регламентовано. Законодавче визначення організації передбачено ч. 3 ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання», згідно з якою організацією є громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи [139].

Зважаючи на архаїстичність у підході до визначення носіїв суспільних відносин, а також відсутність актуального понятійного апарату, який відповідав би сфері кримінально-правової охорони, на наш погляд, доцільно увідповіднити її з діючим законодавством, замінивши формулювання «підприємство, установа, організація» на «юридична особа».

Таке перефразування відповідало би вимогам чинного галузевого законодавства, але унеможливило би притягнення до кримінальної відповідальності за ст. 206-2 КК України за вчинення діянь із ознаками зазначеної статті до фізичної особи-підприємця. У нинішній редакції така можливість також відсутня, що не повною мірою відповідає реаліям криміногенної ситуації, оскільки фізичні особи-підприємці також потерпають від рейдерства.

Тому у цьому випадку пропоную змінити формулювання «підприємство, установа, організація» на «суб'єкт господарювання».

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист економічної конкуренції», суб'єкт господарювання – юридична особа незалежно від організаційно-правової форми та форми власності чи фізична особа, що здійснює діяльність

з виробництва, реалізації, придбання товарів, іншу господарську діяльність, у тому числі яка здійснює контроль над іншою юридичною чи фізичною особою; група суб'єктів господарювання, якщо один або декілька з них здійснюють контроль над іншими. Суб'єктами господарювання визнаються також органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також органи адміністративно-господарського управління та контролю в частині їх діяльності з виробництва, реалізації, придбання товарів чи іншої господарської діяльності [141].

Вважаємо, що таке поняття якісно розширить формулювання «підприємство, установа, організація» та повністю охоплюватиме всіх можливих учасників господарських відносин, на охорону законної господарської діяльності яких і спрямована стаття.

До того ж, у диспозиції статті передбачено протиправне заволодіння частками, акціями, паями засновників, учасників, акціонерів, членів підприємства, установи, організації.

Такий розподіл зазвичай характерний для господарських товариств, оскільки, відповідно до ст. 113 ЦК України, господарським товариством є юридична особа, статутний (складений) капітал якої поділений на частки між учасниками. Господарські товариства можуть бути створені у формі повного товариства, командитного товариства, товариства з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерного товариства [203].

Відповідно до ч. 1 ст. 114 ЦК України, учасником господарського товариства може бути фізична або юридична особа [203]. Тому носіями суспільних відносин можуть бути також, окрім юридичних осіб, фізичні особи-учасники господарського товариства.

Отже, суб'єктом суспільних відносин у досліджуваній сфері є суб'єкти господарювання, а також їх учасники. Тимчасом можливості суб'єктів господарювання та їх учасників володіти своїм майном протистоїть заборона іншим особам чинити цьому перешкоду. До таких осіб належать всі особи, що досягли 16-річного віку. Однак однією з кваліфікуючих ознак діяння,

передбаченого ч. 3 ст. 206-2 КК України, є вчинення протиправного діяння спеціальним суб'єктом – службовою особою.

Що стосується предмета, з приводу якого існують суспільні відносини, то важливим є відмежування його від предмета злочину.

Відмінність між предметом злочину та предметом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, полягає, по-перше, в тому, що предметом злочину, на відміну від предмета суспільних відносин, завжди є матеріальні цінності. По-друге, предметом злочину можуть бути і ті матеріальні цінності, що мають певні «негативні» властивості (відносини з приводу таких матеріальних цінностей законодавець не забезпечує кримінально-правовою охороною). По-третє, певні матеріальні цінності, до вчинення злочину можуть бути предметом суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, однак із моменту вчинення злочину ті самі матеріальні цінності набувають статусу предмета злочину. У реальності, без вчинення відповідного посягання (поза межами кримінально-правових відносин), предмета злочину не існує [141, с. 107].

Тобто предмет суспільних відносин у цьому випадку є те, у зв'язку з чим вчиняється злочин.

Отже, предметом суспільних відносин, окрім майна суб'єкта господарювання, а також частки її учасника, може бути діяльність такого суб'єкта загалом, наприклад, прагнення усунути конкурента, встановлення монополії у здійсненні певного виду господарської діяльності тощо.

Третім структурним елементом суспільних відносин є соціальний зв'язок, який вважається змістом самого відношення. Під соціальним зв'язком найчастіше розуміють певну взаємодію, взаємозв'язок між суб'єктами. Зовні соціальний зв'язок має вияв у двох аспектах: як певний вид діяльності учасників відносин, спрямований на забезпечення нормального функціонування певної сфери суспільного життя, або як застигла пасивна форма, наприклад, у вигляді «позицій» людей щодо інших осіб у формі правового соціального статусу громадян, у вигляді соціальних інститутів тощо [87, с. 99].

Аналізуючи соціальний зв'язок у досліджуваних відносинах, можна дійти висновку, що, з одного боку, він полягає в охоронюваному державою праві суб'єктів суспільних відносин, тобто суб'єкта господарювання та його учасників на законних підставах володіти часткою у статутному капіталі, і загалом реалізовувати своє право на здійснення господарської діяльності, що є предметом суспільних відносин, та, з іншого боку, обов'язку інших осіб не перешкоджати їхній діяльності.

Відтак, на нашу думку, безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації суб'єктами господарювання права володіння своїм майном для провадження діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації їх учасниками своїх прав, пов'язаних з участю у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі.

Важливою ознакою об'єкта злочину є його предмет. Зокрема, М. Й. Коржанський визначає його як конкретний матеріальний об'єкт, в якому проявляються певні сторони, властивості суспільних відносин (об'єкта злочину), шляхом фізичного чи психічного впливу на який заподіюється суспільне небезпечна шкода у сфері цих суспільних відносин [76, с.173].

У цьому контексті А. А. Музика та Є. В. Лащук зазначають, що предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та шляхом безпосереднього впливу на які (або без такого впливу) вчиняється злочинне діяння [111, с. 109].

Водночас предмет є складовою суспільних відносин, його також відносять до факультативної ознаки об'єкта злочину. Однак помилковим є ототожнення об'єкта і предмета злочину, правильніше зазначити їх співвідношення як ціле і частина.

Як слушно зазначає Є. Л. Стрельцов, об'єкт також треба відрізнити від предмета, і не тільки класичним визначенням, згідно з яким предмет – це те, в зв'язку з чим або з приводу чого вчиняється злочин. Необхідно розуміти, якщо об'єкту злочину завжди спричиняється шкода, то предмет після вчинення злочину може знаходитись, наприклад, в умовах ліпших, аніж до вчинення суспільно небезпечних діянь [166, с. 132].

На думку Ю. А. Дорохіної, предмет і об'єкт злочину співвідносяться як матеріальна і соціальна категорії: предмет злочину – матеріальна категорія, а об'єкт – соціальна [45, с. 20].

Як слушно зазначає С. Я. Лихова, предметом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є майно підприємства, установи, організації, у тому числі частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів [102, с. 159].

Це твердження, безумовно, є слушним, адже предмет посягання у цьому складі злочину чітко зазначений у диспозиції ст. 206-2 КК України, а тому він є обов'язковою ознакою цього злочину і потребує встановлення на рівні з іншими елементами складу злочину.

Проте до такої вказівки законодавця на предмет посягання теж є зауваження. Зі змісту диспозиції видається, що частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів є частиною майна суб'єкта господарювання, що суперечить цивільному законодавству.

З цього приводу Є. В. Калмикова доречно зазначала, що, на думку законодавця, частки, акції чи паї засновників, учасників, акціонерів чи членів підприємства, установи чи організації (або просто: частки власників юридичної особи) є власністю (майном) цих організацій. Насправді ж у цьому випадку майном юридичної особи є не частки, акції чи паї її власників, а те майно, яке вони передали у статутний фонд юридичної особи під час її утворення (грошові кошти, будівлі, споруди, техніка, обладнання, нематеріальні активи тощо). Щойно таке майно передано зазначеними особами до статутного фонду юридичної особи, воно стає власністю цієї юридичної особи. Особи ж, які брали участь у формуванні статутного фонду юридичної особи, вважаються

власниками не переданого ними майна, а юридичної особи загалом з урахуванням того співвідношення, що існувало між внесками засновників на момент утворення цієї юридичної особи [70, с. 15].

Згідно зі ст. 66 ГК України, майно підприємства – це виробничі і невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі підприємства. Джерелами формування майна підприємства є: грошові та матеріальні внески засновників; доходи, одержані від реалізації продукції, послуг, інших видів господарської діяльності; доходи від цінних паперів; кредити банків та інших кредиторів; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; майно, придбане в інших суб'єктів господарювання, організацій та громадян у встановленому законодавством порядку; інші джерела, не заборонені законодавством України [33].

Отже, частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів є легітимаційними знаками, що посвідчують їхню участь у суб'єкті господарювання, однак не є майном суб'єкта господарювання.

Водночас Н. А. Антонюк визначала легітимаційний знак як матеріальний об'єкт, який посвідчує право на одержання майна. В обігу перебувають дві групи легітимаційних знаків: такі, що мають мінову і споживчу вартість, і такі, що не мають такої вартості; ті легітимаційні знаки, що мають мінову і споживчу вартість, належить визнати предметами, а не засобами злочинів проти власності, оскільки вони мають економічну ознаку предмета злочинів проти власності; кримінально-правова кваліфікація незаконного посягання на легітимаційний знак залежить від того, чи є цей знак предметом чи засобом злочину проти власності, чи це знак «іменний», чи «на пред'явника» [8].

Відтак вважаємо, що частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів є легітимаційними знаками, що мають споживчу вартість та є «іменними» і, відповідно, є предметом злочину.

Задля ґрунтовного аналізу такого предмета посягання, як частки, акції, паї засновників, учасників, акціонерів, членів, доречно проаналізувати законодавство.

Варто зазначити, що ці категорії сформульовані на основі законодавчого поділу господарських товариств на акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [33].

Зокрема, згідно зі ст. 80 ГК України, статутний капітал акціонерного товариства поділений на акції однакової номінальної вартості. Відповідно, власниками таких акцій є акціонери [33].

Частка як сума внеску до статутного капіталу притаманна товариствам із обмеженою відповідальністю та товариствам із додатковою відповідальністю. Розмір частки встановлюється установчими документами, а особа, яка здійснила такий внесок у статутний капітал, є учасником товариства.

Пайові внески характерні виробничим кооперативам, які є однією з форм колективних підприємств (ч. 2 ст. 96 КК України) [33].

Згідно з ч. 3 ст. 98 ГК України, вступ до виробничого кооперативу здійснюється на підставі письмової заяви громадянина. Член кооперативу робить вступний та пайовий внески в порядку, визначеному статутом виробничого кооперативу [33].

Відповідно до ч. 5 ст. 100 ГК України, розміри пайових внесків до кооперативу встановлюються в рівних частинах та/або пропорційно очікуваній участі члена кооперативу в його господарській діяльності [33].

Отже, у рамках проаналізованого господарського законодавства частки, акції, паї є видами внесків учасників різних видів господарських товариств, які створюються з метою здійснення господарської діяльності на засадах підприємництва.

Своєю чергою, заволодіння часткою, акціями чи паєм засновників, учасників, акціонерів є однією зі схем і методів протиправного поглинання та захоплення суб'єкта господарювання, суть якого полягає у використанні зазначеної частки для здійснення впливу на її діяльність так, щоби в подальшому мати змогу в межах правового поля безперешкодно ним заволодіти. Це так зване «біле рейдерство».

На наш погляд, володіння часткою, акціями чи паєм засновників, учасників, акціонерів є важливим об'єктом кримінально-правової охорони, оскільки на практиці більшість рейдерських заволодінь здійснюється без використання явно кримінальних методів, а навпаки зі застосуванням прогалин цивільного та господарського законодавства. Тому доцільно внести зміни до диспозиції статті, вилучивши уточнююче словосполучення «в тому числі», розширивши відтак її зміст та узгодивши з цивільним законодавством.

Заразом для оптимізації розуміння цього поняття, на нашу думку, його належить замінити на більш широке за змістом – «корпоративні права».

Згідно зі ст. 167 ГК України, корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами [33].

У цій частині диспозиція ст. 206-2 КК України, на нашу думку, може мати такий зміст: «Протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасників».

Тимчасом суди на практиці застосовують таке словосполучення у вирокх, хоча воно у ст. 206-2 КК не передбачене. Зокрема, у вироку Дніпровського районного суду м. Києва від 27.09.2018 у справі № 755/14015/18 суд у мотивувальній частині зазначив, що в результаті вказаних дій ОСОБА_1, діючи умисно, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених документів, печаток, вчинив всі дії, спрямовані на незаконне заволодіння корпоративними правами ТОВ «Стессо» та незаконне отримання права власності на об'єкт нерухомого майна: нежитловий будинок – адміністративний (літ. А), що знаходиться за адресою АДРЕСА_2, вартістю 40 483 000 грн., які фактично належали ДП «Апрітек», з метою його відчуження на користь третіх осіб. Дії обвинуваченого ОСОБА_1 за ч. 3 ст. 206-2 КК України як протиправне заволодіння майном підприємства шляхом

вчинення правочинів із використанням підроблених документів, печаток підприємства, що заподіяло значну шкоду підприємству, кваліфіковані правильно [53].

Позитивно оцінюючи той факт, що таке поняття охоплює широкий спектр правомочностей, вважаємо, що для більш повної та якісної охорони правомірної господарської діяльності та прав на неї належить внести до диспозиції статті положення щодо встановлення протиправного контролю над суб'єктом господарювання. Це дасть можливість притягувати до кримінальної відповідальності ще до настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді вилучення з володіння майна суб'єкта господарювання або майнових прав на нього, а відтак запобігти цьому.

Доцільність такого розширення підтверджується і зарубіжним досвідом, скажімо, Казахстану, про що зазначалось у попередньому розділі.

Отже, на нашу думку, диспозиція ч. 1 ст. 206-2 КК України може бути такого змісту: «Протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасника або встановлення протиправного контролю над суб'єктом господарювання шляхом...».

У теорії кримінального права широке визнання одержала також класифікація безпосередніх об'єктів злочинів «по горизонталі». Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виокремлюють основний та додаткові об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли один і той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком суспільним відносинам [87, с. 107].

З цього приводу В. П. Ємельянов слушно зазначає, що при вчиненні злочину винна особа може посягати на два або більше безпосередні об'єкти, і тоді, відповідно до кримінального закону, виникають саме такі ситуації. Якщо ознаки кожного з цих об'єктів містяться в окремих складах злочинів, то й кваліфікація діяння здійснюється за сукупністю складів злочинів. Якщо ж ознаки декількох об'єктів містяться в одному складному складі злочину і вчинене цілком цим складом охоплюється, то кваліфікація здійснюватиметься

за складним складом, а злочин розцінюватиметься як складний. У цьому разі один із об'єктів буде основним, інші – додатковими. Основним об'єктом буде той, який таким вважає законодавець, хоча насправді ієрархія об'єктів може бути зовсім іншою [60, с. 229].

Зі змісту диспозицій кваліфікуючих складів злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, очевидна наявність додаткових безпосередніх об'єктів даного злочину.

Додатковим безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, яким заподіюється або стосовно яких виникає загроза заподіяння шкоди поряд із основним об'єктом. Розрізняють додатковий необхідний (обов'язковий) безпосередній об'єкт і додатковий факультативний (необов'язковий) безпосередній об'єкт.

Додатковий необхідний об'єкт злочину – це суспільні відносини, яким при вчиненні цього злочину завжди спричиняється шкода. Наприклад, у складі необережного знищення або пошкодження майна (ст. 196 КК України) основним безпосереднім об'єктом є власність, а додатковим необхідним – життя або здоров'я особи.

Додатковий факультативний об'єкт злочину – це ті суспільні відносини, яким при вчиненні цього злочину в одному випадку заподіюється шкода, а в іншому – завдання шкоди цим відносинам не відбувається (наприклад, здоров'я при вчиненні згвалтування – ч. 1 ст. 152 КК України) [4].

Аналіз диспозиції ч. 1 ст. 206-2 КК України засвідчує, що додатковим необхідним об'єктом є суспільні відносини у сфері власності.

Щодо ч. 2 ст. 206-2 КК України, яка передбачає, що злочинними є ті самі дії (дії, передбачені частиною 1 цієї статті) з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, можна дійти висновку, що додатковим факультативним об'єктом цього злочину є суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я людини, власності.

2.2 Об'єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

У рамках кримінально-правової характеристики злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, ключовим є питання об'єктивної сторони, оскільки від правильності визначення її ознак залежить правильність застосування самої норми.

Об'єктивну сторону як елемент складу злочину вивчало чимало науковців, з-поміж яких Н. В. Кудрявцев [97], М. І. Панов [133], П. І. Гришаєв [36], Н. Ф. Кузнецова [98], В. К. Матвійчук [107].

Однак досі бракує ґрунтовних наукових досліджень об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, тоді як окремі аспекти об'єктивної сторони в своїх наукових працях розкривали Є. В. Калмикова [70], О. О. Дудоров, Р. О. Мовчан [47]. Новизна цієї статті та значний за обсягом, суперечливий зміст її диспозиції спричинили проблеми щодо виявлення, розслідування та кваліфікації діянь, що передбачені нею. Ефективному застосуванню статті перешкоджає наявність у її змісті термінів та понять, які є малозрозумілими і складними та є притаманними іншим галузям права, зокрема цивільному та господарському.

Це також засвідчує незначна кількість вироків у Єдиному реєстрі судових рішень суду за злочин, передбачений цією статтею, тоді як поширеність злочинів цього виду є загальновідомою.

Зовнішня сторона злочинів дуже складна, має багатоаспектний характер та істотні дискусійні моменти, які по-різному впливають на застосування норм і законотворчу діяльність [107, с. 163].

Об'єктивну сторону злочину утворюють його зовнішні ознаки, встановлені законом про кримінальну відповідальність. Це ті ознаки, в яких виявляється зовні процес вчинення суспільно небезпечного діяння і які відповідають на питання про те, як було вчинено злочин. Об'єктивна сторона визначає, в чому полягає злочин, яким способом, в яких умовах місця, часу,

обстановки та за допомогою яких засобів і знарядь його вчинено [83, с. 97]. Вона є одним із найскладніших та найбільш об'ємних елементів складу злочину, без якого відсутнє посягання на об'єкт злочину, що, відповідно, виключає кримінальну відповідальність. Варто зазначити, що бажання, задум чи планування вчинення злочину як ознаки суб'єктивної сторони, якщо вони зовнішньо будь-якими діями не виражені, не тягнуть за собою кримінальної відповідальності.

Прийнятним, на нашу думку, є визначення об'єктивної сторони злочину як зовнішньої сторони (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням та суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину [81, с. 78].

Таке визначення містить фактично всі ознаки об'єктивної сторони, які загальноприйнято поділяти на обов'язкові та факультативні. До обов'язкових належить діяння (дія чи бездіяльність), без якого об'єктивна сторона не можлива, а до факультативних – суспільно небезпечні наслідки, місце, час, обстановка, способи та засоби вчинення злочину, які можуть бути в об'єктивній стороні, а можуть і не бути.

Згідно з таким поділом, за ознаками традиційно виокремлюють злочини з формальним та матеріальним складом. У злочинах із формальним складом об'єктивна сторона містить лише діяння (дію чи бездіяльність), а у злочинах із матеріальним складом обов'язковими є не тільки діяння, а й суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та суспільно небезпечними наслідками.

Обов'язковість якихось із ознак впливає зі змісту диспозиції статті Особливої частини Кримінального кодексу України. Якщо будь-яка зі зазначених ознак у диспозиції статті передбачена, то вона є обов'язковою для кваліфікації діяння за цією статтею або частиною статті.

За своєю законодавчою конструкцією ст. 206-2 КК України має матеріальний склад та його об'єктивна сторона характеризується такими обов'язковими ознаками:

– суспільно небезпечне діяння – протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями;

– спосіб вчинення злочину – шляхом вчинення правочинів з використанням визначених законом засобів;

– засіб вчинення злочину – підроблені або викрадені документи, печатки, штампи підприємства, установи, організації;

– суспільно небезпечний наслідок – матеріальна шкода для власника чи користувача внаслідок вилучення майна з його правомірного володіння;

– причинно-наслідковий зв'язок – заволодіння майном підприємства, установи, організації або часткою її учасника шляхом вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами має своїм наслідком протиправне вилучення зі володіння майна законного володільця.

Проаналізуємо більш детально кожен із наведених ознак.

Досліджуючи суспільно небезпечне діяння як складову об'єктивної сторони, В. К. Грищук зазначав, що це обов'язкова ознака кожного складу злочину, що становить суспільно небезпечну, кримінально-протиправну, винну (усвідомлену, вольову) дію або бездіяльність суб'єкта злочину, яка безпосередньо чи опосередковано заподіює істотну шкоду або створює загрозу заподіяння істотної шкоди об'єктові кримінально-правової охорони [38, с. 224].

Розрізняють два види суспільно небезпечних діянь: дію та бездіяльність.

Нині в теорії кримінального права розроблено чимало визначень цих понять, однак за основу візьмемо те, що дія – це сукупність усвідомлених та вольових рухів тіла людини, здатних спричинити істотну шкоду чи сприяти цьому, і які заборонені шляхом називання в диспозиції статті Особливої частини КК; бездіяльність – це такий усвідомлений та вольовий акт поведінки людини, небезпечність якого полягає у нездійсненні дій, які складають юридичний

обов'язок за наявності фактичної можливості вчинення, та які вказані у диспозиції статті Особливої частини КК [84, с. 116–117].

Варто зауважити, що Кримінальний закон України передбачає кримінальну відповідальність лише за вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить ознаки складу злочину (ч. 1 ст. 2 КК України). Настрої, думки, погляди або так званій голий умисел (намір вчинити злочин), не об'єктивовані в конкретному суспільно небезпечному, винному, кримінально-протиправному діянні, не є злочинними, а отже, і кримінально караними [38, с. 224].

Із диспозиції ст. 206-2 КК України простежується, що суспільно небезпечне діяння має зовнішній прояв у вигляді здійснення усвідомлених, вольових та активних дій, спрямованих на заволодіння майном суб'єкта господарювання або майновими правами його учасника.

Відповідно до ст. 144 ГК України, майнові права та майнові обов'язки суб'єкта господарювання можуть виникати: з угод, передбачених законом, а також із угод, не передбачених законом, але таких, що йому не суперечать; із актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у випадках, передбачених законом; внаслідок створення та придбання майна з підстав, не заборонених законом; внаслідок заподіяння шкоди іншій особі, придбання або збереження майна за рахунок іншої особи без достатніх підстав; внаслідок порушення вимог закону при здійсненні господарської діяльності; з інших обставин, із якими закон пов'язує виникнення майнових прав та обов'язків суб'єктів господарювання [33].

Право на майно, що підлягає державній реєстрації, виникає з дня реєстрації цього майна або відповідних прав на нього, якщо інше не встановлено законом [33]. Вказана стаття передбачає перелік законних способів, у результаті яких у суб'єкта господарювання виникають майнові права і обов'язки, зокрема обов'язок відчужити майно.

Щодо набуття майнових прав на участь у суб'єкті господарювання, то це питання також регламентується галузевим законодавством.

Тимчасом, згідно з ч. 5 ст. 89 ЦК України, зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до Єдиного державного реєстру, набирають чинності для третіх осіб із дня їх державної реєстрації [203].

У Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб підприємців» (ч. 5 ст. 18) передбачено, що для державної реєстрації змін до відомостей про розмір статутного капіталу, розміри часток у статутному капіталі чи склад учасників товариства з обмеженою відповідальністю або товариства з додатковою відповідальністю (далі в цій частині – товариство) подаються документи, серед яких передбачений пп. «г» – акт приймання-передачі частки (частини частки) у статутному капіталі товариства. Зокрема, документи державному реєстратору подаються особою, яка набула частку (частину частки) у статутному капіталі товариства, або особою, яка передала її, – якщо подається документ, зазначений у підпункті «г» цієї частини [140].

Відтак простежується, що злочин є закінченим з моменту вчинення відповідних реєстраційних дій. Водночас, якщо це стосується заволодіння часткою у статутному капіталі, характерним є подання до державного реєстратора таких документів або особою, що відчужила своє майнове право, або особою, що набула.

Спосіб є обов'язковим елементом об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, оскільки в диспозиції статті зазначено, що протиправне заволодіння майном може бути вчинено лише шляхом вчинення правочинів.

Згідно зі ст. 202 ЦК України, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [203].

Однак виникає певне застереження щодо змісту диспозиції в частині вжиття поняття «правочинів» у множині. Таке трактування є не зовсім вдалим, оскільки в буквальному розумінні вказує на те, що злочин буде закінченим після вчинення двох або більше правочинів. На нашу думку, достатньо одного правочину з використанням підроблених або викрадених документів, печаток,

штампів підприємства, установи, організації для настання суспільно небезпечного наслідку, тому в цій частині стаття, вважаємо, підлягає зміні.

Крім того, особливостями такого правочину є те, що у більшості випадків він вчиняється у письмовій формі, оскільки стороною є юридична особа (ст.ст. 207, 208 ЦК України), а також вважається укладеним після внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, адже згідно з ч. 5 ст. 89 ЦК України зміни до установчих документів юридичної особи, які стосуються відомостей, включених до Єдиного державного реєстру, набирають чинності для третіх осіб із дня їх державної реєстрації [203].

Зауважимо, що конкретний перелік правочинів, вчинення яких дозволяє кваліфікувати діяння за ст. 206-2 КК України, законодавець не наводить, а тому він фактично не обмежений. Однак, враховуючи те, що його наслідком є вилучення з володіння майна, то правочин має бути спрямованим на припинення права володіння майном потерпілою особою і відповідати вимогам законодавства, зокрема ст. 144 ГК України.

Із наведеного очевидні певні ознаки шахрайства, які полягають в тому, що суб'єкт злочину, який у правочині зазвичай є його стороною, використовуючи підроблені або викрадені документи, печатки, штампи суб'єкта господарювання, зокрема йому відома інформація про те, що документи, печатки або штампи підроблені або викрадені, шляхом обману вчиняє за зовнішніми ознаками законний правочин, згідно з яким майно або право на майно на правових підставах вибуває з володіння суб'єкта господарювання або його учасників. Вказане викликало гострі дискусії з приводу того, чи не передчасно прийнято рішення про криміналізацію, по суті, шахрайських дій за окремою статтею.

З цього приводу М. Панов вдало обґрунтував співвідношення обману зі суспільно небезпечною дією так: «обман може бути й окремою дією, наприклад, при ухиленні від чергового призову на дійсну військову службу,

шахрайстві, заподіянні майнової шкоди шляхом обману або внаслідок зловживання довірою та ін. Проте і тут обман виступає не чимось самостійним, відокремленим від дії, яка утворює об'єктивну сторону злочину, а є однією з найважливіших ознак, що характеризують своєрідність її виконання» [131].

Поділяючи таку думку, також вважаємо, що обман у складі ст. 206-2 КК України не є окремим способом вчинення злочину, а таким, що необхідний для досягнення кінцевого результату і притаманний для багатьох злочинів.

Отже, суспільно небезпечне діяння як складова об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, полягає у вчиненні правочинів, які за зовнішніми ознаками є законними та за результатами яких настають відповідні юридичні наслідки.

Обов'язковим елементом об'єктивної сторони цього злочину також є засіб його вчинення – підроблені або викрадені документи, печатки, штампи підприємства, установи, організації. Засобами вчинення злочину називаються ті предмети, речі, за допомогою яких злочин було вчинено, які використовувались для полегшення вчинення злочину, але безпосереднього впливу не заподіяли (підроблені документи, формений одяг) [83, с. 119]. Вони поділяються на знаряддя та інші засоби вчинення злочину. Знаряддя – це предмети, використовуючи які особа справляє фізичний (за правило, руйнівний) вплив на матеріальні об'єкти (вогнепальна і холодна зброя, інструменти, транспортні засоби, пристрої, технічне устаткування тощо). До інших засобів вчинення злочину (засоби у вузькому значенні слова) можуть бути віднесені підроблені документи, формений одяг тощо [87, с.151].

Засіб вчинення злочину, тобто використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів при вчиненні суспільно небезпечного діяння виконує визначальну роль для інкримінування цього злочину, оскільки як таке вчинення правочину з використанням документів, печаток, штампів з метою заволодіння майном суб'єкта господарювання не є протиправним, а отже, і кримінально караним.

Відтак обов'язковим є те, що особа, яка вчиняє правочин із підробленими або викраденими документами, печатками, штампами, має знати та усвідомлювати, що вони здобуті злочинним шляхом. Водночас якщо особа фактично вчиняє правочини, спрямовані на заволодіння майном суб'єкта господарювання, однак сумлінно помиляється щодо законності документів, які використовує, ст. 206-2 КК України, на наш погляд, не застосовується.

Досліджуваний засіб вчинення містить ознаки самостійних злочинів, пов'язаних із викраденням офіційних документів, їх збутом, підробленням (зокрема, ст.ст. 357, 358 КК України).

Це призвело у наукових колах до дискусій щодо того, чи охоплюватимуться положеннями ст. 206-2 КК України зазначені кримінально карані діяння.

З цього приводу Є. В. Калмикова зазначала: якщо ці діяння є невід'ємною (сутнісною) складовою способу вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, то вони мають охоплюватися її положеннями, а якщо ні – то ні. Утім, зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 206-2 КК України зрозуміти це важко (скоріше, навіть, неможливо), а отже, і питання про правильну кваліфікацію описуваних діянь (лише за ст. 206-2 КК України чи за сукупністю цієї статті зі ст.ст. 357, 358 КК України) залишається відкритим [70, с. 14].

Також із питань кваліфікації О. О. Дудоров та Р. М. Мовчан зазначили, що не виключено також, що при кваліфікації протиправного заволодіння майном юридичної особи чи її власника (у вигляді часток, акцій чи паїв) шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених документів, печаток, штампів юридичної особи за ст. 206-2 КК правозастосовні органи не будуть додатково кваліфікувати вчинене за ст. 357 чи ст. 358 КК, вважаючи «підроблення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації» (чч. 1–3 ст. 358 КК), «використання підроблених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації» (ч. 4 ст. 358 КК), «викрадення документів, печаток, штампів підприємства, установи,

організації» (ст. 357 КК) конструктивною ознакою складу злочину, описаного в ст. 206-2 КК [47, с. 246].

На нашу думку, незважаючи на те, що засіб вчинення злочину містить ознаки або ст. 358 КК України, або ст. 357 КК України, злочин, що передбачений ст. 206-2 КК України, може бути вчинений після фактичного закінчення і досягнення злочинної мети зазначених злочинів. За таких обставин вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст.ст. 357, 358 та ст. 206-2 КК України.

Винятком становить злочин, передбачений ч. 4 ст. 358 КК України, де встановлено відповідальність за використання завідомо підробленого документа. Переконані, що в цьому разі наявна конкуренція загальної та спеціальної норм.

Термін «конкуренція» традиційно вживається в кримінальному праві для позначення проблеми вибору кримінально-правової норми, яка виникає у процесі кваліфікації злочину, коли вчинене особою одне діяння «підпадає» під ознаки двох чи більше норм Особливої частини КК України [137, с. 1].

У кримінально-правовій доктрині діє загальне правило подолання конкуренції шляхом застосування спеціальної норми, яке, вважаємо цілком підлягає застосуванню у разі конкуренції ст. 206-2 КК України та ч. 4 ст. 358 КК України.

Отже, засіб вчинення злочину у вигляді використання викрадених чи підроблених документів, печаток, штампів є визначальним для інкримінування цього злочину, кваліфікується зі злочинами, передбаченими ст.ст. 357, 358 КК України за сукупністю, окрім злочину, передбаченого ч. 4 ст. 358 КК України, при кваліфікації якого застосовується правило конкуренції кримінально-правових норм.

Також невід'ємною ознакою об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є суспільно небезпечний наслідок.

У теорії кримінального права суспільно небезпечні наслідки можна визначати як шкоду (збиток), що заподіюється злочинними діяннями

суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом, або як реальну небезпеку (загрозу) заподіяння такої шкоди [87, с.124].

Деякі науковці, зокрема О. М. Миколенко, суспільно небезпечні наслідки злочину розглядають у двох аспектах. Перший полягає в тому, що такі наслідки мають тільки соціально-правовий характер і не спричиняють фактичної шкоди об'єкту злочину. Наприклад, такі наслідки, за КК України, властиві для службових та військових злочинів (ч. 1 ст. 366, ст. 369, ч. 1 ст. 402, ч. 1 ст. 404). Відтак ці злочини дезорганізують суспільні відносини, заподіюють шкоду нормам права, правопорядку та суб'єктивним правам учасників правовідносин.

Другий аспект пов'язаний із розглядом суспільно небезпечних наслідків злочину як фактичної шкоди. Така шкода полягає, скажімо, у зменшенні обсягу майнових та немайнових благ фізичних, юридичних осіб і держави. Такі наслідки частіше вказані в диспозиції статті Особливої частини КК України або не вказані, однак настають у разі скоєння злочину [110, с. 107].

Суспільно небезпечний наслідок у досліджуваному злочині полягає у настанні фактичної шкоди, а саме у протиправному вилученні з володіння підприємства, установи, організації майна, у тому числі часток, акцій, паїв їх засновників, учасників, акціонерів, членів та перехід зазначеного до протиправного володіння;

Поняття «заволодіння» широко застосовується в диспозиціях злочинів, родовим об'єктом яких є власність, до прикладу ст.ст. 187, 190, 191 КК України.

На нашу думку, обмежувати поняття «заволодіння» у контексті цієї статті лише правомочностями, що надають право володіння згідно з цивільним законодавством, не правильно, адже суб'єкти злочину шляхом вчинення протиправних правочинів можуть вилучати не тільки з володіння майно, а й з власності.

Обов'язковою умовою такого заволодіння є протиправність.

Протиправність як ознака діяння, відповідно до ст. 11 КК України, означає, що злочином визнається тільки те діяння, яке саме в такій якості передбачено кримінальним законом. Тому для наявності об'єктивної сторони злочину необхідно, щоб діяння (дія чи бездіяльність) було зазначено в диспозиції однієї зі статей Особливої частини КК, тобто заборонено кримінальним законом під загрозою покарання [87, с. 114].

Попри те, що суспільно небезпечне діяння передбачене статтею Особливої частини КК України, суспільні відносини, що поставлені під охорону цією нормою, охороняються іншими галузями законодавства.

Зокрема, право володіння як одна зі складових змісту власності гарантується державою, а тому посягання на нього є протиправним.

Згідно зі ст. 321 ЦК України, право власності є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні [203]. Водночас у п. 7 ч. 2 ст. 66 ГК України також передбачено, що держава гарантує захист майнових прав підприємства [33].

Отже, протиправність притаманна об'єктивній стороні злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, оскільки суспільні відносини, на захист яких вона спрямована, зокрема правоволодіння, регулюються галузями цивільного та господарського права.

Підсумовуючи елемент об'єктивної сторони у вигляді суспільно небезпечних наслідків, зауважимо, що вони полягають у завданні фактичної шкоди підприємству, установі, організації чи її учаснику шляхом протиправного вилучення з їх володіння майна або права на майно.

Отож, окреслений злочин належить вважати закінченим із моменту настання суспільно небезпечних наслідків, тобто з моменту заволодіння майном підприємства, установи, організації або частки її учасника.

Обов'язковою ознакою злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, також є причинний зв'язок. Під причинним зв'язком у кримінальному праві розуміють об'єктивно існуючий зв'язок між діянням – дією або бездіяльністю

(причиною) – і суспільно небезпечними наслідками (наслідком), коли дія або бездіяльність викликає (породжує) настання суспільно небезпечного наслідку [87, с. 137].

Відтак перше з них є причиною, а друге – наслідками. Отже, у кримінальному праві, за загальним правилом, кримінальна відповідальність настає за причинно обумовлені злочинні наслідки, тобто за злочинне вчинення суспільно небезпечної шкоди [203, с. 202].

У науці розроблено низку підходів до визначення юридично значущого причинного зв'язку, необхідного для притягнення заподіювача злочину до відповідальності. До них, зокрема, належать теорія еквівалентності (*condition sine qua non*), теорія нерівноцінності умов, теорія адекватної причинності, теорія необхідного спричинення.

Панівною в сучасній теорії кримінального права України є теорія необхідного спричинення. Згідно з нею причинно-наслідковий зв'язок характеризується такими умовами: діяння суб'єкта заподіяло суспільно небезпечний (злочинний) наслідок; діяння суб'єкта передуює суспільно небезпечному (злочинному) наслідкові; діяння суб'єкта містить неминучість або реальну можливість настання суспільно небезпечного наслідку; суспільно небезпечний наслідок закономірно породжується в конкретних умовах місця, часу та обстановки саме цим діянням суб'єкта, а не діянням інших осіб чи інших зовнішніх сил; суспільно небезпечний наслідок настає одразу після діяння суб'єкта [38, с. 244–245].

Аналіз диспозиції ст. 206-2 КК України засвідчив існування зв'язку між вчиненням правочинів та заволодінням майном підприємства, установи, організації. Це зумовлено тим, що суб'єкт злочину своїми активними суспільно небезпечними діями, що полягають у вчиненні правочинів з підробленими чи викраденими офіційними документами суб'єкта господарювання, заподіює суспільно небезпечний наслідок – заволодіння майном або корпоративними правами. Водночас правочин як дія в часі, передував наслідку та спричинив

його. Відтак наслідок (заволодіння) без вчинення правочину не можливий і неминуче настає за наявності всіх інших ознак об'єктивної сторони цього складу злочину.

2.3 Суб'єкт протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

У науці кримінального права питання щодо суб'єкта злочину досліджено на високому рівні, а теоретичні аспекти його ознак та змісту мають доктринальний характер. Однак ґрунтовні наукові розробки саме суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, відсутні, що створило своєрідну прогалину у теорії кримінального права.

У рамках характеристики будь-якого злочину визначення його суб'єкта є важливим етапом для встановлення наявності складу злочину та підстав для притягнення до кримінальної відповідальності. Це зумовлено тим, що правопорушення не можливе без особи, що його вчинила.

Ґрунтовні наукові дослідження суб'єкта злочину та його ознак належать П. С. Березіну, В. О. Гацелюку [14], О. В. Охману [126], В. М. Бурдіну [18], В. В. Устименку [188], В. Я. Громку [40] та іншим.

Своєю чергою, суб'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, поверхнево вивчав І. О. Харь, надавши йому визначення. Зокрема, суб'єкт злочину «протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації», передбаченого чч. 1, 2 та 3 цієї статті, за винятком ознаки в ч. 3 Закону (ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища), – це фізична осудна, приватна, неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (за ознакою «ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища...» таким суб'єктом є службова особа») [200, с. 181].

Не спростовуючи висновку вченого щодо загальної характеристики суб'єкта за ст. 206-2 КК України, з метою більш повного його дослідження в межах нашої наукової роботи необхідно ґрунтовно проаналізувати всі ознаки суб'єкта та окреслити їхні особливості.

Визначення поняття суб'єкта злочину міститься у ст. 18 КК України, відповідно до якої ним є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [94].

Окреме посилення на особу як суб'єкта злочину міститься у ст. 2 КК України, де підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом, а також ст. 11 КК України. А саме злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину [94]. Це вкотре засвідчує основну роль суб'єкта злочину у кримінальних правовідносинах.

Загалом кримінально-правова теорія поділяє ознаки суб'єкта на обов'язкові та факультативні. Відтак до обов'язкових належить фізичний стан особи, вік, з якого настає правосуб'єктність та осудність, а до факультативних – ознаки, передбачені у статті Особливої частини КК для суб'єкта конкретного складу злочину. За вказаними ознаками суб'єкт злочину поділяється за видами на загальний (ч. 1 ст. 18) і спеціальний (ч. 2 ст. 18).

Аналізуючи суб'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можна зазначити, що в чч. 1 та 2 цієї статті він є загальним, оскільки конструкція диспозиції не містить вказівки на факультативні ознаки, а у складі, що передбачений ч. 3, може бути спеціальним, оскільки передбачає суб'єктом службову особу.

Відтак доцільно детально проаналізувати кожен ознаку, притаманну суб'єктам цього злочину, та визначити її особливості.

Однією з ознак суб'єкта злочину є те, що ним є фізична особа. Як зазначає С. В. Чорней, суб'єкт злочину – це не абстрактне юридичне поняття, яке існує

поза часом і простором, а людина, яка живе в суспільстві і вчиняє суспільно небезпечні протиправні дії [206, с. 125].

Посилання на фізичну особу як на суб'єкт злочину міститься також у ст.ст. 6–8 КК України, де йдеться про відповідальність громадян України, іноземців та осіб без громадянства.

Своєю чергою, М. Й. Коржанський наголошує: аби бути відповідальним за заподіяну шкоду, шкодочинний витік має володіти свідомістю і волею, інша відповідальність неможлива, не має сенсу. Карати того, хто не знає, не усвідомлює того, що чинить, – безглуздя. Тому суб'єктом злочину може бути лише істота свідома, тобто лише людина – особа фізична, бо тільки людина має свідомість, волю і тому може відповідати за свої дії [76, с. 212].

Тимчасом 1 вересня 2014 р. вступили в силу зміни до КК України, Загальну частину якого доповнено розділом XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Такі зміни викликали гострі дискусії у науковців С. Я. Лихової [103], П. Л. Фріса [197], О. Ф. Пасеки [134] щодо того, як юридична особа вписуватиметься в доктринальне вчення про суб'єкт злочину і як здолати розбіжності між законодавством та науковими конструкціями кримінального права. Здебільшого ці питання не вирішені й досі.

Передусім це пов'язано з тим, що юридична особа суб'єктом злочину не визнається, однак у конкретних випадках до неї застосовуються заходи кримінально-правового характеру. Дуже гостро постає тоді питання щодо співвідношення «вмонтованого» у КК України нового розділу з іншими положеннями Загальної частини, зокрема зі завданнями кримінального законодавства, застосуванням до юридичних осіб дії закону в часі і просторі, з питаннями про стадії вчинення злочину, співучасті та багато іншими. Відтак запровадження названого інституту потребує внесення ще цілої низки уточнень і доповнень до Загальної частини КК України [204, с. 112].

Відповідно до внесених змін, визначено перелік злочинів, за вчинення яких до юридичних осіб можуть застосовуватись заходи кримінально-правового характеру. До таких належать злочини, передбачені ст.ст. 209, 306, чч. 1 і 2

ст. 368-3, ст.ст. 368-4, 369, 369-2, 109, 110, 113, 146, 147, чч. 2,4 ст. 159-1, ст.ст. 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України.

Слушною є думка П. Л. Фріса про те, що незрозумілим остаточно є перелік злочинів, які дають підстави для застосування зазначених заходів. Після ознайомлення з ним складається враження, що він формувався без ґрунтовного аналізу. За межами залишилися злочини, які обов'язково мали потрапити до переліку. Передусім це стосується злочинів проти господарської діяльності, злочинів проти довкілля та злочинів проти безпеки виробництва. Очевидно, що у випадках вчинення злочинів, які посягають на зазначені родові об'єкти, виникають підстави для застосування відповідних заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб [197, с. 153].

Поділяємо думку, що такий перелік не є повним. Видів злочинів, які може вчиняти уповноважена особа від імені та в інтересах юридичної особи, є значно більше. Зокрема, до них може належати і злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, оскільки «рейдерство», на протидію якому спрямована ця стаття, у класичному вигляді становить заволодіння майном юридичної особи з метою протиправного злиття чи поглинання з іншою юридичною особою. Тобто цілком імовірно, що цей злочин може вчиняти уповноважена особа від імені та в інтересах юридичної особи [193, с. 310].

У цьому аспекті В. К. Грищук також визнає наявність підстав стверджувати, що юридична особа має підлягати кримінальній відповідальності за низку злочинів, серед яких передбачений ст. 206-2 КК України [39, с. 188].

Таким чином, вважаємо за доцільним включення ст.206-2 КК України до відповідного переліку в п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, а також ч. 2 примітки до ст. 96-3 КК України.

Водночас, оскільки нині застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, законодавчо є неможливим, то проблематика цього питання у дослідженні не вирішуватиметься.

Наведене відтак дає підстави стверджувати, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є виключно фізична особа.

Обов'язковою ознакою суб'єкта злочину, як уже зазначалось, є вік, з якого особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності.

Словосполучення «вік людини» є полісемантичним і вживається в енциклопедіях у таких чотирьох значеннях: 1) хронологічний (календарний) вік людини; 2) біологічний вік людини; 3) психологічний вік людини; 4) соціальний вік людини [106, с. 139].

Нині, знову ж таки, тривають дискусії між науковцями щодо визначальних критеріїв, які характеризують вік суб'єкта злочину. Зокрема, деякі вчені обстоюють позицію, що центральним чинником є кількість прожитих років, інші – рівень фізіологічного та психологічного розвитку людини.

Частково це питання регламентовано Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру» № 2 від 15 травня 2006 р., в якій передбачено: якщо є підстави вважати, що неповнолітній за своїм інтелектуальним розвитком не досяг віку (14, 16 або 18 років), який відповідає даним свідоцтва про народження чи іншого документа, необхідно призначити психолого-психіатрично-педагогічну експертизу, за допомогою якої це можна підтвердити або спростувати. У разі підтвердження висновком експертизи наявності у неповнолітнього розумової чи психічної відсталості (не пов'язаної із психічним розладом) такого ступеня, за якого він за розвитком не відповідає віку, про який свідчать документи про народження, суд має поставити на розгляд питання щодо визнання неповнолітнього таким, що не досяг віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та можливе застосування примусових заходів виховного характеру [145].

Отже, визначальним критерієм віку суб'єкта злочину є його хронологічний вік, а інтелектуальний розвиток встановлюється лише, якщо є підстави вважати, що хронологічний вік не відповідає психофізичному розвитку.

На думку М. Й. Коржанського, вік – це визначений за документами юридичний період життя людини. Вік вимірюється часом. За наявності документів вік особи визначається документами. За відсутності документів вік встановлює судово-медична експертиза [76, с. 216].

У рамках ст. 22 КК України передбачено, що кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось шістнадцять років [94]. У теорії кримінального права такий вік зазначається як загальний для притягнення до кримінальної відповідальності. Однак законодавець визначає низку злочинів, за вчинення яких до кримінальної відповідальності притягуються особи із чотирнадцяти років.

Основними критеріями при встановленні віку, з якого настає відповідальність, є ступінь тяжкості, поширеності злочину, а також ступінь фізичного і психічного розвитку, що дає змогу усвідомлювати суспільну небезпеку та протиправність вчинюваного.

Аналізуючи питання встановлення віку для притягнення до кримінальної відповідальності за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, можна дійти висновку про обґрунтованість дій законодавця щодо встановлення такого зі шістнадцяти років.

Суспільно небезпечна діяльність також полягає у вчиненні особою правочинів, внаслідок яких майно підприємства, установи, організації вибуває з власності. Своєю чергою, обов'язковою умовою укладення правочинів, згідно з ч. 2 ст. 203 ЦК України, є наявність необхідного обсягу дієздатності.

Очевидно, що для вчинення таких правочинів, які здійснюються лише у письмовій формі, позаяк стосуються юридичної особи і зазвичай підлягають державній реєстрації, особа має мати повну дієздатність.

Згідно зі ст. 34 ЦК України, повну цивільну дієздатність має фізична особа, яка досягла вісімнадцяти років (повноліття) [203]. Існує низка винятків, згідно з якими повна цивільна дієздатність може наставати до повноліття та які передбачені розділом II Главою 4 ЦК України. Зокрема, у ст. 35 ЦК України задекларовано, що повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній

особі, яка досягла шістнадцяти років і працює за трудовим договором, а також неповнолітній особі, яка записана матір'ю або батьком дитини. Крім того, повна цивільна дієздатність може бути надана фізичній особі, яка досягла шістнадцяти років і бажає займатися підприємницькою діяльністю [203].

Наведене свідчить про те, що суб'єкт злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, по-перше, має мати достатні знання та навички про те, як вчинити суспільно небезпечні дії, передбачені ст. 206-2 КК України, і про їх юридичні наслідки; по-друге, мати достатню дієздатність для вчинення правочинів самостійно або від свого імені. Зважаючи на це, припустити, що особа може свідомо вчинити цей злочин до шістнадцяти років доволі складно. Це підтверджує і відсутність встановлених випадків вчинення цього злочину у підлітковому віці.

Тому, на нашу думку, правових підстав знижувати вік для притягнення до відповідальності за досліджуваний злочин наразі немає.

Ще однією обов'язковою ознакою є осудність.

Теоретичний і практичний інтерес суспільства до проблеми осудності обумовлений тим, що вона стосується найбільш складної сторони соціальної діяльності людей, а саме їхньої здатності нести відповідальність за свої вчинки в будь-якій галузі діяльності та суспільного життя [196, с.51].

Закон розглядає злочинця як вільно діючу людину, яка має нести відповідальність за своє діяння; підтвердженням цьому слугує презумпція осудності, що означає, що правоохоронні органи вважають особу, яка вчинила злочин, осудною, доки не буде доказане інше [106, с. 1].

Осудність, з одного боку, визначається як здатність особи усвідомлювати свої дії та керувати ними (тобто здатність бути винним і відповідальним), з другого боку, як психічний стан особи під час вчинення правопорушення. Кримінальний закон карає злочинця не за те, що він психічно здоровий, а за умови, що він психічно здоровий. Проте очевидним недоліком багатьох визначень осудності є те, що осудність доволі часто ототожнюється з психічним

здоров'ям, адже особа може мати і певний розлад або аномалію психіки, що впливали на його дії (бездіяльність) під час вчинення злочину [196, с. 52].

Згідно з ч. 1 ст. 19 КК України, осудною визнається особа, яка під час вчинення діяння, передбаченого цим Кодексом, могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [94]. На основі цього можна зробити висновок, що осудність – це здатність особи під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії та керувати ними.

Відтак, осудність, за ст. 206-2 КК України, можна розуміти як здатність фізичної особи усвідомлювати протиправність своїх дій та керувати ними під час вчинення правочинів із використанням підроблених чи викрадених документів підприємства, установи, організації, спрямованих на заволодіння їх майном, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів.

Антиподом осудності є неосудність, вказівка на яку міститься у ч. 2 ст. 19 КК України.

Згідно з цією статтею, не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру [94].

Встановлення стану неосудності здійснюється за результатом експертизи. Відповідно до Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування» від 3 червня 2005 р. № 7, акцентовано на тому, що неосудність є юридичною категорією, а тому визнання особи неосудною належить виключно до компетенції суду (абз. 1 п. 3) [143].

У теорії кримінального права поняття неосудності характеризується двома критеріями: медичним (біологічним) та юридичним (психологічним). Медичний критерій полягає у наявності бодай одного з перелічених у зазначеній статті захворювань, зокрема хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Результати судово-психіатричних експертиз в Україні засвідчують, що клінічними варіантами психічних розладів, за яких особа визнавалась судом неосудною, зазвичай є: шизофренія, розумова відсталість, органічні розлади психіки, психози та слабоумство органічного походження, розлади психіки та поведінки внаслідок вживання алкоголю, шизотопові, афективні та інші розлади [64, с. 117].

Юридичний критерій характеризується нездатністю особи усвідомлювати свої дії (інтелектуальна ознака) та керувати ними (вольова ознака).

Юридичний критерій містить ознаки, що визначають тяжкість захворювання, ступінь враження психіки, ступінь впливу психічного захворювання на здатність усвідомлювати характер вчинюваного діяння, його наслідки і керувати своїми вчинками. Це свідчить про нерозривний зв'язок медичного і юридичного критеріїв, що й обумовило необхідність у ч. 2 ст. 19 закріпити змішану формулу неосудності [86, с. 137].

Відповідно, злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, вчинений у стані неосудності, якщо особа не могла усвідомлювати протиправність своїх дій та керувати ними під час вчинення правочинів із використанням підроблених чи викрадених документів підприємства, установи, організації, спрямованих на заволодіння їх майном, внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки.

Українське кримінальне законодавство також передбачає стан обмеженої осудності. Як зазначає Н. А. Орловська, обмежена осудність – юридична оцінка

стану суб'єкта злочину, який характеризується наявністю специфічних особливостей, що не перешкоджає притягненню цього суб'єкта до кримінальної відповідальності [123, с. 5].

Зауважимо, що поняття обмеженої осудності притаманне кримінальним законодавствам не всіх країн. Скажімо, воно відсутнє у Туреччині, Нідерландах, Норвегії [186; 180; 175].

У вчених колах думки щодо доцільності встановлення обмеженої осудності також не однозначні, зокрема вважаючи, що жодного фактичного впливу на підстави притягнення до відповідальності, кваліфікацію злочину чи вид покарання вона не чинить.

На думку В. М. Бурдіна, законодавче рішення передбачення обмеженої осудності є недосконалим щонайменше з двох причин. По-перше, ознаки цього поняття не відображають специфіку цього розділу, адже для вирішення питання про те, чи буде особа визнана суб'єктом злочину чи ні, достатньо лише двох понять – осудності й неосудності. Як простежується з ч. 2 ст. 20 КК України, визнання особи обмежено осудною має значення не для з'ясування наявності чи відсутності суб'єкта злочину, а для вирішення питання про призначення покарання особі, яка вчинила злочин, та можливість застосування до неї примусових заходів медичного характеру. По-друге, невиправдано збільшується обсяг кримінального закону, перевантажується його зміст зайвою інформацією, адже вводиться нова стаття з власною назвою, у змісті якої, по суті, зайвий раз вказується, що йдеться про різновид осудності та його кримінально-правове значення, що не стосується розділу, в якому вона розміщена [19, с.170].

Згідно зі ст. 20 КК України, кримінальній відповідальності підлягає особа, визнана судом обмежено осудною, тобто яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії та керувати ними [94].

Тобто фактично обмежена осудність може бути притаманна суб'єктові злочину, передбаченого, зокрема, ст. 206-2 КК України, і враховується судом

при призначенні покарання та може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Поряд із зазначеними обов'язковими ознаками суб'єкта, яких достатньо для складів злочинів, передбачених чч. 1, 2 ст. 206-2 КК України, для ч. 3 ст. 206-2 КК України може бути притаманна така факультативна ознака, як вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища. Тобто службова особа є спеціальним суб'єктом для складу злочину, передбаченого ч. 3 ст. 206-2 КК України.

Тимчасом В. В. Устименко стверджував, що спеціальний суб'єкт злочину – це особа, що володіє поряд із осудністю та віком кримінальної відповідальності й іншими додатковими юридичними ознаками, що передбачені в кримінальному законі або такі, що прямо впливають з нього, обмежуючими коло осіб, які можуть нести кримінальну відповідальність за цим законом [188, с. 23].

Відповідальною за злочин зі спеціальним суб'єктом може бути лише особа, яка має його ознаки. Співучасниками (організаторами, підмовниками та пособниками) цих злочинів можуть бути всі особи, тобто і ті, які спеціальних ознак суб'єкта не мають [76, с. 223].

Визначення поняття «службова особа у сфері кримінально-правових відносин» (яке застосовується до всіх злочинів, окрім службових) регламентовано чч. 3, 4 ст. 18 КК України, згідно яким службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Водночас службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [94].

Окреме визначення поняття «службова особа» для застосування ст.ст. 364, 368, 368-2, 369 КК України міститься в примітці до ст. 364 КК України. На думку деяких авторів, наявність двох визначень одного поняття суперечить вимогам законодавчої техніки і створює труднощі при встановленні ознак службової особи для інших складів злочинів.

Скажімо, на думку Т. Р. Завади, через наявність наведеного законодавчо визначеного поняття службової особи для ст.ст. 364, 368, 368-2, 369 КК України необхідним є закріплення окремого законодавчого визначення поняття службової особи суб'єкта господарювання як спеціального суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності або вилучення визначення поняття службової особи з примітки ст. 364 КК України для того, щоб норми положення ч. 3 ст. 18 КК України застосовувались у всіх положеннях особливої частини КК України [63, с. 269].

У нашому дослідженні за основу взято визначення поняття службової особи, що міститься у ч. 3 ст. 18 КК України, яке є загальним та застосовується у всіх злочинах, окрім визначених приміткою до ст. 364 КК України.

На підставі аналізу цього визначення В. Я. Громко обґрунтовано виокремлює три види службових осіб за сферою регулювання відносин:

– службові особи, які виконують функції представника влади або місцевого самоврядування;

– службові особи юридичної особи державної або комунальної власності, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції;

– службові особи, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції службової особи юридичної особи приватного права [40, с. 186].

За строком (терміном) виконання службовими особами їхніх функцій (обов'язків) їх можна класифікувати на осіб, які виконують зазначені функції (обов'язки): 1) постійно; 2) тимчасово; 3) за спеціальним повноваженням. Постійне обіймання певної посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, означає, що посада на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форми власності зайнята особою в установленому законом порядку (оформлена наказом про призначення на посаду, внесена до штатного розкладу тощо) на невизначений строк, що й надає особі можливість реалізовувати ці обов'язки. Тимчасове ж виконання функцій представника влади чи обіймання посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, – це зайняття відповідної посади в межах певного строку. Виконання службовою особою функцій чи обов'язків за спеціальним повноваженням ймовірно тоді, коли працівникові, який не є службовою особою, на деякий час доручають виконання будь-яких службових обов'язків, зокрема покладаючи на нього виконання владних або організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків. Ці повноваження надаються певній особі на певний час або для виконання конкретного завдання. Тобто виконуватися за спеціальним дорученням можуть і функції представника влади, і організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки [163, с. 171–172].

Заразом аналіз законодавчо визначеного поняття засвідчив, що службова особа обов'язково характеризується наявністю у неї бодай однієї з таких функцій: функції представників влади чи місцевого самоврядування, адміністративно-розпорядчої, адміністративно-господарської функції.

Ці поняття розтлумачено у п. 1 Постанови Пленуму ВС України «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 № 5. Відтак до представників влади належать, працівники державних органів та їх апарату, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості.

Також, згідно з цією Постановою, організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження у різному обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідувачів складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо [147].

Отже, можна підсумувати, що використання службовою особою свого службового становища у контексті ст. 206-2 КК України може означати використання представником влади, особою публічного чи приватного права в межах компетенції своїх організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, всупереч покладених службових обов'язків, з метою вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами, печатками, штампами підприємства, установи, організації задля заволодіння їх майном або частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів.

Зі законодавчої конструкції простежується, що суб'єктом цього злочину є тільки та службова особа, яка використала своє службове становище при вчиненні цього злочину.

Якщо службова особа вчинила дії, передбачені ст. 206-2 КК України, не використовуючи службових повноважень, вказане має кваліфікуватись за відповідною частиною ст. 206-2 КК України без урахування такої кваліфікуючої ознаки, як вчинення злочину службовою особою.

Якщо ж службова особа заволоділа майном підприємства, установи, організації або часткою її учасника, скориставшись своїм становищем, але не у спосіб вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами підприємства, установи, організації, такі дії належить розглядати виключно як злочин у сфері службової діяльності.

2.4 Суб'єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

Суб'єктивна сторона – ще один обов'язковий елемент складу злочину, без визначення якого неможливе притягнення особи до кримінальної відповідальності. Суб'єктивна сторона злочину нерозривно пов'язана зі суб'єктом та сприяє з'ясуванню питань щодо усвідомленості його дій, а також встановленню, на досягнення якого результату було спрямоване суспільно небезпечне діяння. Визначальну роль мають ознаки суб'єктивної сторони під час кримінально-правової кваліфікації. Саме за ними можна зробити висновок про відмежування злочинної вини від невинно заподіяної шкоди, а також відмежування суміжних злочинів (зокрема ст. 115 КК України від ст. 134 КК України). Суттєвий вплив мають ознаки суб'єктивної сторони на призначення покарання.

Установлення всіх ознак суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, та їх ґрунтовний аналіз дасть змогу вирішити чимало

проблемних питань застосування цієї статті, а також заповнить прогалину у науково-теоретичному аспекті, адже цей елемент окресленого складу злочину науковці раніше не досліджували.

Суб'єктивна сторона як елемент складу злочину стала предметом досліджена багатьох науковців, з-поміж яких О. В. Авраменко [2], Р. В. Вереша [23], П. С. Дагель, Р. І. Міхеєв [42], Є. Л. Стрельцов [167], М. І. Хавронюк [198]. Водночас суб'єктивні сторони конкретних злочинів, що визначені в Особливій частині КК України, вивчало чимало інших науковців.

У кожному складі злочину його об'єктивні та суб'єктивні ознаки співвідносяться між собою і мають однаково важливе значення. Проте вивчення судово-слідчої практики доводить, що більшість помилок при кваліфікації злочинів припускається через неповне й поверхневе з'ясування суб'єктивних ознак злочинів. Ось чому важливо для кваліфікації злочину встановити і розкрити його суб'єктивні ознаки: вину, мотив, мету та емоційний стан особи винного [155, с. 101].

Якщо суб'єкт, його дії, об'єкт, на який спрямовані ці дії, є так би мовити зовнішньою об'єктивною дійсністю, яка реально відбувається і яку можуть оцінити інші люди, то суб'єктивна сторона – це певною мірою відображення у вчинках конкретної людини її ставлення до таких дій, а якщо казати на більш загальному рівні – реалізація її світогляду на конкретних вчинках [177, с. 106].

Хоча розділ V Особливої частини КК України регламентує питання, пов'язані зі суб'єктивною стороною злочину, однак чіткого визначення цього поняття не наводить.

Відтак А. Ю. Строга вважає, що суб'єктивна сторона злочину, що становить психологічний зміст злочину, нерозривно пов'язана з іншими елементами складу злочину та охоплює всю психічну діяльність суб'єкта під час вчинення злочину [168, с. 304].

Своєю чергою, Є. Л. Стрельцов стверджує, що суб'єктивна сторона складу злочину – це характеристика внутрішньої сторони злочину,

установлення якої дає можливість виявити психологічне ставлення особи до вчиненого нею суспільно небезпечного діяння та його наслідків [167, с. 161].

На думку В. К. Грищука, суб'єктивна сторона складу злочину – це елемент складу злочину, що становить сукупність певних ознак, які характеризують внутрішню сторону злочину, тобто психічну діяльність особи, безпосередньо зв'язану з вчиненням злочину [38, с. 276].

Суб'єктивну сторону злочину М. Й. Коржанський визначає як внутрішній бік злочину, ті психічні процеси, які відбуваються у свідомості суб'єкта, які характеризують його волю. Але суб'єктивна сторона злочину – це не взагалі будь-які процеси психіки, а лише ті з них, в яких виявляється воля суб'єкта до злочинного діяння та його наслідків [76, с. 225].

Наведені визначення суб'єктивної сторони злочину мають спільні риси, які можна узагальнити як психічну діяльність особи, пов'язану з вчиненням злочину.

Невід'ємною й основною ознакою суб'єктивної сторони будь-якого злочину є вина, а факультативними – мотив та мета, які обов'язкові лише тоді, коли прямо передбачені у диспозиції статті Особливої частини КК України.

Вина особи – це не тільки обов'язкова суб'єктивна ознака, а й важлива соціальна категорія, зміст якої визначають як характер і тяжкість злочинного діяння, так і сама його наявність як такого [87, с. 155].

Обов'язковість встановлення вини як основної підстави для притягнення до відповідальності задекларовано на різних законодавчих рівнях. Зокрема, у ч. 1 ст. 62 Конституції України передбачено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [73].

Водночас у ч. 2 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод задекларовано, що кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим доти, доки його вину не буде доведено в законному порядку [72].

Аналогічний принцип закріплено й у ч. 2 ст. 2 КК України, відповідно до якої особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [94].

Визначення поняття вини містить ст. 23 КК України, згідно з якою виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [94].

Тимчасом вина визначається двома ознаками: інтелектуальною та вольовою. Інтелектуальна ознака характеризується тим, що особа усвідомлює суспільну небезпечність діяння і передбачає суспільно небезпечні наслідки. Вольова – свідомо допускає або бажає настання суспільно небезпечних наслідків.

Форми вини, своєю чергою, ґрунтуючись на співвідношенні інтелектуальної й вольової ознак, поділяються на види. Відтак умисел поділяється на прямий і непрямий (чч. 2, 3 ст. 24 КК України), а необережність – на злочинну самовпевненість та злочинну недбалість (чч. 2,3 ст. 25 КК України).

Особливості деяких складів злочинів визначають необхідність з'ясування емоцій, які відчуває особа при вчиненні суспільно небезпечного діяння. Вони різняться за своїм характером, змістом, часом виникнення. Більшість із них знаходяться за межами суб'єктивної сторони злочину, бо зовсім не впливають на формування її ознак (каяття у вчиненому, страх покарання тощо), або вплив їх настільки незначний, що не має істотного значення при формуванні у свідомості особи мотиву вчинення злочину (співчуття, жалість тощо). Однак деяких із емоцій закон наділяє ознакою суб'єктивної сторони. Зокрема, відповідно до ст.ст. 116 та 123 КК України, стан сильного душевного хвилювання виконує істотну роль у формуванні мотиву вчинення таких злочинів і тому належить до змісту суб'єктивної сторони [87, с. 152].

Ступінь вини – завершальний елемент поняття вини. Це оціночна, кількісна категорія, яка головно визначає тяжкість учиненого діяння

і небезпечність особи винного. Ступінь вини має практичне значення, оскільки реалізація кримінальної відповідальності і призначення конкретного покарання істотно залежать від того, з прямим чи непрямим умислом учинено злочин, який вид умислу – заздалегідь обдуманий чи такий, що виник раптово, який вид необережності допустила особа і в чому це проявилось [87, с. 155].

При встановленні суб'єктивної сторони передусім належить з'ясувати склад психічного ставлення суб'єкта до об'єктивних обставин вчиненого ним діяння, що має кримінально-правове значення. Щодо кожної з указаних обставин, встановленій у конкретній справі, має бути з'ясовано: усвідомлював чи не усвідомлював її наявність суб'єкт, вчиняючи діяння; якщо не усвідомлював – то мав би чи міг він її усвідомити; якщо передбачав – то яке вольове ставлення до неї; якщо не передбачав – то чи мав би та міг усвідомити. Відповіді на вказані запитання визначають коло фактичних обставин, як вина можуть бути пред'явлені обвинуваченому [42, с.29].

Аналізуючи диспозицію ст. 206-2 КК України, а саме ознаки об'єктивної сторони, можна дійти висновку, що цей злочин може бути вчинений лише з прямим умислом.

Прямим є умисел, якщо особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання [94].

У досліджуваному злочині інтелектуальна ознака полягає у тому, що суб'єкт, по-перше, розуміє, що правочин вчиняється з документами підприємства, установи, організації, здобутими незаконним шляхом, а саме викраденими чи підробленими. По-друге, правочин за своїм змістом суперечить інтересам підприємства, установи, організації і волі її учасникам, а тому без використання таких документів не може бути вчиненим. По-третє, усвідомлює, що йде, по суті, на обман сторони правочину або інших осіб (наприклад, державного реєстратора), видаючи документи за дійсні, а правочин як законний. По-четверте, розуміє та передбачає зміст і юридичні наслідки такого правочину, що полягають у протиправному заволодінні майном підприємства, установи,

організації, а отже, передбачає їх. До того ж, суб'єкт знає про суспільно небезпечний характер своїх дій, які полягають у завданні матеріальної шкоди учасникам підприємства, установи, організації та їхній господарській діяльності загалом.

Як зазначає Р. В. Вереша, йдеться про те, що особа ставить перед собою мету, яку вона прагне досягти у результаті вчинення суспільно небезпечного діяння, усвідомлює шлях досягнення цієї мети, тобто знає які діяння має для цього вчинити, розуміє і усвідомлює всі обставини, які супроводжують вчинення суспільно небезпечних наслідків [24, с. 210].

Поділяючи таку позицією, вважаємо, що якщо особа спрямовує свої зусилля на підроблення або викрадення документів підприємства, установи, організації, усвідомлюючи злочинність таких дій, або просто отримує доступ для використання таких і використовуючи їх вчиняє правочин, розуміючи зміст та юридичні наслідки, які він тягне за собою, то така особа, однозначно, бажає настання відповідних наслідків.

Тимчасом В. К. Грищук вказує, що коли мета є обов'язковою ознакою складу злочину, то такі злочини можуть бути вчинені лише із прямим умислом [38, с. 295].

Отже, вольова ознака у цьому злочині характеризується бажанням суб'єкта настання суспільно небезпечних наслідків, а саме бажанням протиправно заволодіти майном підприємства, установи, організації.

На відміну від вини, мотив та мета у структурі суб'єктивної сторони є факультативними ознаками, тобто такими, які в характеристиці суб'єктивної сторони різних злочинів можуть мати різну роль. Залежно від законодавчого опису суб'єктивної сторони конкретних злочинів мотив та мета можуть виконувати роль обов'язкових, кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих), привілейованих ознак або ознак, що пом'якшують чи обтяжують покарання [87, с. 174].

Обов'язковість їх встановлення передбачено ч. 2 ст. 91 КПК України, відповідно до якої обставинами, які у кримінальному провадженні підлягають

доказуванню, є винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення [95]. Хоча з цим погоджуються не всі науковці.

Скажімо, дослідження Ю. В. Орлова, на його думку, засвідчило ускладнений та інтегративний (синтетичний) зміст категорії мотиву поведінки взагалі та злочину зокрема. Враховуючи проблеми, які виникають у правозастосовній діяльності у зв'язку з тлумаченням та доказуванням окремих видів мотивів злочинів, пропонується на законодавчому рівні (КК України), а також у формах державної статистичної звітності внести зміни, спрямовані на заміну поняття «мотив» як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони відповідних складів злочинів поняттям «мета» [122, с. 119].

Свою чергою, М. І. Хавронюк вважає, що використання у КК України таких ознак суб'єктивної сторони, як мета, мотив і спрямованість діяння як обов'язкових ознак складу злочину часто є недостатньо обґрунтованим і створює суттєві складнощі і для коментування кримінального закону, і для його застосування, зокрема: по-перше, інколи вони мають певне ідеологічне чи політичне забарвлення, якого слід уникати в кримінальному законі; по-друге, формулювання нових складів злочинів із вказівкою на мету, мотив і спрямованість діяння часто створює конкуренцію між нормами Особливої частини КК, оскільки вчинення певного діяння з певною метою часто фактично означає готування до іншого передбаченого КК діяння; по-третє, інколи використання мети як обов'язкової ознаки складу злочину демонструє абсурдність санкцій КК; по-четверте, встановлення мети і спрямованості діяння вимагає надзвичайного професіоналізму від органів дізнання, слідчих, прокурорів і суддів, оскільки за допомогою показань свідків, висновків експертів, речових доказів тощо зазвичай встановлюються лише певні об'єктивні фактичні дані, показання потерпілих є не у кожній справі, а показання підозрюваних, обвинувачених, підсудних часто є суперечливими і неправдивими.

Загалом мистецтво довести ознаки суб'єктивної сторони вимагає знання і застосування усіх можливостей оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, тактики проведення певних слідчих дій і методики розслідування кримінальних справ певних категорій. Оскільки нерозумно було б очікувати цього від усіх, без винятку, працівників органів дізнання, слідчих, прокурорів і суддів (з огляду на різноманітні чинники об'єктивного і суб'єктивного характеру, зокрема недостатній рівень освіти, плинність кадрів, рівень навантаження на слідчих тощо), то не варто і застосовувати ознаки мети й мотиву у тих складах злочинів без очевидної потреби [198, с. 61].

Не маючи на меті з'ясувати загальнотеоретичні проблеми ознак суб'єктивної сторони злочину, зауважимо, що мета і мотив у диспозиції ст. 206-2 КК України прямо не зазначені, а отже, обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони складу злочину не є. Водночас встановлення мети та мотиву дає можливість зрозуміти, як з'ясувати причини й умови вчинення злочину, а також охарактеризувати особу злочинця.

Визначення поняття мети пропонувало багато науковців. Зокрема, В. К. Грищук визначав мету як той уявний і бажаний особою кінцевий результат, якого вона прагне досягти, вчиняючи суспільно небезпечне діяння [38, с. 300].

На думку Р. В. Вереші, мета злочину – це свідоме відображення у конкретизованих та найбільш істотних рисах уявного образу бажаного і майбутнього результату, який визначає загальний характер і системну впорядкованість актів злочинного діяння і може бути предметним або спрямованим на вчинення конкретного діяння [24, с. 397].

З позиції А. В. Савченко, мета злочину – це бажаний результат, якого прагне досягти винний [156, с. 48].

Мета злочину та вольова ознака вини пов'язані між собою і відповідають за бажання настання суспільно небезпечного наслідку.

Згідно зі змістом ст. 206-2 КК України, мета полягає у прагненні досягти суспільно небезпечного наслідку, а саме заволодіти майном підприємства,

установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів.

Якщо у диспозиції названий мотив, вважала Л. П. Брич, то визначити властиву для цього складу злочину мету можна більш-менш вичерпно і точно, виходячи з іманентності тієї чи іншої мети змісту відповідного мотиву, і навпаки [16, с. 336].

Розуміючи, що кінцевим очікуваним результатом вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є отримання у володіння майна підприємства, установи, організації або частки, акції паю її учасника, можна зробити висновок про те, що злочин вчиняється з корисливою метою.

Мотив як результат психологічної діяльності утворюється під впливом багатьох чинників, серед яких почуття, емоції, соціальні цінності, бажання та багато інших.

Мотив є обов'язковою ознакою злочину тільки тоді, коли це прямо передбачено статтею Особливої частини КК України.

За прямого умислу наслідок становить мету діяльності суб'єкта, яка впливає з мотиву злочину та визначається мотивом злочину. Наслідок, на який спрямоване бажання особи, або повністю задовольняє мотив суб'єкта злочину, або є потрібним чи неминучим етапом для задоволення потреби, що стала спонукальним чинником злочинної діяльності [156, с. 215].

А. В. Савченко визначає мотив як інтегральний психічний утвір, який спонукає особу до вчинення суспільно небезпечного діяння та є його підставою [155, с. 7].

На думку В. К. Грищука, мотив – це такі обумовлені домінуючими на час вчинення злочину інтересами і потребами особи внутрішні спонукання, котрі викликають у нього рішучість вчинити злочин і керують ним у процесі вчинення злочинного діяння [38, с. 300].

Зважаючи на суспільно небезпечний наслідок, зазначений у диспозиції ст. 206-2 КК України, стає очевидно, що суб'єкт злочину при його вчиненні може керуватися, зокрема, корисливими мотивами.

Корисливий мотив – прагнення протиправно задовольнити потребу винного в набутті майнових цінностей, майнових прав або у звільненні від майнових зобов'язань для особистої вигоди або наживи [69, с. 207].

Однак тут слушно зазначає І. Б. Газдайка-Василишин, що не в кожному випадку викрадення чи іншого протиправного заволодіння чужим майном йдеться про прагнення особи збагатитись за рахунок цього майна. Наприклад, винний із заздрощів чи помсти викрадає у потерпілого якусь річ і одразу ж викидає її у смітник. Мотив заздрощів чи помсти в цьому випадку поєднується з метою позбавити потерпілого певного майна, а не з метою власного збагачення [30, с. 181].

Поділяючи думку вченої, вважаємо, що мотивами вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можуть бути не тільки прагнення власного збагачення, а й прагнення протиправно вплинути на господарську діяльність підприємства, установи, організації, недобросовісна конкуренція, доведення до банкрутства, заздрість тощо.

2.5 Кваліфікуючі ознаки протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації

Ст. 206-2 КК України містить кваліфіковані склади, якими передбачено відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, а також вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки.

Загалом у теорії кримінального права здійснено поділ складів злочину на простий, тобто такий, що не має ні обтяжуючих, ані пом'якшуючих обставин, кваліфікований – такий, що містить обтяжуючі обставини та посилює відповідальність, і привілейований – такий, що містить пом'якшуючі обставини

та пом'якшує відповідальність. Різновидом, зокрема, кваліфікованого складу є особливо кваліфікований склад, який характеризується особливо обтяжуючими обставинами і розміщений у частині статті після кваліфікованого. Такий поділ ґрунтується на ступені суспільної небезпеки діяння.

Зі змісту ч. 2 ст. 206-2 КК України простежується кваліфікований склад злочину, а з ч. 3 ст. 206-2 КК України – особливо кваліфікований.

Кваліфікуючими ознаками ч. 2 ст. 206-2 КК України є:

- вчинення злочину повторно;
- за попередньою змовою групою осіб;
- із погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень;
- у поєднанні з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я;
- із пошкодженням чи знищенням майна.

Що стосується повторності, то її визначення міститься у ч. 1 ст. 32 КК України, де задекларовано, що повторністю злочинів визнається вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу [94].

Повторність, як і вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб, належить до обставин, що обтяжують покарання, і передбачені ст. 67 КК України. Однак якщо вони не вказані у диспозиції статті, то розглядаються як обставини, що обтяжують покарання, згідно зі ст. 67 КК України, а якщо зазначені як ознаки злочину, то не враховуються при призначенні покарання як обтяжуючі обставини.

У науці кримінального права П. С. Матишевський визначає два види повторності: 1) загальна повторність; у законі вона окреслена як обставина, що обтяжує злочин (п. 1 ст. 67 КК України); 2) специфічна повторність, яка передбачена у відповідних статтях Особливої частини Кодексу як така, що надає складу злочину кваліфікованого виду [108, с. 201].

Склад ч. 2 ст. 206-2 КК України містить специфічну повторність, адже злочин вважатиметься таким, що вчинений повторно, у разі вчинення цього злочину раніше.

Із приводу часових показників повторності, згідно з Постановою Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки» від 04.06.2010 №7, у межах повторності злочинів їх неоднчасне вчинення означає, що не збігаються за часовими показниками початкові моменти вчинення кожного зі злочинів. Відтак повторність можуть утворювати злочини, один із яких був вчинений у період, коли інший злочин уже розпочався, але ще не закінчився [142, п. 4].

Ще однією кваліфікуючою ознакою ч. 2 ст. 206-2 КК України є вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. Відповідно до ч. 2 ст. 28 КК України, злочин визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовилися про спільне його вчинення [94]. Відтак очевидно, що обов'язковими умовами такої співучасті є два і більше суб'єкти злочину, між якими досягнуто попередньої домовленості про вчинення злочину. Тимчасом вони можуть бути і співвиконавцями, і виконувати роль інших співучасників, зокрема організатора, підбурювача, пособника.

Отже, ця форма співучасті наявна, якщо суб'єкти, які беруть участь у групі, заздалегідь, тобто до початку вчинення злочину, домовилися про спільне його вчинення. Попередньою є змова, досягнута до початку вчинення злочину, тобто до початку замаху на нього. Зважаючи на те, що змова як така вже є готуванням до злочину, то вона не може стосуватися стадії готування. Саме тому попередньою є змова, яка відбувається на стадії готування до злочину. Такий важливий елемент, як «заздалегідь», вказує на те, що попередня змова досягається до моменту виконання об'єктивної сторони конкретного складу злочину. Законодавець приділяє значну увагу моменту досягнення змови про спільне вчинення злочину, оскільки вбачає в цьому істотне значення для оцінки ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину [124, с. 188].

Щодо вчинення цього злочину за попередньою змовою групою осіб, зауважимо, що враховуючи складність та специфіку діяння, вчинити його

самотужки одним суб'єктом злочину доволі складно, тому вчинення його групою осіб-співучасників за попередньою змовою є поширеним явищем. Про це свідчать більшість вироків, що наявні в ЄРСР, які кваліфіковані за ч. 2 ст. 206-2 КК України саме у зв'язку зі вчиненням злочину за попередньою змовою групою осіб. Зокрема, згідно з вирокком Приморського районного суду м. Одеси від 18.01.2018 у справі №522/24314/17, дії обвинуваченого кваліфіковані за ч. 5 ст. 27 ч. 2 ст. 206-2 КК України за ознаками попередньої змови групи осіб за пособництво у протиправному заволодінні часткою підприємства шляхом вчинення правочину з використанням підроблених документів [52].

Ще однією кваліфікуючою ознакою цього злочину є погроза вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень. Особливістю цього складу злочину є те, що він є багатооб'єктним і, окрім посягання на порядок володіння майном підприємства, установи, організації чи майновим правом її учасника, передбачає посягання на життя і здоров'я.

Поняття погрози у кримінально-правовій науці на дисертаційному рівні досліджували, зокрема, такі науковці, як В. В. Шаблистий [207], Р. Ш. Бабанли [9].

Із об'єктивної сторони під погрозою вчинити вбивство належить розуміти виявлений зовні намір позбавити іншу людину життя. Це може бути вчинено словесно, письмово, за допомогою різних дій (жестів, міміки, демонстрації зброї тощо). Погроза має бути реальною, тобто сприйматися потерпілим як така, що може здійснитися. Тут необхідно враховувати і суб'єктивний (сприйняття потерпілим), і об'єктивний (спосіб та інтенсивність вираження, особа винного, характер відносин між ним і потерпілим тощо) критерії. Погроза має бути звернена до конкретної особи і висловлена особисто потерпілому або через третіх осіб [87, с. 46].

Кримінальну відповідальність за погрозу вбивством передбачено ст. 129 КК України та представлено ґрунтовними працями науковцями, а тому детально зупинятись на цьому способі нема потреби.

Зауважимо, що у разі вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 206-2 КК України, з погрозою вбивства, зазначене належить кваліфікувати виключно за ч. 2 ст. 206-2 КК України без сукупності зі ст. 129 КК України.

Тяжким тілесним ушкодженням, згідно з вимогами ст. 121 КК України, є умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя на момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя [94].

Кримінальної відповідальності за погрозу заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, на відміну від погрози вбивством, не встановлено. Аналізуючи це поняття, можна дійти висновку, що погроза у заподіянні тяжких тілесних ушкоджень полягає у висловленні винною особою у будь-якій формі наміру заподіяння умисного тілесного ушкодження, небезпечного для життя на момент заподіяння, чи такого, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад будь-якого органу або його функцій, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя. Зокрема, винний бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що у разі протидії винній особі погрозу буде реалізовано.

Визначальним критерієм погроз є реальна можливість їх застосування, тобто у потерпілої особи мають бути реальні підстави вважати, що якщо вона не виконає протиправної вимоги вчинити дії або частину дій, що передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України, то суб'єкт реалізує заявлені погрози.

Наступною кваліфікуючою ознакою ч. 2 ст. 206-2 КК України є діяння, поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я. Згідно з п. 5 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009, під насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, належить розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (завдання удару, побоїв, незаконне позбавлення волі) за умови, що вони не були небезпечними для життя чи здоров'я у момент заподіяння [146].

Ознаки та ступінь тілесних ушкоджень визначають судові експерти відповідно до законодавства про судово-медичну експертизу.

Указаний злочин може бути також вчинено з пошкодженням чи знищенням майна.

Поняття знищення та пошкодження майна широко застосовується у КК України і міститься у розділі VI «Злочини проти власності» (ст.ст. 189, 194, 196), розділі XVI «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та проти журналістів» (ст.ст. 345, 345-1, 346, 347, 347-1, 352). Його в межах вказаних складів злочинів вивчало багато науковців, зокрема Б. С. Волков [27], І. Б. Газдайка-Василишин [29], А. В. Семенюк-Прибатень [160] та інші.

На думку А. В. Семенюк-Прибатень, у кримінальному праві під «знищенням майна» слід розуміти протиправне заподіяння шкоди чужому майну, що робить його повністю непридатним для використання за цільовим призначенням, а під «пошкодженням майна» – протиправне заподіяння шкоди чужому майну, що спричиняє погіршення його якості, зменшення цінності або тимчасової непридатності для використання за цільовим призначенням [161, с. 216].

Не зупиняючись детально на загальновизнаних та широко досліджених аспектах знищення та пошкодження майна у кримінальному праві України, зауважимо, що особливістю цього складу є те, що знищення або пошкодження майна має бути застосовано суб'єктом як спосіб заволодіння майном суб'єкта господарювання чи майновим правом її учасника та бути вчинено умисно.

Прогалиною у конструкції цього складу злочину є відсутність визначення розміру спричиненої шкоди за результатом знищення або пошкодження майна. Це може призвести до того, що правоохоронні органи діяння, передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України, вчинені з пошкодженням чи знищенням майна, які спричинили мінімальні збитки, тобто, по суті, малозначні діяння, кваліфікуватимуть за ч. 2 ст. 206-2 КК України. Відтак у цій частині стаття, на нашу думку, підлягає змінам. Зокрема, треба законодавчо визначити розмір шкоди, спричиненої знищенням чи пошкодженням майна, за заподіяння якої передбачено відповідальність за ч. 2 ст. 206-2 КК України. Обґрунтованим, вважаємо, буде зазначити у статті знищення

або пошкодження майна на суму, яка в двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян у момент вчинення злочину. Доцільність саме такого розміру шкоди пояснюється окресленням аналогічного розміру шкоди у злочині, визначеному у ст. 194 КК України, який фактично є загальною нормою серед статей, що передбачають відповідальність за знищення чи пошкодження майна. Однак, у ст.194 КК України така мінімально необхідна для кваліфікації шкода закріплена поняттям великого розміру, тлумачення якого міститься у примітці до ст.185 КК України. Але оскільки примітка до статті 206-2 КК України вже містить роз'яснення поняття великої шкоди вважаємо, що слід включити до ст.206-2 КК України ще одну примітку такого змісту «Значним розміром вважається розмір, який у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян».

Аналізуючи зміст статті у частині способів вчинення, очевидно, що злочини з такими кваліфікованими складами вчиняється не шляхом обману, а відкрито, шляхом фізичного чи психічного примусу особи, яка уповноважена приймати рішення щодо розпорядження майном підприємства, установи, організації або майновим правом учасника.

На нашу думку, необхідним є зазначення у диспозиції статті кола осіб, щодо яких дії, передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України, вчинені з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, утворюватимуть склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 206-2 КК України.

До таких, зокрема, належить віднести осіб, які уповноважені на прийняття рішень, що стосуються володіння і розпорядження майном.

Згідно зі ст. 65 ГК України, управління підприємством здійснюється відповідно до його установчих документів на основі поєднання прав власника щодо господарського використання свого майна й участі в управлінні трудового колективу. Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства чи інших установчих документів. Для керівництва господарською діяльністю підприємства власник (власники) безпосередньо або через

уповноважені органи чи наглядова рада такого підприємства (у разі її утворення) призначає (обирає) керівника підприємства, який є підзвітним власнику, його уповноваженому органу чи наглядовій раді. Керівник підприємства, головний бухгалтер, члени наглядової ради (у разі її утворення), виконавчого органу та інших органів управління підприємства відповідно до статуту є посадовими особами цього підприємства. Статутом підприємства посадовими особами можуть бути визнані й інші особи [33].

З уваги на наведене, вважаємо, що окреслені у ч. 2 ст. 206-2 КК України дії доцільно сформулювати як ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління ним, у значному розмірі. Зауважимо також, що вказані способи вчинення діяння, передбаченого в основному складі, не утворюють ідеальну сукупність і поряд із кваліфікацією за ч. 2 ст. 206-2 КК України не потребують додаткової кваліфікації ст.ст. 129, 125, ч. 1 ст. 194 КК України.

Особливо кваліфікованими ознаками, згідно з ч. 3 ст. 206-2 КК України, вважаються ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки.

У цьому складі законодавець намагався акцентувати на високому ступені суспільної небезпеки при вчиненні злочинів службовою особою з використанням службового становища.

Як уже зазначалося, згідно з чч. 3, 4 ст. 18 КК України, службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа

наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [94].

Поняття службової особи також розкрито у примітці до ст. 364 КК України. Оскільки у попередньому розділі висвітлено характеристику службової особи як суб'єкта цього складу злочину, то розглянемо основні його аспекти. Злочин, передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України, буде наявним у разі вчинення діяння, що охоплене ч. 1 ст. 206-2 КК України, службовою особою з використанням службового становища виключно за наявності всіх складових об'єктивної сторони ч. 1 ст. 206-2 КК України, зокрема вчинення правочинів із підробленими або викраденими документами, печатками, штампами підприємства, установи, організації. Якщо службова особа заволодіє майном підприємства, установи, організації або часткою її учасника, зловживаючи своїм становищем, однак не в спосіб вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами підприємства, установи, організації, ці дії належить розглядати як злочин у сфері службової діяльності і, залежно від наявності всіх елементів складів злочинів, кваліфікувати у рамках КК України за ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим

становищем» чи іншими. Зокрема, протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації службовою особою з використанням службового становища, окрім ч. 3 ст. 206-2 КК України, додаткової кваліфікації за сукупністю зі ст.ст. 364, 365 КК України чи іншими статтями не потребує.

Водночас, якщо службова особа вчиняє дії, передбачені чч. 1, 2 ст. 206-2 КК України, і не використовує своє службове становище, кваліфікація за ч. 3 ст. 206-2 КК України виключається.

Особливо кваліфікований склад ч. 3 ст. 206-2 КК України утворюються у разі вчинення дій, передбачених ч. 1 ст. 206-2 КК України, що заподіяло «велику шкоду» або «інші тяжкі наслідки».

Поняття «велика шкода» та «інші тяжкі наслідки» є одними з багатьох оціночних понять, які застосовуються у КК України, зокрема в Особливій частині. Згідно з приміткою до статті, матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян. Така примітка, передбачена законодавцем, значно спрощує можливість визначити наслідки та правильно кваліфікувати діяння, а також дає зрозуміти, що під великою шкодою законодавець має на увазі саме матеріальну шкоду.

Таку позицію законодавця щодо визначення шкоди в матеріальному виразі вважаємо правильною, адже предмет цього злочину теж має вартісний характер та цінову визначеність.

Складніша ситуація при оцінці «тяжких наслідків», що настали за результатом дій, передбачених ст. 206-2 КК України, оскільки їх у примітці до статті не конкретизовано.

З цього приводу Р. І. Лемеха слушно зазначає, що поняття «тяжкі наслідки» відповідає родовим ознакам, притаманним усім суспільно небезпечним наслідкам, і водночас характеризується своїми видовими, визначальними ознаками. З-поміж таких ознак можна виокремити деякі. 1. Тяжкість наслідків визначається з урахуванням шкоди, заподіяної і основному, і додатковому об'єкту посягання. 2. Реальність їх настання. Тяжкі наслідки мають наставати реально, насправді, що дасть змогу оцінити їхню тяжкість та обсяг. Ця ознака сприятиме відмежуванню

тяжких наслідків від інших суспільно небезпечних наслідків, які полягають у створенні реальної загрози заподіяння шкоди. 3. Підвищений рівень суспільної небезпечності. Тяжкі наслідки полягають у негативних змінах у найбільш важливих об'єктах кримінально-правової охорони, а також у найбільш масштабних негативних змінах. 4. Специфічний спосіб відображення у статтях КК України. Тяжкі наслідки можуть або конкретно вказуватись у статтях КК України, або позначатися оціночними термінами, які потребують конкретизації, у кожному окремому випадку [100, с. 5].

«Тяжкі наслідки» наділені більш широким змістом і, на нашу думку, можуть мати не тільки матеріальний характер.

Аби визначити орієнтовний перелік ймовірних «тяжких наслідків», передусім належить виокремити ті види наслідків, які аж ніяк не можуть вважатися такими. Скажімо, вірогідно не можна віднести до них ті, які передбачені у простому і кваліфікованому складі. Зокрема такі, що спричинені погрозою вбивства чи завдання тяжких тілесних ушкоджень, застосуванням насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодженням чи знищенням майна.

Водночас такі об'єкти кримінально-правової охорони, зазначені у цій статті, наводять на думку, що до видів «тяжких наслідків» можна віднести ті, які наділені ще більшою суспільною небезпекою, але спричинені тим самим об'єктам. Наприклад, умисне вбивство чи завдання тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодження чи знищення майна, що призвело до загибелі людей.

Цікавою є думка С. С. Титаренка, який вважає, що юридичний зміст «інших тяжких наслідків» у ч. 3 ст. 206-2 КК має охоплювати лише прояви матеріальної (тобто нефізичної) шкоди. Опосередковано про правильність такої тези свідчить, на його погляд, і зміст закріплених у межах диспозиції ч. 1 ст. 206-2 КК ознак протиправного діяння: законодавець вказав на заволодіння майном юридичної особи шляхом переважно обману (тобто у спосіб «документального» шахрайства), а не шляхом застосування насильства [171, с. 157].

Але таке значення поняття «інших тяжких наслідків», вважаємо, дублюватиме поняття «велика шкода», яка якраз і має матеріальний вираз.

Варта уваги пропозиція авторів наукового-практичного коментаря КК України за редакцією М. І. Хавронюка виокремлювати такі види «інших тяжких наслідків» у диспозиції ч. 3 ст. 206-2 КК, як: банкрутство; втрата ділової репутації, зокрема такого рівня, що юридична особа була вимушена змінити сферу своєї діяльності; ситуація, коли більшість кваліфікованого персоналу, який набрався та навчався протягом тривалого часу (зокрема, якщо йдеться про сферу високих технологій, медицину, науку), перейшла в інші організації, або коли порушення цілісності майнового комплексу умовило потребу у постійних додаткових витратах на забезпечення господарської діяльності [119, с. 297].

Не зайве, на наш погляд, доповнити примітку статті конкретизацією тяжких наслідків, що значно спростило би здійснення кваліфікації для правоохоронних органів і вирішило б дискусійні питання науковців щодо видів тяжких наслідків ще до однієї статті.

Отже, до тяжких наслідків, як уже пропонувалося, належить віднести умисне вбивство чи нанесення тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління нею, пошкодження чи знищення її майна, що призвело до загибелі людей, а також втрата ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю.

Висновки до другого розділу

1. Дослідження ознак об'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, засвідчило, що родовим об'єктом злочинів у сфері господарської діяльності належить вважати сукупність суспільних відносин, що охороняються законодавством та виникають у процесі здійснення економічної діяльності, що

охоплює сферу господарської, кредитно-фінансової, банківської, бюджетної діяльності, сферу використання фінансових ресурсів, обігу цінних паперів, обслуговування споживачів та сферу приватизації державного та комунального майна. Акцентовано, що законодавцем правильно розміщено аналізовану статтю саме у розділі VII «Злочини у сфері господарської діяльності» КК України.

Проаналізовано кваліфікацію злочинів у сфері господарської діяльності за видовими об'єктами, запропонованими науковцями. За результатом зазначеного рекомендовано віднести злочини за ст. 206-2 КК України до групи злочинів проти порядку зайняття господарською діяльністю.

Визначено, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації суб'єктами господарювання права володіння своїм майном для провадження діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації їх учасниками своїх прав, пов'язаних з участю у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі.

Акцентовано на недоліках законодавчої конструкції та обґрунтовано необхідність її увідповіднення з цивільним законодавством, замінивши формулювання «підприємство, установа, організація» на «суб'єкт господарювання».

Вказано на доцільність внесення зміни до диспозиції статті, вилучивши уточнююче словосполучення «в тому числі», розширивши відтак її зміст та узгодивши із цивільним законодавством.

Для оптимізації розуміння понять «частка», «акція», «пай» у словосполученні «частками, акціями, паями засновників, учасників, акціонерів, членів» запропоновано його замінити на більш широке за змістом – «корпоративні права».

Задля більш повної й якісної охорони правомірної господарської діяльності та прав запропоновано внести до диспозиції статті положення щодо

встановлення протиправного контролю над суб'єктом господарювання. Це дасть змогу притягувати до кримінальної відповідальності ще до настання суспільно небезпечних наслідків у вигляді вилучення з володіння майна суб'єкта господарювання або майнових прав на нього, а відтак запобігти цьому.

Констатовано, що склад злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є багатооб'єктним, зокрема додатковим необхідним об'єктом є суспільні відносини у сфері власності, а додатковим факультативним – суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я людини, власності.

2. Доведено, що за своєю законодавчою конструкцією ст. 206-2 КК України має матеріальний склад, а його об'єктивна сторона характеризується такими обов'язковими ознаками суспільно небезпечне діяння – протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; спосіб вчинення злочину - шляхом вчинення правочинів з використанням визначених законом засобів; засіб вчинення злочину – підроблені або викрадені документи, печатки, штампи підприємства, установи, організації; суспільно небезпечний наслідок – матеріальна шкода внаслідок вилучення майна з його правомірного володіння; причинно-наслідковий зв'язок причинно-наслідковий зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком;

Спосіб є обов'язковим елементом об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, оскільки в диспозиції статті зазначено, що протиправне заволодіння майном може бути вчинено лише шляхом вчинення правочинів. Водночас сумнівним і не зовсім вдалим є вжиття у диспозиції поняття «правочинів» у множині, оскільки буквально вказує на те, що злочин буде закінченим після вчинення двох або більше правочинів.

Висвітлено дискусійне питання, чи охоплюють положення ст. 206-2 КК України кримінально-карані діяння, передбачені ст.ст. 357, 358 КК України, ознаки яких містяться у досліджуваному злочині.

Сформульовано висновок, що вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст.ст. 357, 358 та ст. 206-2 КК України. Виняток становить злочин, передбачений ч. 4 ст. 358

КК України, де встановлено відповідальність за використання завідомо підробленого документа. У цьому разі наявна конкуренція частини і цілого.

Зазначено, що суспільно небезпечний наслідок у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, полягає у настанні фактичної шкоди, а саме у протиправному вилученні з володіння підприємства, установи, організації майна, у тому числі часток, акцій, паїв їх засновників, учасників, акціонерів, членів, та перехід зазначеного до протиправного володіння. Встановлено існування зв'язку між вчиненням правочинів та заволодінням майном.

3. У рамках аналізу ознак суб'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, з'ясовано, що він є загальним, окрім випадків, коли цей злочин вчиняється службовою особою з використанням службового становища. У такому разі суб'єкт – спеціальний.

Констатовано, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є виключно фізична особа.

Розглянуто питання можливості внесення ст. 206-2 КК України до розділу XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб» Загальної частини КК України. Обґрунтовано твердження, що до юридичної особи мають застосовуватись заходи кримінально-правового характеру за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, а отже, зазначена стаття має бути внесена до відповідного переліку п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, а також ч. 2 примітки до ст. 96-3 КК України. Аргументовано дії законодавця щодо встановлення віку, з якого особа може притягуватись до кримінальної відповідальності, – зі шістнадцяти років. Досліджено осудність як ознаку суб'єкта за ст. 206-2 КК України.

Встановлено, що спеціальним суб'єктом аналізованого злочину є тільки та службова особа, яка використала своє службове становище при вчиненні цього злочину.

Підсумовано, що використання службовою особою свого службового становища у контексті ст. 206-2 КК України може означати використання

представником влади, особою публічного чи приватного права в межах компетенції своїх організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій усупереч службових обов'язків, із метою вчинення правочинів із підробленими чи викраденими документами, печатками, штампами підприємства, установи, організації задля заволодіння її майном або частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів.

4. Констатовано, що злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, може бути вчинений лише з прямим умислом. Водночас інтелектуальна ознака полягає у тому, що суб'єкт, по-перше, розуміє, що правочин вчиняється з документами підприємства, установи, організації, здобутими незаконним шляхом, а саме викраденими чи підробленими. По-друге, правочин за своїм змістом суперечить інтересам підприємства, установи, організації і волі її учасників, а тому без використання таких документів не може бути вчиненим. По-третє, усвідомлює, що йде, по суті, на обман сторони правочину або інших осіб (наприклад, державного реєстратора), видаючи документи за дійсні, а правочин як законний. По-четверте, розуміє та передбачає зміст і юридичні наслідки такого правочину, що полягають у протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації, а отже, передбачає їх. До того ж, суб'єкт знає про суспільно небезпечний характер своїх дій, які полягають у завданні матеріальної шкоди учасникам підприємства, установи, організації та господарській діяльності загалом.

Сформульовано міркування, що якщо особа спрямовує свої зусилля на підроблення або викрадення документів підприємства, установи, організації, зокрема усвідомлює злочинність таких дій, або просто отримує доступ для використання таких, використовуючи їх вчиняє правочин, розуміючи зміст та юридичні наслідки, які він тягне за собою, то така особа однозначно бажає настання відповідних наслідків.

Відтак вольова ознака у цьому злочині характеризується бажанням суб'єкта настання суспільно небезпечних наслідків, а саме протиправно заволодіти майном або правом на майно.

Зроблено висновок, що мета та мотив у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, є факультативними. Заразом у прагненні досягти суспільно небезпечного наслідку, а саме заволодіти майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, простежується корислива мета, а мотивами вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, поряд із корисливим, можуть бути прагнення протиправно вплинути на господарську діяльність підприємства, установи, організації, недобросовісна конкуренція, заздрість тощо.

5. Встановлено, що зі змісту ч. 2 ст. 206-2 КК України видається наявність кваліфікованого складу злочину, а із ч. 3 ст. 206-2 КК України – особливо кваліфікованого. Зокрема, у складі ч. 2 ст. 206-2 КК України наявна специфічна повторність, адже злочин буде вважатись таким, що вчинений повторно, у разі вчинення цього злочину раніше.

Запропоновано зазначити у диспозиції статті коло осіб, щодо яких дії, передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України, вчинені з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, утворюватимуть склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 206-2 КК України. Відтак до них належить віднести осіб, які уповноваженні на прийняття рішень, що стосуються володіння і розпорядження майном.

Аргументовано необхідність законодавчо визначити розмір шкоди, спричиненої знищенням чи пошкодженням майна, за завдання якої передбачено відповідальність за ч. 2 ст. 206-2 КК України. Обґрунтовано доповнення статті таким змістом «зі знищенням або пошкодженням майна учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповіно до статуту уповноважена на управління ним, у значному розмірі». Також запропоновано включити до ст. 206-2 КК України ще одну примітку такого змісту «У ст. 206-2 КК України значним розміром вважається розмір, який у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян».

З'ясовано, якщо службова особа вчиняє дії, передбачені чч. 1, 2 ст. 206-2 КК України, не використовуючи свого службового становища, кваліфікація за ч. 3 ст. 206-2 КК України неможлива.

Запропоновано до «тяжких наслідків» віднести умисне вбивство чи нанесення тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління нею, пошкодження чи знищення її майна, що призвело до загибелі людей, а також втрата ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю.

РОЗДІЛ 3

ПИТАННЯ ВІДМЕЖУВАННЯ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ ТА КАРАНОСТІ ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

3.1 Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації та суміжні склади злочинів.

Кримінально-правова кваліфікація злочинів є найскладнішим завданням у правозастосуванні та може бути правильною лише у разі застосування саме тієї норми, яка передбачає це діяння, тобто застосування лише однієї і лише певної, конкретної норми [75, с. 6].

На практиці розмежування злочинів, що мають спільні ознаки, є доволі проблематичним. Склади злочинів, що наділені такими ознаками, називаються суміжними. Потреба встановлення чітких критеріїв, за якими можна відрізнити пари суміжних складів злочинів, є надактуальною, адже у практичній діяльності саме неправильна кваліфікація діяння призводить до випадків уникнення відповідальності за кримінально каране діяння або до безпідставного притягнення до певного виду кримінальної відповідальності.

Нині у кримінально-правовій науці досі належно не розкрито питання розмежування складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, зі суміжними складами злочинів ані науковцями, які досліджують кримінальну відповідальність за ст. 206-2 КК України, ані тими, що вивчають інші склади злочинів, які є суміжними з указаною статтею і мали б становити для них інтерес. Відтак щодо відокремлення ст. 206-2 КК України від суміжних злочинів у наукових колах й надалі тривають дискусії: чи потрібно при здійсненні кримінально-правової оцінки діяння за ст. 206-2 КК України додатково кваліфікувати за статтями, пов'язаними з підрубкою документів (ст.ст. 357, 358 КК України); чи не є об'єктивна сторона ст. 206-2 КК України таким собі шахрайством, і якщо ні, то як відмежувати такі діяння.

Частково окреслені проблеми досліджували Є. В. Калмикова [70], Р. О. Мовчан, О. О. Дудоров [47]. Однак їх вирішення не висвітлено в жодній науковій праці.

Як зазначає В. О. Навроцький, значна кількість помилок, допущених в ході кримінально-правової кваліфікації, обумовлена неправильним вирішенням саме питань розмежування злочинів – нерозумінням різниці між окремими кримінально караними посяганнями, невмінням обґрунтувати цю різницю в процесуальних документах, а тим самим і пояснити причини зміни кваліфікації [114, с. 312].

На практиці під розмежуванням злочинів розуміють вибір та застосування найбільш вдалого складу злочину серед кількох із метою правильної кваліфікації діяння. Тобто ті групи складів злочинів, які викликають сумнів щодо застосування одного чи другого, і є суміжними.

Більш точно визначення суміжних складів злочинів навела Л. П. Брич, зазначивши, що суміжними складами злочинів є склади, що утворюють пару (групу), кожний із яких має ознаки, які повністю чи частково збігаються за змістом з ознаками іншого складу злочину, що входить у цю пару (групу) (крім загального об'єкта, причинового зв'язку, загальних ознак суб'єкта складу злочину, вини), одночасно кожний із яких містить хоча б одну ознаку, що відрізняється за змістом з відповідними ознаками інших складів з цієї пари (групи), які взаємно виключають можливість наявності одна одної у складах злочинів, яким вони властиві [17, с. 224].

За змістом диспозиції та за конструкцією ст. 206-2 КК України суміжними з нею, на нашу думку, є ст.ст. 190, 205-1, 206, 356 та ст.ст. 357, 358 КК України.

Зауважимо, що розмежування здійснюється, за загальним правилом, між основними складами злочинів. Адже основний склад злочину, будучи результатом криміналізації певного типу суспільно небезпечної поведінки, охоплює істотні ознаки цього типу суспільно небезпечної поведінки. Кваліфікуючі ж ознаки, як відомо, – це ознаки, в яких втілене законодавче розуміння про підвищений ступінь суспільної небезпеки того чи іншого злочину [17, с. 212]. Тому у нашому дослідженні буде проаналізовано саме основні склади суміжних злочинів.

Відтак В. О. Навроцький запропонував такий порядок розмежування суміжних складів злочинів: знайти спільне (те, що об'єднує порівнювані об'єкти, які відзначаються як споріднені); вивести ознаки, за якими порівнювані об'єкти відрізняються між собою; встановити, у чому полягає відмінність розмежувальних ознак [113, с. 4].

Порівнюючи ст. 190 та ст. 206-2 КК України, необхідно проаналізувати зміст їхніх диспозицій. Зі змісту ст. 190 КК України простежується, що кримінально караним є заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. На перший погляд, об'єктивні сторони складів цих злочинів та конструкції їх диспозицій доволі схожі, що і призводить до помилок при визначенні правової кваліфікації.

Схожими є предмети злочинного посягання, а саме у злочині, що передбачений ст. 190 КК України, – це майно або право на майно, а у злочині за ст. 206-2 КК України – майно господарської організації або частки, акції, паї їхніх засновників, учасників, акціонерів, членів. Однак, на відміну від шахрайства, у досліджуваному злочині предмет злочину вужчий і безпосередньо зазначений у статті.

Спільною ознакою цих складів злочинів є потерпілі, якими можуть бути і безпосередньо юридична особа у формі господарської організації, і фізичні особи – засновники, учасники, акціонери, члени цієї господарської організації.

З цього приводу Є. В. Калмикова зазначала, що аналіз змісту ст. 206-2 КК України у рамках практики застосування приписів ст. 190 КК України засвідчує, що заволодіння майном шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток чи штампів є одним із найпоширеніших та цілком «традиційних» способів учинення шахрайства, а отже, і не характеризується ні значно підвищеною, ні значно зменшеною суспільною небезпекою порівняно з іншими формами прояву шахрайства. Це, також підтверджує порівняльний аналіз санкцій ст. 190 та ст. 206-2 КК України [70, с. 15]. Натомість ми не поділяємо такої думки, позаяк порівняльний аналіз ознак складів цих злочинів свідчить про інше.

Пленум Верховного Суду України у своїй Постанові «Про судову практику у злочинах проти власності» від 06.11.2009 за №10 трактує шахрайство як заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою. Зокрема, обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) при шахрайстві застосовуються винною особою з метою переконати потерпілого у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього. Обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього [146].

Тобто цей злочин полягає у протиправному заволодінні чужим майном або придбанні права на майно шляхом обману потерпілого чи зловживання його довірою і вирізняється тим, що особа, у віданні або під охороною якої знаходиться майно, сама передає таке майно винному, вважаючи, що останній має право на нього. Особливістю шахрайства є те, що шахрай викликає у потерпілого спонукання, бажання передати йому майно чи уступити право на майно. Введений в оману, потерпілий сам добровільно передає винному майно чи право на нього [61].

Аналізуючи ст. 206-2 КК України, яка передбачає протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації видається не обов'язковим добровільна передача майна потерпілим винному. Навіть більше, з диспозиції статті не простежується як обов'язкова участь потерпілого як сторони правочину, після вчинення якого майно переходить у власність винного. У більшості випадків потерпілі або законні представники потерпілих не знають про вчинення таких правочинів і дізнаються про них лише після настання суспільно небезпечних наслідків, зокрема вилучення з володіння майна.

Це засвідчує також правозастосовна практика. До прикладу, 19.12.2014 р. Геніченським районним судом Херсонської області винесено обвинувальний

вирок за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 206-2 КК України. В описовій частині вироку зазначено, що з метою заволодіння частками учасників у статутному фонді ТОВ «Дніпро» особою, що в подальшому визнано винною, спільно з невстановленими особи, які діяли за попередньою змовою, підроблено рішення третейського суду від 12.06.2014 р. у справі № кс-20/2014, до якого внесено завідомо неправдиві відомості про визнання недійсними статутних документів та скасування реєстрації змін до установчих документів ТОВ «Дніпро», згідно з якими учасниками ТОВ «Дніпро» з відповідними частками у статутному фонді стали ще двоє осіб.

На підставі зазначеного рішення третейського суду від 12.06.2014 Горностаївським районним судом Херсонської області від 17.06.2014 винесено ухвалу про видачу виконавчого листа на виконання зазначеного рішення третейського суду.

Продовжуючи виконувати дії, спрямовані на заволодіння частками учасників ТОВ «Дніпро», невстановлені особи, які діяли за попередньою змовою з визнаною винною особою, надали державному реєстратору реєстраційної служби Генічеського районного управління юстиції Херсонської області підроблені документи, в які внесено неправдиві дані щодо фактів проведення зборів учасників юридичних осіб, включення та виключення зі складу учасників, питань, що розглядалися, прийнятих рішень, підписів учасників, фактів переходу права власності.

23.06.2014 особа, що в подальшому визнана винною, перебуваючи у приміщенні офісу приватного нотаріуса Херсонського міського нотаріального округу, шляхом укладення договору купівлі-продажу частки в статутному капіталі ТОВ «Дніпро» протиправно здійснила відчуження часток інших учасників ТОВ «Дніпро» на користь компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД», що знаходиться за адресою: 103 Шам Пенг Тонг, Плаза, Вікторія, Мае, Республіка Сейшельські Острови.

24.06.2014 р. невстановленими особами, які діяли від імені компанії «Норслінк Юнайтед ЛТД», здійснено відчуження часток учасників ТОВ «Дніпро» на користь компаній «Еллевія Холдінг Корп.» та «Крокон Бізнес ЛТД» [56].

Відтак очевидно, що на відміну від шахрайства, де обов'язкова добровільна передача майна чи права на нього винному потерпілим, винний отримав майно не від потерпілого, а шляхом вчинення правочинів із підробленими документами, на підставі яких увів в оману осіб, які уповноважені на прийняття рішень, що призвело до юридичної зміни власника майна.

Обман у цих протиправних діях постає як використання підроблених документів, зокрема обов'язковою умовою є те, що винний знає про незаконне походження таких документів при вчиненні правочинів, які мають вигляд цілком законних і на підставі яких здійснюється перехід права власності на майно підприємства, установи, організації чи частки її учасника. Відтак не обов'язковим є передання права власності на майно чи самого майна потерпілим, хоча це також не виключається.

Отже, попри часткову схожість об'єктивних сторін складів злочинів, що передбачені ч. 1 ст. 190 та ст. 206-2 КК України, вони відрізняються способом вчинення цих злочинів. При шахрайстві обов'язковим є застосування обману або зловживання довірою потерпілого, а у ст. 206-2 КК України – шляхом вчинення правочинів із підробленими або викраденими документами юридичної особи. Зокрема, у другому випадку потерпілий не обов'язково є стороною правочину [192, с. 127].

Водночас зауважимо, що об'єктом злочину, що передбачений ст. 190 КК України, є суспільні відносини у сфері власності, а у злочині за ст. 206-2 КК України – суспільні відносини у сфері здійснення господарської діяльності, хоча додатковим об'єктом є також відносини у сфері власності.

Підсумовуючи аналіз основних складів злочинів, що передбачені ст. 206-2 та ст. 190 КК України, визначальними критеріями, які їх розмежовують, є об'єктивна сторона, яка у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, характеризується обов'язковим способом вчинення, а саме у вигляді укладення правочинів та необов'язковістю передачі майна за добровільною згодою потерпілого. Розбіжні також об'єкти цих складів злочинів.

Суміжним зі ст. 206-2 КК України вважаємо злочин, передбачений ст. 205-1 КК України, де передбачено відповідальність за підроблення документів, які

подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців.

Найбільш схожою є об'єктивна сторона, адже у злочині за ч. 1 ст. 205-1 КК України вона може полягати у вчиненні таких дій: 1) внесенні у документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей; 2) умисному поданні для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості.

Зважаючи, що об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, полягає у протиправному заволодінні майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації видається, що ці елементи складів злочинів дуже близькі за змістом.

До того ж, можуть збігатися документи, що необхідні та подаються до державного реєстратора при реєстрації юридичної особи, а також для внесення статутних змін, та входять до переліку, визначеному у ст. 17 Закону України «Про державну реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців» [140].

Відтак належить детально проаналізувати їхні розмежувальні ознаки.

На відміну від безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, безпосереднім об'єктом злочину за ст. 205-1 КК України є визначений законодавством порядок реєстрації юридичної особи та фізичної особи-підприємця.

Як слушно зазначає С. Я. Лихова, на відміну від предмета злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, яким є майно підприємства, установи, організації, а також частки, акції, паї їх учасників, предметом злочину, передбаченого ст. 205-1 КК України, є документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи (ст. 205-1) [102, с. 164]. Документи, печатки, штампи у складі

злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є виключно засобом вчинення цього злочину.

Водночас зі ст. 205-1 КК України простежується, що вона має формальний склад, адже злочин вважається закінченим під час подачі документів до державного реєстратора. Натомість ст. 06-2 КК України має матеріальний склад, оскільки злочин вважається закінченим із моменту настання суспільно небезпечного наслідку – протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а також частками, акціями, паями їх учасників.

Отже, при розмежуванні цих складів слід враховувати вимоги Закону України «Про державну реєстрації юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців», зокрема щодо того, які саме документи подаються до державного реєстратора та з якою метою. Адже відповідальність за ст. 205-1 КК України передбачена за дії, метою яких є державна реєстрація юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. Про це свідчить судова практика.

Згідно з вироком Білозерського районного суду Херсонської області від 14.02.2017 у справі № 648/250/17, 16 грудня 2014 р. ОСОБА_1, перебуваючи у приміщенні реєстраційної служби Білозерського районного управління юстиції Херсонської області, розташованої за адресою: Херсонська область, смт. Білозерна, вулиця К. Маркса, 7, діючи умисно, за попередньою змовою з особами, матеріали стосовно яких виділені в окреме провадження, достовірно знаючи, що реєструється фізичною особою-підприємцем без мети здійснення підприємницької діяльності, вніс недостовірні відомості до реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця (форми 10) про місцезнаходження платника податків за адресою своєї реєстрації АДРЕСА_2, а також зазначив види економічної діяльності, якими він, як фізична особа-підприємець, займатиметься під час здійснення господарської діяльності, а саме: № 46.90 – «неспеціалізована оптова торгівля», № 46.73 – «оптова торгівля деревиною, будівельними матеріалами та санітарно-технічним обладнанням» та подав вказану картку для здійснення державної реєстрації фізичної особи-підприємця. Дії ОСОБА_1 необхідно кваліфікувати за ч. 2

ст. 205-1 КК України як внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації фізичної особи-підприємця, завідомо неправдивих відомостей, а також умисне подання для проведення такої реєстрації документів, які містять завідомо неправдиві відомості, вчинене за попередньою змовою групою осіб [55].

Ще один приклад. Вироком Херсонського міського суду Херсонської області від 26.11.2018 р. у справі №766/10230/18 ОСОБА_1 в порушення ст.ст. 42, 49 Господарського кодексу України, ст. 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» умисно, за отримання грошової винагороди в розмірі 500 грн., достовірно знаючи, що підприємство реєструється ним лише за грошову винагороду у розмірі 500 грн., отриману від іншої особи, без мети здійснення підприємницької діяльності, а також те, що ним статутний капітал підприємств не формувався, 19 жовтня 2017 р., за невстановленою точною адресою у м. Херсоні вніс завідомо неправдиві відомості до офіційних документів, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи: до Протоколу № 1 Загальних зборів учасників Товариства з обмеженою відповідальністю ТОВ «Базіс Старт» від 19.10.2017 – завідомо неправдиві відомості про формування ним статутного капіталу у розмірі 1000 (одна тисяча) грн.; до Заяви про державну реєстрацію створення юридичної особи ТОВ «Базіс Старт» на проведення державної реєстрації установчих документів юридичної особи, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України № 3268/5 від 11.11.2016 р., – завідомо неправдиві відомості про місцезнаходження юридичної особи за адресою: м. Миколаїв, вул. Нікольська, 25; до Протоколу № 1 Загальних зборів учасників Товариства з обмеженою відповідальністю «Спецторг Груп» від 19.10.2017 р. – завідомо неправдиві відомості про формування ним статутного капіталу у розмірі 1000 (одна тисяча) грн. та про призначення місцезнаходження ТОВ «Спецторг Груп», за адресою: м. Миколаїв, вул. Нікольська, 25, що не відповідає дійсності; до Заяви про державну реєстрацію створення юридичної особи ТОВ «Спецторг Груп» від

19.10.2017 р. на проведення державної реєстрації установчих документів юридичної особи, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України №3268/5 від 11.11.2016 р., – завідомо неправдиві відомості про місцезнаходження юридичної особи за адресою м. Миколаїв, вул. Нікольська, 25.

У подальшому ОСОБА_1 підписав вказані Рішення власника (засновника) та статuti як засновник ТОВ «Базіс Смарт» і ТОВ «Спецторг Груп» із зазначенням дати 19.10.2017 р., а також Заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи ТОВ «Базіс Смарт» на проведення державної реєстрації установчих документів юридичної особи і Заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи ТОВ «Спецторг Груп» на проведення державної реєстрації установчих документів юридичної особи.

Того ж дня, ОСОБА_1, перебуваючи у м. Херсон, передав для проведення реєстраційної дії «Державна реєстрація новоутвореної юридичної особи» іншій особі ТОВ «Базіс Смарт» і «Державна реєстрація новоутвореної юридичної особи» – ТОВ «Спецторг Груп» статuti ТОВ «Базіс Смарт» і ТОВ «Спецторг Груп» від 19.10.17 р. та Заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи ТОВ «Базіс Смарт» на проведення державної реєстрації установчих документів юридичної особи і Заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи ТОВ «Спецторг Груп» на проведення державної реєстрації установчих документів юридичної особи.

Суд вважає встановленими обставини вчинення ОСОБА_1 цього злочину, а ОСОБА_1 винуватим у його вчиненні та кваліфікує його дії за ч. 1 ст. 205-1 КК України як внесення в документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичних осіб, завідомо неправдивих відомостей [59].

Зважаючи на викладене, видається, що ст. 205-1 КК України спрямована на охорону порядку здійснення реєстраційних дій при створенні юридичної особи чи фізичної особи-підприємця. На наш погляд, встановленням кримінальної відповідальності за ст. 205-1 КК України законодавець хотів запобігти вчиненню злочинів, передбачених ст.ст. 205, 209 КК України, а тому

очевидно, що є різні об'єкти кримінально-правової охорони у порівнюваних складах злочинів.

Недослідженим залишається питання відмежування злочину, що передбачений ст. 206 КК України, тобто протидія законній господарській діяльності, зі злочином за ст. 206-2 КК України. Спільними та водночас дискусійними є об'єкти цих злочинів. Родовий об'єкт у них спільний, адже обидва належать до групи злочинів у сфері господарської діяльності. Безпосередні об'єкти мають схожі риси.

Скажімо, безпосереднім об'єктом злочину, що передбачений ст. 206 КК України, є встановлений порядок здійснення господарської діяльності для забезпечення стабільності господарського обороту, свободи підприємництва і дотримання засад добросовісної конкуренції, права і законних інтересів підприємців. При вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 206 КК, залежно від характеру погрози, додатковим об'єктом є право людини на особисту недоторканність або право власності [48, с. 703].

Безпосереднім об'єктом злочину за ст. 206-2 КК України є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації підприємствами, установами, організаціями права володіння своїм майном для проведення діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації засновників, учасників, акціонерів, членів підприємств, установ, організацій їхніх прав щодо участі у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі.

Відтак видається, що предметом злочинного посягання у злочині за ст. 206 КК України є господарська діяльність як вид професійної діяльності, що гарантується Законом.

Предметом злочинного посягання у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, є майно підприємства, установи, організації або право на нього. Зокрема, майно юридичної особи є одним із елементів, необхідних для нормального здійснення господарської діяльності.

Суб'єкти у цих складах спільні, оскільки у всіх випадках вони є загальними.

Потерпілим в обох складах злочинів є особа, яка займається господарською діяльністю. Однак у диспозиції ст. 206 КК України на потерпілого є пряма вказівка як на фізичну особу, яка займається господарською діяльністю, а в ст. 206-2 КК України вказується на господарську організацію як суб'єкта господарювання або на учасника такого суб'єкта.

Згідно з п. 2 ст. 55 Господарського Кодексу України, суб'єктами господарювання є:

1) господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;

2) громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці [33].

Відтак потерпілим від злочинів є суб'єкти господарювання, однак у злочині, що передбачений ст. 206 КК України, можуть бути фізичні особи, які зареєстровані відповідно до закону як підприємці, або фізичні особи, які наділені певними повноваженнями щодо здійснення господарської діяльності, зокрема й припинити займатися господарською діяльністю або обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду (наприклад, директори). Натомість потерпілими від злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можуть бути юридичні особи або їх учасники.

Об'єктивна сторона злочину за ст. 206 КК України характеризується протиправною вимогою припинити займатися господарською діяльністю або обмежити її, укласти угоду або не виконувати укладену угоду, виконання (невиконання) якої може заподіяти матеріальну шкоду або обмежити законні права чи інтереси того, хто займається господарською діяльністю, поєднана з погрозою насильства над потерпілим або близькими йому особами, пошкодження або знищення їхнього майна за відсутності ознак вимагання.

Як зазначає Л. М. Скора, при пред'явленні майнової вимоги під час протидії законній господарській діяльності винний не вчиняє жодних дій,

спрямованих на безпосереднє заволодіння майном, а прагне отримати задоволення своїх домагань із боку самого потерпілого, тобто щоб останній сам передав відповідне майно або вчинив відповідні дії [162, с. 668].

Об'єктивна сторона ст. 206-2 КК України характеризується протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації і при цьому добровільна передача майна потерпілим винному є не обов'язковою, як уже зазначалося.

Суб'єктивна сторона цих злочинів характеризується прямим умислом.

Під час вчинення протидії законній господарській діяльності винний переслідує спеціальну мету – примусити особу перестати займатись господарською діяльністю чи обмежити її, або укласти угоду, виконання якої може обмежити її законні права (інтереси), чи не виконувати раніше укладену таку угоду [162, с. 668].

Під час вчинення злочину за ст. 206-2 КК України винний має на меті заволодіти майном чи часткою суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасника.

Отже, ознаками, які відрізняють два наведені склади злочину, є їх безпосередні об'єкти, оскільки у злочині, передбаченому ст. 206 КК України, – це суспільні відносини у сфері забезпечення права на здійснення господарської діяльності, а у злочині за ст. 206-2 КК України – суспільні відносини у сфері забезпечення прав власності господарських організації на їхнє майно або корпоративних прав її учасників. Також відрізняються предмети злочинного посягання, форма об'єктивної сторони, способи вчинення діянь.

До суміжного зі складом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, можна віднести склад злочину за ст. 356 КК України, а саме самоправство. Схожими у цих складах злочинів є об'єктивні сторони. Зокрема, самоправство полягає у самовільному, всупереч установленому законом порядку, вчиненні будь-яких дій, правомірність яких оспорується окремим громадянином або

підприємством, установою, організацією, якщо такими діями була заподіяна значна шкода інтересам громадянам, державним чи громадським інтересам або інтересам власника. Такий дещо розмитий та неконкретизований зміст диспозиції статті, який охоплює фактично всі дії, які можуть оспорюватись і фізичними, і юридичними особами, призводить до того, що під час правозастосування за наявності ознак складу злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, таке діяння може бути кваліфіковане за ст. 356 КК України.

Як і у ст. 206-2 КК України, суспільно небезпечне діяння може бути виключно у формі дій, відтак злочинна бездіяльність виключається. Перешкоджає розмежуванню відсутність вичерпного переліку дій, правомірність яких може оспорюватись і які утворюють склад злочину, передбаченого ст. 356 КК України, та переліку правочинів, з учиненням яких утворюється склад злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, в диспозиціях цих статей. Водночас не є винятком, що склад злочину, передбаченого ст. 356 КК України, може полягати у вчиненні правочинів, пов'язаних із майном або правом на майно. Часто в обох складах злочинів такі дії зовні мають вигляд законних і встановити протиправність таких дій можна лише під час досудового розслідування правоохоронними органами чи в судовому порядку після оспорювання таких дій потерпілими. Також в обох випадках потерпілими можуть бути і підприємства, установи, організації, і фізичні особи. Обидва склади злочину з матеріальним складом та злочини можуть бути закінченими лише з настанням суспільно небезпечних наслідків. Тому зазначені ознаки перешкоджають розмежуванню цих злочинів.

Відтак належить виокремити і детально проаналізувати розмежувальні ознаки.

Злочин, передбачений ст. 356 КК України, за родовим об'єктом належить до тих, що посягають на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини у сфері реалізації фізичною чи юридичною особою своїх прав та обов'язків.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації підприємствами, установами, організаціями права володіння своїм майном для проведення діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації засновників, учасників, акціонерів, членів підприємств, установ, організацій своїх прав, пов'язаних із участю у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі.

Отже, зауважимо, що зазначені склади злочинів посягають на різні сфери суспільних відносин, що є безумовною розмежувальною ознакою. Заразом предметом посягання у складі злочину за ст. 206-2 КК України є майно підприємства, установи, організації, у тому числі частки, акції, паї їх засновників, учасників, акціонерів, членів. У складі злочину, передбаченого ст. 356 КК України, предмет посягання чітко не визначений, хоча може бути, зокрема, у формі майна.

Також варто зазначити, що коло осіб, котрі можуть бути потерпілими у злочині, передбаченому ст. 356 КК України, є значно ширшим, аніж у злочині за ст. 206-2 КК України, оскільки в ньому може бути лише суб'єкт господарювання або його учасник, а за ст. 356 КК України – будь-яка особа.

Об'єктивна сторона самоправства містить сукупність таких обов'язкових ознак: самовільне, всупереч встановленому законом порядку, вчинення будь-яких дій, оспорювання правомірності цих дій із боку окремих громадян або юридичних осіб; заподіяння діями значної шкоди інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника; причинний зв'язок між діями винної особи та зазначеною шкодою .

Суспільно небезпечне діяння у складі злочину, передбаченому ст. 206-2 КК України, полягає у заволодінні майном підприємства, установи, організації. Спосіб у складі злочину за ст. 206-2 КК України – у вчиненні правочинів. Зокрема, згідно з вимогами ст. 202 ЦК України, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [203].

Отже, обов'язковими є юридичні наслідки цивільно-правового характеру. На відміну від зазначеного, суспільно небезпечне діяння при самоуправстві

полягає у вчиненні будь-яких дій, правомірність яких оспорується та вчиняються самовільно. Самовільне вчинення дій – це здійснення особою свого дійсного або уявного права чи вчинення інших дій всупереч встановленому порядку і без законних повноважень. Дійсним визнається право, яким особа володіє відповідно до закону, договору чи на іншій підставі, однак це право реалізується з порушенням порядку (наприклад, особа, яка на законній підставі отримала ордер на квартиру, не очікуючи виїзду попередніх мешканців, самовільно її займає). Під уявним (передбачуваним, гаданим) слід розуміти право, стосовно належності якого собі винна особа помиляється. Насправді цим правом суб'єкт не володіє [118, с. 971].

Відповідно, якщо удаваного чи дійсного права на вчинення дій, що спричиняють заволодіння майном суб'єкта господарювання та оспорується потерпілим, нема, то й складу злочину, передбаченого ст. 356 КК України, немає. В такому разі це злочин проти власності або у сфері господарської діяльності.

Як слушно зазначає О. А. Чернов, у юридичній літературі існує єдина позиція щодо визначення самоправних дій як таких, що вчиняються при реалізації особою свого дійсного або уявного права. Отже, ці дії мають бути взаємопов'язані із реалізацією винним будь-якого конкретного права. На основі наведеного вважаємо, що диспозицію ст. 356 КК України доцільно сформулювати з урахуванням того, що самоправні дії особа може вчиняти щодо встановленого порядку реалізації наданих їй прав. В іншому випадку, за ст. 356 КК України, очевидно, можна кваліфікувати будь-який злочин [205, с. 338].

Зауважимо, що розмежувальними ознаками для зазначених складів злочинів є засіб вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, а саме використання під час вчинення правочинів підроблених або викрадених документів підприємства, установи, організації.

До того ж, суспільно небезпечний наслідок у злочині, передбаченому ч. 1 ст. 206-2 КК України, завжди полягає у протиправному вилученні з володіння майна підприємства, установи, організації або корпоративних прав їх учасників.

Заразом розмір шкоди в основному складі злочину не має значення. У злочині, передбаченому ст. 356 КК України, він не конкретизований, однак вказується, що заподіюється значна шкода інтересам громадянина, державним чи громадським інтересам або інтересам власника.

Проблематика встановлення суспільно небезпечних наслідків у межах ст. 356 КК України досі обговорюється у вчених колах та на практикуючому рівні, однак залишається невирішеною. До дискусійних питань належать, зокрема, відсутність законодавчого визначення характеру та розміру шкоди, яку можна вважати значною. Таке оціночне поняття, як «значна шкода», на відміну від багатьох інших статей КК України з матеріальним складом, не роз'яснене приміткою до статті. Тому виникають труднощі з відмежуванням кримінальної та адміністративної відповідальності за вчинення такого правопорушення.

Не маючи за мету вирішити це питання в межах нашого дослідження, варто зауважити, що, вочевидь, зміст поняття «значна шкода» не може бути звужене лише до матеріальної і має охоплювати також нематеріальну, до прикладу, у вигляді завдання шкоди здоров'ю, громадянським, трудовим чи іншим правам.

Отже, до розмежувальних критеріїв цих злочинів потрібно віднести безпосередні об'єкти злочинів – вони посягають на різні сфери суспільних відносин; об'єктивна сторона – у злочині, передбаченому ст. 356 КК України, обов'язковим є наявність у суб'єкта дійсного або уявного права на вчинення протиправних дій, тоді як у злочині за ст. 206-2 КК України наявність такого права виключається, адже суб'єкт розуміє, що здійснює заволодіння майном суб'єкта господарювання шляхом укладення правочинів із підробленими або викраденими документами. Зважаючи на те, що суб'єкт знає про незаконне походження зазначених документів, підстав вважати, що суб'єкт має дійсне чи уявне право вчиняти оспорювані дії, немає. Однак, якщо особа вчиняє дії, передбачені ст. 206-2 КК України, проте не знає про незаконне проходження цих документів за наявності всіх обов'язкових ознак, може бути склад злочину за ст. 356 КК України.

Суміжними зі складом злочину, що передбачений ст. 206-2 КК України, є склади злочинів, що передбачені ст.ст. 357, 358 КК України.

Аналізуючи об'єктивну сторону складу злочину за ст. 357 КК України, зауважимо, що вона полягає у вчиненні альтернативних дій, зокрема викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними, їх умисного знищення, пошкодження чи приховування.

Водночас об'єктивною стороною ст. 358 КК України є складання чи видача завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення або надають певні права чи звільняють від обов'язків, підроблення з метою використання або збуту посвідчень, інших офіційних документів, що складені у визначеній законом формі та містять передбачені законом реквізити, виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків з метою їх збуту або їх збут чи збут завідомо підроблених офіційних документів, у тому числі особистих документів особи.

Диспозиція ст. 206-2 КК України описує протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, у тому числі частками, акціями, паями їх засновників, учасників, акціонерів, членів, шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації.

Зважаючи на те, що ст. 206-2 КК України містить вказівку на обов'язкове використання підроблених або викрадених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації, серед науковців виникають дискусії, чи охоплюватимуться зазначені ст.ст. 357, 358 КК України цим складом, чи це не є конкуруючі кримінально-правові норми і їх потрібно кваліфікувати окремо.

На думку Є. Д. Калмикової, якщо ці діяння є невід'ємною (сутнісною) складовою способу вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, то вони мають охоплюватися її положеннями, а якщо ні – то ні. Утім зі змісту диспозиції ч. 1 ст. 206-2 КК України зрозуміти це важко (навіть неможливо), а отже, і питання про правильну кваліфікацію описуваних діянь (лише за

ст. 206-2 КК України чи за сукупністю цієї статті зі ст.ст. 357, 358 КК України) залишається відкритим [70, с. 15].

Як доповнення до цієї думки О. О. Дудоров та Р. М. Мовчан зазначають, що не є винятком також, що при кваліфікації протиправного заволодіння майном юридичної особи чи її власника (у вигляді часток, акцій чи паїв) шляхом вчинення правочинів із використанням підроблених документів, печаток, штампів юридичної особи за ст. 206-2 КК України правозастосовні органи не будуть додатково кваліфікувати вчинене за ст. 357 чи ст. 358, вважаючи «підроблення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації» (чч. 1–3 ст. 358 КК), «використання підроблених документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації» (ч. 4 ст. 358 КК), «викрадення документів, печаток, штампів підприємства, установи, організації» (ст. 357 КК) конструктивною ознакою складу злочину, описаного в ст. 206 2 КК України [47, с. 246].

З огляду на наведене, належить дослідити розмежувальні ознаки зазначених статей та з'ясувати їх правову кваліфікацію.

Однією з ознак, що відрізняє ці склади злочинів від досліджуваного, є їх об'єкт. Зазначені злочини належать до групи злочинів, що посягають на авторитет органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян. Видовим об'єктом злочинів, що передбачені ст.ст. 357, 358 КК України, є система врегульованих нормами права суспільних відносин із забезпечення встановленого державою порядку обігу офіційних і приватних документів, штампів, печаток та бланків у сфері управлінської діяльності [44, с. 11].

Видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є суспільні відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, в сфері забезпечення встановленого порядку здійснення господарської діяльності.

Зазначене є безперечною розмежувальною ознакою вказаних складів злочинів.

Згідно із диспозицією ст. 206-2 КК України, правочини вчиняються з використанням вже підроблених або викрадених документів, печаток,

штампів підприємства, установи, організації. Натомість ст. 357 КК України передбачає кримінальну відповідальність лише за викрадення, привласнення, вимагання офіційних документів, штампів чи печаток або заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання особи своїм службовим становищем, а так само їх умисне знищення, пошкодження чи приховування. Також ст. 358 КК України передбачає кримінальну відповідальність за складання чи видачу працівником юридичної особи незалежно від форми власності, який не є службовою особою, завідомо підроблених офіційних документів, підроблення з метою використання або збуту посвідчень, інших офіційних документів, виготовлення підроблених офіційних печаток, штампів чи бланків із метою їх збуту або їх збут чи збут завідомо підроблених офіційних документів, у тому числі особистих документів особи.

Тому, хоча спільним у цих диспозиціях злочинів є те, що йдеться про підроблення чи викрадення документів, печаток, штампів юридичної особи, однак у складах ст.ст. 357, 358 КК України вказане є суспільно небезпечним діянням, а у складі ст. 206-2 КК України – засобом вчинення.

Попри те, що засіб вчинення злочину містить ознаки або ст. 358 КК України, або ст. 357 КК України, злочин, що передбачений ст. 206-2 КК України, може бути вчинений після фактичного закінчення і досягнення злочинної мети зазначених злочинів. За таких обставин вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст.ст. 357, 358 КК України та досліджуваною ст. 206-2 КК України.

Виняток становить, як вже зазначалося в попередніх розділах дослідження, злочин, передбачений ч. 4 ст. 358 КК України, де встановлено відповідальність за використання завідомо підробленого документа. На нашу думку, тут наявна конкуренція загальної та спеціальної норми.

У цьому випадку слід застосовувати загальне правило, що діє під час конкуренції загальної та спеціальної норм, та спеціальну статтю – ст. 206-2 КК України.

Предметом посягання у злочинах, передбачених ст.ст. 357, 358 КК України, є офіційні документи, штампи, печатки, бланки, приватні документи, як це простежується зі Закону.

Предметом посягання у злочині за ст. 206-2 КК України є майно підприємства, установи, організації або частки її співвласників.

Потерпілими у злочинах за ст.ст. 357, 358 КК України є держава в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, а у злочині за ст. 206-2 КК України – суб'єкт господарювання або його учасник.

Спільними ознаками цих складів злочинів є суб'єкт, оскільки у всіх випадках він є загальним, та суб'єктивна сторона, яка теж у наведених нами випадках є у формі прямого умислу. Однак метою вчинення злочинів, передбачених ст.ст. 357, 358 КК України, є посягання на суспільні відносини у сфері інформаційного забезпечення та документообігу, а за ст. 206-2 КК України – посягання на суспільні відносини у сфері здійснення господарської діяльності.

Предметом злочинів за ст.ст. 357, 358 КК України є офіційні печатки, штампи, бланки, офіційні документи, а за ст. 206-2 КК України – майно суб'єкта господарювання або частки його учасників.

Отже, ознаками, за якими розмежовуються склади злочинів, що передбачені ст.ст. 357, 358 та 206-2 КК України, є їх об'єкти – вказані злочини посягають на різні види суспільних відносин; об'єктивна сторона – у злочинах, що передбачені ст.ст. 357, 358 КК України, суспільно небезпечне діяння становить підроблення чи викрадення документів, печаток, штампів суб'єкта господарювання, а у злочині за ст. 206-2 КК України – заволодіння майном суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасника способом укладення правочинів із підробленими чи викраденими документами, печатками, штампами. Зокрема, у злочинах, передбачених ст.ст. 357, 358 КК України, документи, печатки, штампи суб'єкта господарювання є предметом посягання, а у складі злочину за ст. 206-2 КК України – засобом вчинення злочину.

3.2 Покарання за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації та особливості його призначення

Призначення покарань на теоретичному рівні розглядались у різних аспектах, однак напрацювань, які би стосувалися караності протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, практично немає. Щоправда науковці у своїх дослідженнях порушують проблематику призначення покарання за ст. 206-2 КК України, але її вирішення не пропонують.

Зокрема, Є. Калмикова зазначала, що коли йдеться про караність зазначеного діяння, варто зауважити, що, з одного боку, санкції частин 1, 2 та 3 ст. 206-2 КК України є дещо суворішими порівняно з відповідними санкціями частин 1, 2 та 3 ст. 190 КК України (див. відповідні санкції), а з іншого – значна частина проявів такого шахрайства, що одночасно підпадатиме під ознаки складів злочину, передбачених ст.ст. 190 та 206-2 КК України, тягнутимуть за ст. 206-2 КК України значно пом'якшену кримінальну відповідальність [70, с. 14].

Недостатній розгляд цього та інших питань, пов'язаних із призначенням та застосуванням покарання за вчинення злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, перешкоджає ґрунтовній характеристиці цієї кримінально-правової норми.

Важливість етапу призначення покарання не можна переоцінити. Як слушно зазначає О. О. Дудоров, призначення покарання як різновид (етап) застосування кримінального законодавства і реалізації кримінальної відповідальності потребує належної правової регламентації, щоби злочинці несли за вчинене заслужене покарання, а відповідна діяльність суду була за можливості позбавлена суб'єктивізму і не перетворювалась на свавілля. Призначення незаконних і несправедливих покарань не лише ускладнює або унеможлиблює досягнення вказаних у ч. 2 ст. 50 КК України цілей покарання, а й підриває авторитет правосуддя, призводить до скасування або зміни вироків, порушує права та свободи людини [50, с. 67].

Основним змістом покарання є органічно поєднані засади переконання і примушування, кари і виховання, що можуть також містити й елемент погрози застосування кари. Відтак покарання, з одного боку, є мірою державного примусу, що застосовується судом до особи, яка винна у вчиненні злочину, і полягає у спричиненні засудженому певних позбавлень або обмежень його прав і свобод (кари), а з іншого боку, встановлюється державою в інтересах суспільства для досягнення корисного результату. Отже, примус (кара) – це засіб, шляхом якого досягається бажаний результат [214, с. 241].

Поняття покарання міститься у КК України, зокрема ст. 50 КК України визначає, що покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого.

Покарання класифікують за різними критеріями. Нам імпонує класифікація В. К. Грищука, котрий виокремлює покарання за змістом обмежень і позбавлень прав і свобод засудженої особи, зокрема як такі, що:

- обмежують або позбавляють засуджену особу особистої волі (обмеження волі; арешт; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі);

- обмежують або позбавляють засуджену особу права власності (штраф; конфіскація майна);

- обмежують трудові та інші права засудженої особи (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу).

За суб'єктом, до якого вони можуть застосовуватись, на :

- загальні покарання – можуть застосовуватись у межах закону до будь-якого суб'єкта (штраф; конфіскація майна; позбавлення волі на певний строк);

- спеціальні покарання – можуть застосовуватись лише до певного кола осіб (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або

кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; довічне позбавлення волі).

За можливістю визначення строку покарання на:

– строкові покарання (позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк);

– безстрокові покарання (штраф, позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; конфіскація майна, довічне позбавлення волі).

За характером впливу на засудженого:

– покарання, що пов'язані з виправно-трудоим впливом на засуджену особу (громадські роботи; виправні роботи; обмеження волі; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі; службові обмеження для військовослужбовців; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців);

– покарання, що не пов'язані з виправно-трудоим впливом на засуджену особу (штраф; позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю; конфіскація майна; арешт);

За способом призначення:

– основні покарання (громадські роботи; виправні роботи; службові обмеження для військовослужбовців; арешт; обмеження волі; тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців; позбавлення волі на певний строк; довічне позбавлення волі);

– додаткові покарання (позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; конфіскація майна);

– покарання, що можуть застосовуватись і як основні, і як додаткові (штраф; позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю) [38].

Попри розгляд загальнотеоретичних аспектів призначення покарання загалом, належить дослідити караність за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, проаналізувавши санкцію, передбачену у цій статті, порівняти її зі санкціями статей суміжних злочинів, а також вивчити судову практику призначення покарання за вчинення цього виду злочину.

Слушною відтак постає пропозиція Є. С. Назимка під санкцією статті розуміти елемент статті (елемент частини статті) Особливої частини КК України, в якому визначена міра покарання за вчинення злочину, передбаченого диспозицією статті (диспозицією частини статті) Особливої частини КК України [116, с. 463].

До санкції висувають певні вимоги. Зокрема, вона має відповідати суспільній небезпеці злочинного діяння і поширеності злочинів певного виду, бути узгодженою зі санкціями за вчинення інших близьких за видом і характером злочинів, надавати можливість індивідуалізувати покарання з урахуванням можливих варіантів учинення злочину в реальності. Її конструювання має базуватися на принципах доцільності, обґрунтованості, законності, рівності громадян перед законом, вини, справедливості, гуманізму, невідворотності кримінальної відповідальності, індивідуалізації покарання та економії заходів кримінально-правового впливу. Безумовно, що в цьому процесі потрібно враховувати й набутий досвід боротьби зі злочинністю, дані судової практики, результати наукових досліджень. Побудова санкцій із урахуванням зазначених положень, а також завдяки дотриманню загальноприйнятих правил юридичної техніки дасть змогу на практиці уникнути ситуацій, коли суди призначають різні покарання за злочини, що за багатьма ознаками схожі як «близнята». І, навпаки, коли за злочини, що не схожі ні за своїм характером, ані за ступенем суспільної небезпеки, призначають майже однакові види і міру покарання [32, с. 94].

Згідно зі санкцією, злочин, передбачений ч. 1 ст. 206-2 КК України, карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

Відтак законодавець пропонує альтернативні основні покарання у вигляді виправних робіт, обмеження чи позбавлення волі, а також як обов'язкове додаткове – позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Зазначена санкція вказує на середню тяжкість цього злочину.

Порівнюючи у КК України максимальні покарання, що визначені у санкціях суміжних злочинів, зокрема ч. 1 ст. 190 «Шахрайство» (максимальне покарання у виді обмеження волі на строк до 3 років), ст. 356 «Самоправство» (арешт на строк до трьох місяців), ст. 206 «Протидія господарській діяльності» (штраф до трьох тисяч НМДГ), ст. 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців» (обмеження волі на строк до двох років), простежується, що більш суворим є покарання, передбачене ст. 206-2 КК України, що, своєю чергою, повністю відповідає принципам побудови спеціалізованої статті.

Щодо встановлення покарання у виді виправних робіт, доречно враховувати певні особливості. Скажімо, відповідно до ст. 57 КК України, покарання у виді виправних робіт встановлюється на строк від шести місяців до двох років і відбувається за місцем роботи засудженого. Зі суми заробітку засудженого до виправних робіт провадиться відрахування в дохід держави у розмірі, встановленому вироком суду в межах від десяти до двадцяти відсотків [94]. Як видається з зазначеної статті, виправні роботи можуть бути призначені тільки працевлаштованим особам. Це покарання передусім обмежує права власності засудженого у виді стягнень із доходу, а також права щодо вільної зміни місця роботи.

Згідно з п. 12 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання», виправні роботи

можуть бути призначені, за правило, особам, котрі вчинили менш небезпечні злочини і не потребують ізоляції від суспільства. Пленум також визначав, що суди не повинні призначати виправні роботи особам, які вчинили злочини, пов'язані з виконанням ними службових або професійних обов'язків, коли залишення винного на тій самій роботі може призвести до послаблення виховного й запобіжного впливу покарання або до вчинення таких самих злочинних діянь [144].

Зважаючи, що ч. 1 ст. 206-2 КК України зазначена як злочин середньої тяжкості, то вважаємо, що такий вид покарання може бути альтернативним, однак цей вид покарання у більшості випадків унеможлиблює поєднання його з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Тому, на нашу думку, таке більш м'яке покарання може призначатися лише за можливості поєднання цього виду покарання з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Водночас з аналізу судової практики не встановлено випадків призначення судом покарання у виді виправних робіт.

Наступним за суворістю визначено покарання у виді обмеження волі. Згідно зі ст. 61 КК України, покарання у виді обмеження волі полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням її до праці [94]. Це покарання є альтернативним більш суворому покаранню у виді позбавлення волі і пов'язане з ізоляцією засудженого від суспільства.

За ч. 1 ст. 56 КВК України, особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, за правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їхнього місця проживання до засудження [96].

Тут позитивним, на нашу думку, є специфічний режим відбування цього виду покарання, що здійснюється з обов'язковим залученням до праці, а також

під постійним наглядом, що, своєю чергою, запобігає вчиненню особою злочинів повторно.

Однак, як засвідчує аналіз судової практики, такий вид покарання жодного разу не застосовано до осіб, що визнані винними за злочини, передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України.

Найсуворішим покаранням, передбаченим санкцією ч. 1 ст. 206-2 КК України, є позбавлення волі на певний строк. Позбавлення волі є одним із найсуворіших видів покарання у системі покарань України і має призначатися за вчинення злочинів, які мають підвищену суспільну небезпечність. Зокрема, зазначений вид покарання пов'язаний з істотними правообмеженнями для засудженого, який не тільки ізолюється від суспільства, а й позбавляється свободи пересування, вибору трудової діяльності, обмежується у розпорядженні своїм часом, спілкуванні з родичами і близькими йому людьми тощо [86, с. 312]

Відповідно до п. 2 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24.10.2003 № 7, коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, при постановленні вироку потрібно обговорювати питання про призначення покарання, не пов'язаного з позбавленням волі. У разі обрання покарання у виді позбавлення волі це рішення повинно бути вмотивовано у вирокі [144].

Аналізуючи ЄРСР, простежується, що саме цей вид покарання обирає суд найбільш часто порівняно з іншими альтернативами, запропонованими в санкції статті.

Дієвим заходом примусу, на нашу думку, є обов'язкове додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Такий вид додаткового покарання передбачений у всіх частинах ст. 206-2 КК України.

Тимчасом Д. С. Шиян правильно стверджує, що «позбавлення права» належить до спеціальних строкових видів покарань, що можуть застосовуватись і як основні, і як додаткові; не пов'язаних із позбавленням волі та

з обмеженнями майнового характеру; спрямованих, зокрема, на обмеження права на працю; як основне покарання може бути призначене тільки у випадках, передбачених у санкції норми, як додаткове – й у випадках, коли воно не передбачене в санкції норми Особливої частини КК; може бути призначене й неповнолітнім лише як додаткове покарання [211, с. 143].

Визначаючи основні підстави застосування позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, М. І. Бажанов слушно зазначив, що це покарання може бути призначено не будь-якій особі, а лише тій, яка посідала певну посаду або займалася певною діяльністю, тобто лише спеціальному суб'єктові. Саме тому, на його думку, це покарання відносять до так званих спеціальних покарань, які можуть застосовуватись лише до певного кола осіб [10, с. 208].

Зважаючи на специфіку злочину, вважаємо, що йдеться про осіб, які займають посади або займаються діяльністю, через яку вчинили або яку використали для вчинення злочину. Це, до прикладу, посадовці юридичних осіб (і ті, що працюють у суб'єкті господарювання безпосередньо, так і на інших), фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю, та інші.

Про це також свідчить судова практика. Власне вироком Городищенського районного суду Черкаської області від 23.11.2018 р. у справі №691/540/19 за злочин, передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України, особу засуджено до 5 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських та організаційно-розпорядчих функцій на підприємствах, в установах, організаціях усіх форм власності строком на 3 (три) роки без конфіскації майна [57].

Загалом аналіз судової практики засвідчує, що суди доволі вдало застосовують цей вид примусового заходу за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України, при призначенні покарань. Скажімо, із проаналізованих судових рішень лише у трьох судом прийнято рішення про застосування покарання без такого.

Своєю чергою, кваліфікований склад цього злочину, тобто ч. 2 ст. 206-2 КК України, передбачає покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років. З цієї санкції очевидно, що хоч злочин середньої тяжкості, як і в простому складі, однак покарання безальтернативне та суворіше.

Така санкція статті виправдана підвищеною суспільною небезпекою порівняно з ч. 1 ст. 206-2 КК України. Зважаючи, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК України, багатооб'єктний, видається слушною посилена караність. Зокрема, поряд зі здійсненням господарської діяльності законодавець ставить під охорону життя, здоров'я, а також власність. Аналізуючи загальні норми КК України, спрямовані на охорону цих об'єктів (ст. 129 «Погроза вбивством», що передбачає максимальну відповідальність у виді арешту до шести місяців або обмеження волі до двох років, ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна, що спричинило шкоду у великих розмірах» – максимальне покарання обмеження чи позбавлення волі на строк до трьох років), варто зазначити, що діяння відповідає суспільній небезпеці, а тому підстав посилювати чи послаблювати відповідальність за цією частиною, немає.

До того ж, у санкції особливо кваліфікованого складу ст. 206 КК України передбачено покарання у виді на строк від п'яти до десяти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років із конфіскацією майна.

У цій санкції законодавець передбачив основне безальтернативне покарання у виді позбавлення волі, що відповідає тяжкому злочину, і водночас обов'язкове додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, а також необов'язкове додаткове – конфіскацію майна.

Санкція цієї частини найсуворіша, що відповідає принципам побудови кримінально-правової норми.

З'ясовуючи обґрунтованість визначення саме такого покарання, треба зважати на суспільну небезпеку таких дій. Зокрема, зміст ч. 3 ст. 206-2 КК України охоплює усі дії, передбачені ч. 1 та ч. 2 ст. 206-2, однак за умови, якщо вони вчинені службовою особою з використанням службового становища, заподіяли велику шкоду або інші тяжкі наслідки.

Наведені кваліфікуючі обставини були предметом дослідження у попередніх розділах, однак зауважимо, що ст. 364 КК України, що за кваліфікуючими ознаками із досліджуваною статтею регламентує відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, передбачає максимальне покарання у виді арешту до шести місяців, обмеження або позбавлення волі до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Якщо такі дії призвели до тяжких наслідків, – позбавленням волі до 6 років із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі НМДГ. Також, за ч. 2 ст. 191 КК України, яка передбачає відповідальність за привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, встановлено покарання у виді позбавлення волі на строк до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, а за ч. 4 ст. 191 КК України – якщо такі дії вчинені у великих розмірах – до 8 років позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Отже, порівняльний аналіз зі суміжними статтями засвідчив, що спеціалізована стаття більш сувора та сформульована відповідно до принципів законодавчої техніки побудови спеціалізованих статей.

Тимчасом санкцією ч. 3 ст. 206-2 КК України передбачено додаткове покарання у виді конфіскації майна. Конфіскація майна, згідно з вимогами ст. 59 КК України, полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд має зазначити, яка саме частина конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються [94].

Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості і може бути призначена у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині КК України.

Відповідно до ст. 49 КВК України, конфіскації підлягає майно, що є власністю засудженого, в тому числі його частка у спільній власності, статутному фонді суб'єктів господарської діяльності, гроші, цінні папери та інші цінності, включаючи ті, що знаходяться на рахунках і на вкладах чи на зберіганні у фінансових установах, а також майно, передане засудженим у довірче управління [96].

Отже, конфіскація майна як додаткове покарання може бути застосована, враховуючи положення ст. 98 КК України, до повнолітньої особи, що вчинила злочин, який передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України.

Однак під час вивчення судових вироків за злочини, передбачені ч. 3 ст. 206-2 КК України, встановлено, що судом жодного разу не застосовано покарання у виді конфіскації майна.

Загалом, проаналізувавши практику притягнення судами до кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи організації, можна підсумувати, що покарання призначається із додержанням вимог ч. 1 ст. 65 КК України, а саме в межах, установлених у санкції статті, відповідно до положень Загальної частини Кодексу та враховуючи ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання.

Попри це, виявлено випадки, коли судом, на нашу думку, неправильно застосовано кримінально-правову норму в частині призначення покарання.

Скажімо, згідно з абз. 4 п 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України №7, якщо додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за санкцією статті (санкцією частини статті) є обов'язковим, то воно застосовується лише до тих осіб, які обіймали посади чи займалися діяльністю, в межах якої вчинено злочин.

До інших осіб, які були співучасниками злочину, не пов'язаного з їхньою діяльністю чи займаною посадою, додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не застосовується з наведенням у вирокі відповідних мотивів. У такому випадку посилатися на ст. 69 КК не потрібно [144].

Усупереч зазначеному, вироком Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 16.12.2016 у справі №203/5069/16-к обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 206-2 КК України, визнано винним та призначено йому покарання у вигляді 5 років позбавлення волі із встановленням на підставі ст. 75 КК України іспитового строку [54].

При призначенні виду та розміру покарання суд виходив зі ступеня тяжкості вчиненого злочину та особистості обвинуваченого, який свою вину визнав повністю та щиро розкався у вчиненому, характеризується позитивно, хворіє на цукровий діабет 2 типу тяжкої форми (з ускладненнями), на обліку у лікаря нарколога не перебуває, згідно зі ст. 89 КК України раніше не судимий, заподіяну шкоду усунено, що суд відніс до пом'якшуючих обставин. Крім того, судом враховано положення ст. 77 КК України та сформульовано висновок про відсутність необхідності призначати додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Водночас суд, всупереч вимогам закону, не застосував покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, зокрема, не вмотивувавши у вирокі причини прийняття такого рішення.

Аналогічне порушення норм матеріального права наявне і у вирокі Дарницького районного суду м. Києва від 09.11.2017 у справі №753/16501/17. Згідно із з цим вироком, обвинуваченого визнано винним за злочини, передбачені ч. 2 ст. 205-1, ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 206-2 та ч. 3 ст. 358 КК України. Зокрема, за злочин, передбачений ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 206-2 КК України, винному призначено покарання у виді 5 років позбавлення волі. Відтак судом не застосовано додаткові покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю і конфіскації майна [58].

На основі вивчення судової практики також встановлено порушення вимог застосування ст. 69 КК України при призначенні покарання за злочин, передбачений ст. 206-2 КК України.

Скажімо, вироком Приморського районного суду м. Одеса від 18.01.2018 р. у справі №552/24314/17 затверджено угоду про визнання винуватості між підозрюваним та прокурором за вчинення злочину, передбаченого ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 206-2, ч. 2 ст. 209 КК України. Згідно із цією угодою, за ч. 5 ст. 27, ч. 2 ст. 206-2 КК України із застосуванням ст. 69 КК України ухвалено перейти до іншого більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК України за цей злочин та призначено покарання у вигляді штрафу у розмірі 10 тисяч НМДГ без права обіймати посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських функцій [52].

На нашу думку, судом при ухваленні цього вироку безпідставно проігноровано той факт, що в угоді не наведено жодної обставини, що пом'якшує покарання.

Судом також не враховано і вимоги ч. 2 ст. 69 КК України, зокрема, що на підставах, передбачених у ч. 1 цієї статті, суд може не призначати додаткове покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, як обов'язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі НМДГ [94].

Отже, дослідження санкції простого та кваліфікованих складів ст. 206-2 КК України свідчить про їхню відповідність суспільній небезпеці та узгодженість зі санкціями суміжних злочинів. Вони також відповідають вимогам побудови з позиції юридичної техніки, що дає змогу індивідуалізувати покарання з урахуванням обставин вчинення та особи злочинця.

Своєю чергою, дані судової практики вказують на випадки допущення помилок при призначенні покарань, зокрема щодо додаткових, усунути які могли б роз'яснення Верховного Суду.

Висновки до третього розділу

За результатами виконаного дослідження визначено склади злочинів, які є суміжними зі ст. 206-2 КК України. У КК України за змістом диспозиції та за конструкцією ст. 206-2 до них віднесено ст. 190, ст. 205-1, ст. 206, ст. 356 та ст.ст. 357, 358.

На основі аналізу спільних і відмежувальних ознак злочинів, що передбачені ст. 190 та ст. 206-2 КК України, встановлено, що на противагу шахрайству не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони ст. 206-2 КК України добровільна передача майна потерпілим винному. Навіть більше, не є обов'язковою участь потерпілого як сторони правочину, з учиненням якого майно переходить у власність винного. Відтак обман у цих протиправних діях постає як використання підроблених чи викрадених документів підприємства, установи, організації, зокрема, обов'язковою умовою є те, що винний знає про незаконне походження таких документів при вчиненні правочинів, які мають вигляд цілком законних і на підставі яких здійснюється перехід права власності на майно підприємства, установи, організації чи корпоративних прав її учасника.

Суміжним зі ст. 206-2 КК України є злочин, передбачений ст. 205-1 КК України. На відміну від предмета злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, предметом злочину за ст. 205-1 КК України є документи, які відповідно до закону подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи. Документи, печатки, штампи у складі злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є виключно засобом вчинення цього злочину.

Злочин за ст. 205-1 КК України має формальний склад, адже злочин вважається закінченим при подачі документів до державного реєстратора. Натомість за ст. 206-2 – матеріальний склад, оскільки злочин вважається закінченим з моменту настання суспільно небезпечного наслідку –

протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації, а також частки, акції, паїв її учасника.

Аналізуючи ознаки ст. 206 та ст. 206-2 КК України, встановлено, що розмежувальними ознаками зазначених злочинів є їх об'єктивні сторони.

Проаналізовано спільні та розмежувальні ознаки ст. 356 та ст. 206-2 КК України. Відтак до основних розмежувальних ознак належать їх об'єкти, адже вони посягають на різні сфери суспільних відносин, а також ознаки об'єктивної сторони. Вивчено спільні та розмежувальні ознаки ст.ст. 357, 358 та ст. 206-2 КК України. З'ясовано, що ознаками, за якими розмежовуються склади злочинів, що передбачені ст.ст. 357, 358 та 206-2 КК України, є їх об'єкти – вказані злочини посягають на різні види суспільних відносин; об'єктивна сторона – у злочинах, що передбачені ст.ст. 357, 358 КК України, суспільно небезпечне діяння становлять підроблення чи викрадення документів, печаток, штампів юридичної особи, а у злочині, що передбачений ст. 206-2 КК України, – заволодіння майном юридичної особи або її учасника способом укладення правочинів із підробленими чи викраденими документами, печатками, штампами юридичної особи. У злочинах, передбачених ст.ст. 357, 358 КК України, документи, печатки, штампи юридичної особи є предметом посягання, а у складі ст. 206-2 КК України – засобом вчинення злочину. Зроблено висновок, що попри те, що засіб вчинення злочину, що передбачений ст. 206-2 КК України, містить ознаки або ст. 357, або ст. 358 КК України, досліджуваний злочин може бути вчинений після фактичного закінчення і досягнення злочинної мети зазначених злочинів. За таких обставин вчинене належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст.ст. 357, 358 КК України та досліджуваною ст. 206-2 КК України. Виняток становить злочин, передбачений ч. 4 ст. 358 КК України, де визначено відповідальність за використання завідомо підробленого документа. В цьому випадку наявна конкуренція загальної та спеціальної норми.

Констатовано відсутність достатніх наукових розроблень щодо караності протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. Відтак

це питання й надалі потребує вирішення, попри те, що деякі проблемні аспекти призначення покарання за цією статтею КК України науковці таки розглядали.

Порівнюючи у рамках КК України максимальні покарання, що визначені у санкціях суміжних злочинів, зокрема ч. 1 ст. 190 «Шахрайство», ст. 356 «Самоправство», ст. 206 «Протидія господарській діяльності», ст. 205-1 «Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців», констатовано, що більш суворим є покарання, передбачене ст. 206-2, що, своєю чергою, повністю відповідає принципам побудови спеціалізованої статті.

Зважаючи, що ч. 1 ст. 206-2 КК України зазначена як злочин середньої тяжкості, то обґрунтовано висновок, що покарання у виді виправних робіт може бути альтернативним, однак цей вид покарання у більшості випадків унеможлиблює поєднання його з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю. Тому таке більш м'яке покарання може призначатись лише за умови можливості його поєднання з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Найсуворішим покаранням, передбаченим санкцією ч. 1 ст. 206-2 КК України, є позбавлення волі на певний строк. Аналізуючи ЄРСР, з'ясовано, що саме цей вид покарання обирає суд найбільш часто порівняно з іншими альтернативами, запропонованими в санкції статті.

Додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може застосовуватись не до всіх, а лише до тих осіб, які займають посади або займаються діяльністю, через яку вчинили або яку використали для вчинення злочину. Це, зокрема, посадовці юридичних осіб (і ті, що працюють у суб'єкті господарювання безпосередньо, і на інших), фізичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю, та інші.

Зроблено висновок, що посилене караність у санкції ч. 2 ст. 206-2 КК України виправдана підвищеною суспільною небезпекою порівняно з ч. 1 ст. 206-2 КК України, зважаючи, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК України, багатооб'єктний. Поряд зі здійсненням господарської діяльності

законодавець ставить під охорону життя, здоров'я, а також власність. Аналізуючи загальні норми, спрямовані на охорону цих об'єктів (ст. 129 та ст. 194 КК України), аргументовано, що діяння відповідає суспільній небезпеці, а тому підстав посилювати чи послаблювати відповідальність за цією частиною немає.

Санкція ч. 3 ст. 206-2 КК України є найсуворішою, що відповідає принципам побудови кримінально-правової норми. Порівнюючи зазначену санкцію зі санкціями суміжних статей, очевидно, що спеціалізована стаття більш сувора та сформульована відповідно до принципів законодавчої техніки побудови спеціалізованих статей. Водночас санкцією ч. 3 ст. 206-2 КК України передбачено додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Сформульовано висновок, що конфіскація майна як додаткове покарання може бути застосована на основі положення ст. 98 КК України до повнолітньої особи, що вчинила злочин, передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України. Однак вивчення судових вироків за злочини, передбачені ч. 3 ст. 206-2 КК України, засвідчило, що судом жодного разу не застосовано покарання у виді конфіскації майна.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукової проблеми якісної регламентації та застосування кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. У рамках вивчення теоретичних і практичних аспектів окресленої теми одержано такі основні висновки.

1. Попри належну увагу до питань кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, чимало питань, які стосуються ефективності конструкції ст. 206-2 КК України, розуміння складу злочину, закріпленого в цій статті, та її практичного застосування, є і надалі дискусійними або такими, що не отримали наукового вирішення.

Найбільш істотними з-поміж таких є питання щодо виправданості криміналізації зазначених діянь, відповідності змісту кримінально-правової конструкції сучасному галузевому законодавству, співрозмірності покарання суспільній небезпеці діяння тощо. На вирішенні цих і низки інших питань акцентовано в роботі.

2. Зроблено висновок про соціальну обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації, що, зокрема, характеризується високим ступенем суспільної небезпечності, про те, що позитивні наслідки існування кримінально-правової заборони домінують над негативними наслідками криміналізації. Оцінюючи такий важливий принцип криміналізації, як можливість боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів і неможливість боротьби за допомогою інших, підсумовано, що досягнення ефективної протидії протиправному заволодінню майну підприємства, установи, організації ймовірно лише шляхом встановлення кримінальної відповідальності. Зокрема, кримінально-правова норма з позиції законодавчої техніки має бути досконалою та забезпечувати належне її застосування.

Встановлено, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації має доволі поширений характер.

3. За результатами порівняльно-правового дослідження встановлено, що відповідальність за рейдерство передбачена лише у кримінальних законах пострадянських держав (Республіки Казахстан, Республіки Молдова та Російської Федерації), а кримінально-правове забезпечення корпоративних відносин в Україні та у названих державах має схожі риси. Держави, зокрема, використовують подібні інститути кримінально-правової охорони корпоративних прав учасників господарських товариств. Запропоновано запозичення положень кримінального закону Республіки Казахстан в частині криміналізації встановлення контролю над суб'єктом господарювання та щодо заміни назви ст. 206-2 на «Рейдерство».

4. Дослідження поняття «заволодіння» у контексті норм КК України, а також його значення у ст. 206-2 КК України дало змогу зробити висновок про нехарактерний для інших статей спосіб заволодіння, а саме шляхом укладення правочинів із підробленими або викраденими документами, а предмет заволодіння засвідчив правильність дій законодавця щодо віднесення цієї статті до розділу злочинів проти господарської діяльності.

5. Встановлено, що безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері реалізації суб'єктами господарювання права володіння своїм майном для провадження діяльності, яка була метою їх створення, а також у сфері реалізації їх учасниками своїх прав, пов'язаних із участю у зазначених суб'єктах господарювання в межах частки у статутному капіталі.

Констатовано, що склад злочину, передбаченого ст. 206-2 КК України, є багатооб'єктним: додатковим обов'язковим об'єктом є суспільні відносини у сфері власності, а додатковим факультативним – суспільні відносини у сфері охорони життя та здоров'я людини, власності.

6. Доведено, що об'єктивна сторона протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації», з огляду на конструкцію ст. 206-2 КК

України, має матеріальний склад та характеризується такими обов'язковими ознаками: суспільно небезпечне діяння – протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації; спосіб вчинення злочину – шляхом вчинення правочинів із використанням визначених законом засобів; засіб вчинення злочину – підроблені або викрадені документи, печатки, штампи підприємства, установи, організації; суспільно небезпечний наслідок – матеріальна шкода внаслідок вилучення майна з його правомірного володіння; причинно-наслідковий зв'язок між суспільно небезпечним діянням та суспільно небезпечним наслідком.

Сформульовано висновок: як сукупність злочинів належить кваліфікувати діяння, передбачені відповідними частинами ст.ст. 357, 358 та ст. 206-2 КК України. Виняток становить злочин за ч. 4 ст. 358 КК України, де передбачено відповідальність за використання завідомо підробленого документа.

7. Обґрунтовано, що суб'єкт досліджуваного складу злочину є загальним, окрім випадків, коли цей злочин вчиняється службовою особою з використанням службового становища. У такому випадку суб'єкт – спеціальний. Сформульовано висновок про доцільність передбачити можливість застосування заходів кримінально-правового характеру за діяння, окреслені у ст. 206-2 КК України, до юридичних осіб, а відтак внести ст. 206-2 КК України до відповідного переліку в п. 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, а також ч. 2 примітки до ст. 96-3 КК України. З'ясовано, що спеціальним суб'єктом цього злочину є тільки та службова особа, яка використала своє службове становище при вчиненні такого злочину.

8. Констатовано, що протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації може бути вчинене лише з прямим умислом, а мета та мотив у злочині, передбаченому ст. 206-2 КК України, є факультативними.

9. У рамках аналізу кваліфікуючих ознак злочину:

– доведено, що у складі ч. 2 ст. 206-2 КК України наявна специфічна повторність, адже злочин буде вважатись таким, що вчинений повторно, у разі вчинення його раніше;

– запропоновано окреслити у диспозиції статті осіб, щодо яких дії, передбачені ч. 1 ст. 206-2 КК України, вчинені з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна, утворюватимуть склад злочину, передбаченого ч. 2 ст. 206-2 КК України. До них варто віднести осіб, які уповноважені на прийняття рішень, що стосуються володіння і розпорядження майном;

– запропоновано доповнити ч.2 ст.206-2 КК України визначенням розміру шкоди, завданої пошкодженням чи знищенням майна, зокрема обґрунтовано визначити таку у значному розмірі, при цьому приміткою до статті розтлумачити, що значним вважається розмір, який у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян;

– запропоновано до «тяжких наслідків» віднести умисне вбивство чи завдання тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я, пошкодження чи знищення майна, що призвело до загибелі людей, а також втрату ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю.

10. Визначено склади злочинів, які є суміжними зі ст. 206-2 КК України. За змістом диспозиції та конструкцією ст. 206-2 КК України до них віднесено ст.ст. 190, 205-1, 206, 356 та ст.ст. 357, 358 КК України.

Аналіз спільних та відмежувальних ознак злочинів, що передбачені ст. 190 та ст. 206-2 КК України, засвідчив, що на противагу шахрайству не є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони добровільна передача майна потерпілим винному (ст. 206-2 КК України).

На відміну від предмета злочину, передбаченого ст.206-2 КК України, предметом злочину, передбаченого ст.205-1 КК України, є документи, які, відповідно до закону, подаються для здійснення державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи. Документи, печатки, штампи у складі злочину, передбаченого ст.206-2 КК України, є виключно засобом вчинення цього

злочину. Водночас злочин, передбачений ст. 205-1 КК України, має формальний склад, тоді як за ст. 206-2 КК України – матеріальний.

У злочинах за ст. 206 та ст. 206-2 КК України розмежувальними ознаками є їх об'єктивні сторони, а у ст. 356 та ст. 206-2 КК України до основних розмежувальних ознак слід віднести їх об'єкти, адже вони посягають на різні сфери суспільних відносин. Ознаками, за якими розмежовуються склади злочинів, що передбачені ст.ст. 357, 358 та 206-2 КК України, є їх об'єкти (вказані злочини посягають на різні види суспільних відносин та об'єктивні сторони). Констатовано, що у злочинах, які передбачені ст.ст. 357, 358 КК України, документи, печатки, штампи юридичної особи є предметом посягання, а у складі ст. 206-2 КК України – засобом вчинення злочину.

11. Обґрунтовано висновок про співрозмірність покарання, передбаченого санкцією ч. 1 ст. 206-2 КК України, суспільній небезпеці діяння. Зауважено, що виправні роботи можуть призначатися лише за можливості їх поєднання з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю.

Найсуворішим покаранням та таким, що найчастіше застосовується, є покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Констатовано, що додаткове покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю може застосовуватись не до всіх, а лише до тих осіб, які займають посаду яку використали для вчинення злочину, або займаються діяльністю, через яку його вчинили. Зважаючи, що злочин, передбачений ч. 2 ст. 206-2 КК України, багатооб'єктний, слушною буде посиленість караність.

Порівнюючи санкцію ч. 3 ст. 206-2 КК України зі санкціями суміжних статей, простежується, що ця санкція статті більш суворі та сформульована відповідно до принципів законодавчої техніки побудови спеціалізованих статей.

Водночас санкція ч. 3 ст. 206-2 КК України передбачає додаткове покарання у вигляді конфіскації майна. Сформульовано висновок, що конфіскація майна як додаткове покарання може бути застосована з

урахуванням положень ст. 98 КК України до повнолітньої особи, що вчинила злочин, передбачений ч. 3 ст. 206-2 КК України.

На основі одержаних результатів дослідження обґрунтовано, що для забезпечення належної кримінально-правової охорони господарської діяльності від злочинних посягань доцільно було б статтю 206-2 КК України викласти у такій редакції

«Стаття 206-2 Рейдерство

1. Протиправне заволодіння майном суб'єкта господарювання або корпоративними правами його учасників або встановлення протиправного контролю над суб'єктом господарювання шляхом вчинення правочину з використанням підроблених або викрадених документів, печаток, штампів суб'єкта господарювання, -

карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з погрозою вбивства чи заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, або поєднані з насильством, що не є небезпечним для життя і здоров'я, або з пошкодженням чи знищенням майна учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління ним, у значному розмірі, -

карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до двох років.

3. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням службового становища або якщо вони заподіяли велику шкоду чи спричинили інші тяжкі наслідки, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Примітка.

1. Значним розміром вважається розмір, який у двісті п'ятдесят і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян .

2. Матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

3. Тяжкими наслідками вважаються умисне вбивство чи завдання тяжких тілесних ушкоджень, застосування насильства, що є небезпечним для життя і здоров'я учасника суб'єкта господарювання або особи, яка відповідно до статуту уповноважена на управління нею, пошкодження чи знищення її майна, що призвело до загибелі людей, а також втрата ділової репутації, розголошення конфіденційної інформації, банкрутство чи інше вимушене припинення зайняття господарською діяльністю»;

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю. В. Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах політики у сфері гуманізації кримінального законодавства України. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2014. № 2 (44). С. 74–82.
2. Авраменко О. В. Стан сильного душевного хвилювання: кримінально-правові та психологічні аспекти: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Львів, 2008. 19 с.
3. Алдабергенова Б. Т. Рейдерство – сестра корупції или хлеб бедных чиновников? *Евразийский юридический журнал*. 2010. № 1. С. 116. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru/>.
4. Александров Ю. В. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. К.: Юридична думка, 2004. 352 с. URL: <http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/697/24/>.
5. Алимбеков М. Т. Теоретические и практические аспекты противодействия рейдерству. *Вестник корпоративного управления*. 2008. № 7. С. 9–12. URL: [www.court.by/upload/13\(2\).doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=kz](http://www.court.by/upload/13(2).doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=kz)
6. Андрушко П. П. Об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину, об'єкт злочинного посягання та об'єкт злочинного впливу: основний зміст понять та їх співвідношення. *Адвокат*. 2011. № 12 (135). С. 4–10.
7. Антонюк Н. О. Кримінальна відповідальність за завдання майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою: монографія. Львів: ПАІС, 2008. 216 с.
8. Антонюк Н. О. Правова природа легітимаційного знаку. *Радник*: Український юридичний портал. URL: <http://radnuk.info/statti/249-tioriua-gov/15180-2011-01-21-09-39-55.html>
9. Бабанли Р. Ш. Погроза вбивством: значення та місце в системі кримінального права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. 18 с.

10. Бажанов М. И. Назначение наказания по советскому уголовному праву. К.: Вища школа. Головное изд-во, 1980. 216 с.
11. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Одеса, 2007. 20 с.
12. Бандурка І. О. Об'єкт злочину як кримінально-правова категорія. *Право.ua*. 2015. № 2. С. 70–75.
13. Бахуринська О. О. Принцип економії кримінально-правової репресії: до визначення поняття. *Право і суспільство*. 2017. № 4. С. 204–210.
14. Березін П. С., Гацелюк В. О. Суб'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 144–159.
15. Берлач Ю. А. Рейдерство як загроза національній безпеці України. *Форум права*. 2012. № 3. С. 27–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2012_3_6.
16. Брич Л. П. Значення ознак суб'єктивної сторони у розмежуванні суміжних складів злочинів. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 333–352. URL: http://journal.lvduvs.edu.ua/visnyku/nvsy/03_2012/12blpssz.pdf
17. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
18. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. К.: Атіка, 2004. 240 с.
19. Бурдін В. М. Поняття обмеженої осудності: термінологічні аспекти та функціональне призначення. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 161–172.
20. Варналій З. С. Рейдерство як інституційна загроза фінансовій безпеці України. *Світові тенденції та перспективи розвитку фінансової системи України: зб. матер. X Міжн. наук.-практ. конференції (24–25 жовтня 2013 р.)*. К.: Київський національний університеті мені Тараса Шевченка, 2013. С. 20–24.

21. Варналій З. С., Мазур І. І. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. *Стратегічні пріоритети*. 2007. № 2 (3). С. 129–136.
22. Василяка О. К. Родовий об'єкт господарських злочинів: дискусійні питання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2016. № 41. Т. 2. С. 110–112.
23. Вереша Р. В. Суб'єктивні елементи підстави кримінальної відповідальності: підручник. К.: Атіка, 2006. 740 с.
24. Вереша Р. В. Теоретико-прикладні аспекти суб'єктивної сторони складу злочину: монографія. К.: Алерта, 2017. 568 с.
25. Волинець Р. А. Система злочинів у сфері господарської діяльності з урахуванням останніх змін господарського законодавства. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 184–189.
26. Волинець Р. А. Щодо зміни назви розділу VII КК України. *Верховенство права: міжнародний науковий журнал*. 2017. № 5. С. 85–92.
27. Волков Б. С. Ответственность за уничтожение и повреждение имущества по советскому уголовному праву. Казань: Изд-во Казанск. ун-та, 1961. 90 с.
28. Габор Зіммерер. Рейдерство в Україні. *Дослідження Transparency International Україна*. 2012. 9 с. URL: https://ti-ukraine.org/wp-content/uploads/2016/11/raider_attacks_-_t_ukraine_ukr.pdf
29. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності: монографія. Львів: ЛьвДУВС, 2012. 212 с.
30. Газдайка-Василишин І. Б. Корисливий мотив та корислива мета злочинів проти власності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 178–187.
31. Герасіна Л. М., Панов М. І. Соціологія права: підручник. К., 2003. URL: http://adhdportal.com/book_2930_chapter_58_9_2._Susplna_nebezpeka_zlochinv_ta_soalna_obumovlenstkrimnalno-pravovikh_zaboron.html
32. Горох О. П. Проблеми конструювання санкцій спеціальних кримінально-правових норм. *Наукові записки*. Серія «Юридичні науки». 2009. Т. 90. С. 94–98.

33. Господарський кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
34. Готін О. Підстави криміналізації діянь. *Право України*. 2005. № 2. С. 95–98.
35. Грек Б. М. Про кримінальну відповідальність за рейдерство. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2009. № 3. С. 40–46.
36. Гришаев П. И., Гельфер М. А., Гришаев П. И., Здравомыслов Б. В. Объективная сторона преступления: учебное пособие. М.: ВЮЗИ, 1961. 48 с.
37. Грищенко Н. М. Особливості об'єкта протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 144–146. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2017/33.pdf
38. Грищук В. К. Кримінальне право України: Загальна частина: навч. посіб. для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 568 с.
39. Грищук В. К., Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: міжнародний досвід та основні теоретичні підходи: наук.-практ. посіб. К.: Юрінком Інтер, 2017. 296 с.
40. Громко В. Я. Загальні ознаки службової особи як спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України. *Право: науково-інформаційний вісник*. 2015. № 11. С. 181–188.
41. Гуторова Н. Щодо встановлення кримінальної відповідальності за рейдерство. *Юридичний радник*. 2007. № 2. С. 6–9. URL: <http://www.yurradnik.com.ua/stride/ur/>.
42. Дагель П. С., Михеев Р. И. Установление субъективной стороны преступления: учебное пособие. Владивосток, 1972. 35 с.
43. Дацюк В. Б. Криміногенні процеси у сфері корпоративних відносин: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». К.: Держ. НДІ МВС України, 2015. 20 с.

44. Дзюба Ю. П. Кримінальна відповідальність за викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (аналіз складу злочину): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право». Х.: Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2008. 24 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2008/08dypasz.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1

45. Дорохіна Ю. А. Щодо розуміння предмета злочину при кваліфікації злочинів проти власності. *Науковий вісник Херсонського державного університету* Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 3. Т. 3. С. 20–25.

46. Дрьомін В. М. Інституціональна теорія злочинності та криміналізації суспільства: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія», 2010. 40 с.

47. Дудоров О. О., Мовчан Р. О. Законодавство України про кримінальну відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності – час визначитися зі стратегією розвитку. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 2 (5). С. 215–263.

48. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. К.: Юридична практика, 2003. 924 с.

49. Дудоров О. О. Проблеми кваліфікації шахрайства. *Інтернет-конференція Івано-Франківського обласного осередку ВГО «Асоціація кримінального права»* (11–16 березня 2014 р.). URL: <http://lawdep.pu.if.ua/conference2014/articles/dudorov.pdf>.

50. Дудоров О. О. Спеціальні засади призначення покарання. *Слово національної школи суддів України*. 2013. № 1–2. С. 67–83.

51. Дудоров О. О., Каменський Д. В. У пошуках оптимальної назви розділу VII Особливої частини Кримінального Кодексу України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 179–189.

52. Єдиний державний реєстр судових рішень. Категорія справи № 522/24314/17: Кримінальні справи (до 01.01.2019); Злочини у сфері господарської діяльності; Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

53. Єдиний державний реєстр судових рішень. Категорія справи № 755/14015/18: Кримінальні справи; Злочини у сфері господарської діяльності. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76836074>

54. Єдиний реєстр судових рішень. Категорія справи № 203/5069/16-к: Кримінальні справи (до 01.01.2019); Злочини у сфері господарської діяльності; Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64542612>

55. Єдиний реєстр судових рішень. Категорія справи № 648/250/1716: Кримінальні справи (до 01.01.2019); Злочини у сфері господарської діяльності; Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/64718151>.

56. Єдиний реєстр судових рішень. Категорія справи № 653/3368/14-к: Кримінальні справи; Злочини у сфері господарської діяльності. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/43523481>

57. Єдиний реєстр судових рішень. Категорія справи № 691/540/19: Кримінальні справи (з 01.01.2019); Злочини у сфері господарської діяльності; Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/82048005>

58. Єдиний реєстр судових рішень. Категорія справи № 753/16501/17: Кримінальні справи (до 01.01.2019); Злочини у сфері господарської діяльності; Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68969825>

59. Єдиний реєстр судових рішень. Категорія справи № 766/10230/18: Кримінальні справи (до 01.01.2019); Злочини у сфері господарської діяльності; Фіктивне підприємництво. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79026393>.

60. Ємельянов В. П. Щодо визначення предмету злочину та класифікації об'єктів злочинів: дискусійні питання. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2007. Вип. 17. С. 225–232.

61. Ємельянов М. В. Поняття та види шахрайства за Кримінальним кодексом України. *Право та суспільство*. 2011. № 6. С. 165. URL: file:///C:/Users/Downloads/Pis_2011_6_35.pdf

62. Живко З. Б. Фактори впливу рейдерства на рівень економічної безпеки підприємства. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2015. № 3. С. 88–104.

63. Завада Т. Р. Деякі аспекти поняття «службова особа суб'єкта господарювання» як спеціального суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. С. 268–271.

64. Зайцев О. В. Деякі проблеми визначення формули неосудності у кримінальному праві України. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2015. № 1 (4). С. 113–123.

65. Закон. Злочин. Відповідальність: текст лекцій. *Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник*. / В. О. Туляков, Н. А. Мирошніченко, Д. О. Балобанова; НУ ОЮА. Одеса: Юридична література, 2014. 128 с.

66. Зеркалов Д. В. Рейдеры: пособие. К.: Дакор, КНТ, 2007. 188 с.

67. Злобин Г. А., Келина С. Г. Некоторые теоретические вопросы криминализации общественно опасных деяний. *Проблемы правосудия и уголовного права* / редкол.: А. М. Ларин и др. М.: ИГПАН, 1978. С. 108–110.

68. Исаев О. Ю. Уголовно-правовая характеристика фальсификации решения общего собрания акционеров (участников) хозяйственного общества или решения совета директоров. *Кримінальна політика: теорія і практика. Суспільство і право*. 2013. № 3 (45). С. 114–121. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ugolovno-pravovaya-harakteristika-falsifikatsii-resheniya-obshchego-sobraniya-aktsionerov-uchastnikov-hozyaystvennogo-obschestva-ili>

69. Іляшова К. В. Етимологія поняття «корисливий мотив»: окремі питання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди*. Серія «ПРАВО». 2012. Вип. 19. С. 202–208.

70. Калмикова Є. В., Калмиков Д. О. Лікарський засіб від хвороби суспільства чи плацебо: встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Юридичний вісник України*. 2014. № 14. С. 14–15.

71. Книженко О. О., Крайник Г. С. Щодо внеску Василя Яковича Тація у дослідження об'єкта злочину. *Теорія і практика правознавства*. 2015. Вип. 2 (8). С. 1–13.

72. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

73. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

74. Копитко М. І. Особливості рейдерства в Україні. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Економічні науки. 2014. Вип. 9. С. 187–192.

75. Коржанський М. Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. Видання 2-ге. К.: Атіка, 2002. 640 с.

76. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина загальна: курс лекцій. К.: Атіка, 2001. 432 с.

77. Коробеев А. И. Советская уголовно-правовая политика. Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. 268 с.

78. Короткий тлумачний словник української мови / ред. Д. Г. Гринчишина. К.: Видавничий дім «Просвіта», 2004. 606 с.

79. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М. І. Хавронюка. К: Москаленко О. М., 2019. 464 с.

80. Красницький І. В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз. Львів: Львівський держ. ун-т внутр. справ, 2008. 232 с.

81. Кримінальне право (Загальна частина): навч. посіб. / укл. О. В. Сосніна. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2015. 288 с.
82. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: «Елтон – 2», 2012. Т. 1. 780 с.
83. Кримінальне право України. Загальна частина: навч. посіб. / за заг. ред. О. М. Бандурки. Х.: ХНУВС, 2011. 375 с.
84. Кримінальне право України. Загальна частина: навчальний посібник / за ред. В. М. Трубникова. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2015. 444 с.
85. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник. 2-е вид., перероб. і допов. / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.: Юрінком Інтер, 2005. 480 с.
86. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов та ін.; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К.; Х.: Юрінком Інтер–Право, 2002. 416 с.
87. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник. 4-е вид., переробл. і доп. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 456 с.
88. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / А. П. Бабій, І. С. Доброход, Ю. А. Кармазін та ін.; за ред. Є. Л. Стрельцова. Х.: Одісей, 2009. 496 с.
89. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник. 4-те вид., переробл. і допов. / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Х.: Право, 2010. 608 с.
90. Кримінальне право. Загальна частина: мультимедійний навчальний посібник. URL: http://www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_zag/Files/Lekc/T4/T4_P1.html
91. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 03.07.2014 № 226-V. URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&doc_id2=31575252#activate_doc=2&pos=286;-159&pos2=2910;-118.
92. Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 № 985. URL: <http://lex.justice.md/ru/331268/>.

93. Кримінальний кодекс Російської Федерації від 13.06.1996 № 63-ФЗ. URL: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/e4e4753d21736e870da8bbd2b8e41faddfb5365e/
94. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-141>.
95. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page4>
96. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 3–4. Ст. 21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
97. Кудрявцев Н. В. Объективная сторона преступления: монография. М.: Госюриздат, 1960. 244 с.
98. Кузнецова Н. Ф. Объективная сторона преступления. Связь между действиями и общественно опасными следствиями. *Курс уголовного права: в 5 т. / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и И. М. Тяжковой*. М.: Зерцало, 1999. Т. 1: Учение о преступлении / Г. Н. Борзенков и др. Глава VIII. С. 236–248.
99. Лащук Є. В. Про підстави встановлення кримінальної відповідальності за суспільно-небезпечне діяння. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 жовтня 2013 р.) / редкол.: В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. Х., 2013. С. 206–210.*
100. Лемеха Р. І. Поняття «тяжкі наслідки»: проблеми визначення змісту. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 14 (1). С. 1–6.
101. Лихова С. Я. Порівняльні дослідження в кримінальному праві України (аналіз та перспективи). *Порівняльно-правові дослідження*. 2011. № 1. С. 247–253.
102. Лихова С. Я. Характеристика предмета кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності. *Юридичний вісник*. 2016. № 3 (40). С. 157–162.

103. Лихова С. Я. Юридичні особи як суб'єкти кримінальної відповідальності за КК України. *Юридичний вісник*. 2014. № 4 (33). С. 128–132.
104. Ляпунов Ю. И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права: учеб. пособ. М.: ВЮЗШ МВД СССР, 1989. 119 с.
105. Максимович Р. Л. Про поняття заволодіння в Кримінальному кодексі України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2017. Вип. 2. С. 317–324.
106. Максимович Р. Л., Вовк М. З. Поняття віку суб'єкта злочину. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2012. № 3. С. 134–143.
107. Матвійчук В. К. Об'єктивна сторона: її складові та зміст. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2013. № 1 (39). С. 163–168.
108. Матишевський П. С. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник (перероб. та доп.). К.: А.С.К., 2001. 352 с.
109. Мельниченко О. А., Пушкарьова В. І. Протидія рейдерству як складова державної політики щодо економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 102–108.
110. Миколенко О. М. Кримінально-правова характеристика суспільно небезпечних наслідків. *Правова держава*. 2003. № 6. С. 206–209. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6745/1/106-109.pdf>
111. Музика А. А., Лашук Є. В. Про загальне поняття предмета злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1 (2). С. 103–118.
112. Мусаелян М. Ф. Рейдерство: поняття, види и пути противодействия. *Журнал российского права*. 2010. № 11. С. 28–41.
113. Навроцький В. О. Кримінальне законодавство зарубіжних держав: питання особливої частини. Львів: Юридичний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, 1999. 56 с.
114. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. 2-ге вид. К.: Юрінком Інтер, 2009. 511 с.

115. Навроцький В. О. Теоретичні проблеми кримінально-правової кваліфікації: монографія. К.: Атіка, 1999. 464 с.
116. Назимко Є. С., Коллер Ю. С. Поняття санкцій статей (санкцій частин статей) Особливої частини Кримінального кодексу України. *Форум права*. 2009. № 3. С. 461–464. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09neskku.pdf>
117. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. К.: Юрінком Інтер, 2017. 1104 с.
118. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 6-те вид., переробл. та доповн / А. М. Бойко та ін.; ред. М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. К.: Юридична думка, 2009. 1236 с.
119. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М. І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2017. 448 с.
120. Нечипоренко О. Ю., Захаренко Н. О. Законодавче закріплення відповідальності за рейдерство як перспектива розвитку та удосконалення інституту кримінальної відповідальності. *Правове регулювання економіки: зб. наук. пр.* / редкол.: В. Ф. Опришко (головн. ред.) та ін.; М-во освіти і науки України; ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана»; Юридичний ф-т. К.: КНЕУ, 2008. Вип. 8. С. 76–88.
121. Орлеан А., Дурдієв Р. Щодо криміналізації рейдерства. *Вісник прокуратури*. 2007. № 8 (74). С. 83–88.
122. Орлов Ю. В. Мотив як ознака суб'єктивної сторони складу злочину: сутність та питання доцільності законодавчого закріплення. *Право і Безпека*. 2011. № 4 (41). С. 116–120.
123. Орловська Н. А. Осудність та її види: порівняльний аналіз законодавства України та інших держав: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Одеса, 2001. 22 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2080/pdf?sequence=1&isAllowed=y>

124. Орловський Р. С. Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2014. Т. 27 (66). № 1. С. 187–193.
125. Основания уголовно-правового запрета / В. Н. Кудрявцев, П. С. Дагель, Г. А. Злобин и др.; под ред. В. Н. Кудрявцева, А. М. Яковлева. М.: Издательство «Наука», 1982. 303 с.
126. Охман О. В. Характеристика суб'єкта злочину за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 247–253.
127. Павлик Л. В. Диференціація кримінальної відповідальності за злочинні посягання у сфері економіки: дис. ... канд. юрид. наук.: спец. 12.00.08. Львів, 2013. 248 с.
128. Палюх Л. Еще раз к вопросу об объекте преступления. *Закон и жизнь*. 2013. № 814. С. 158–159. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2013/8-4/41.pdf>
129. Панасенко Р. А. Загальна характеристика кримінологічної детермінації незаконних захоплень підприємств в Україні. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2014. Вип. 2. С. 160–166.
130. Панасенко Р. А. Дефініція рейдерства та його співвідношення із суміжними поняттями. *Вісник ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка*. 2017. № 3 (79). С. 95–101.
131. Панов М. Кримінально-правова характеристика обману як способу вчинення злочину. *Радянське право*. 1984. № 3. С. 60–64.
132. Панов М. Об'єкт і система злочинів у сфері господарської діяльності. *Юридична Україна*. 2010. № 5 (89). С. 13–19.
133. Панов Н. И. Основные проблемы способа совершения преступления в советском уголовном праве: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. Х.: ХЮрИ, 1987. 36 с.
134. Пасека О. Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 20 с.

135. Пащенко О. О. Співрозмірність позитивних і негативних наслідків кримінально-правової заборони. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 35. Ч. 1 Т. 3. С. 59–63. URL: http://www.visnyk-juris.uzhnu.uz.ua/file/No.35/part_3/15.pdf

136. Подольчук А. Битва за «Житомирські ласощі»: від 90-х до сьогодні. *UA 1*. 26.02.2016. URL: <http://ua1.com.ua/rus/publications/bitva-za-zhitomirskie-lasoshchi-ot-90-h-do-segodnya-17188.html>

137. Портнов А. В. Конкуренція і колізія норм права: співвідношення понять. *Часопис академії адвокатури України*. 2012. № 15. С. 1–6.

138. Про внесення змін до деяких законів України (щодо недопущення захоплення підприємств, установ, організацій): проект Закону України від 03.12.2007 № 1101. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30906.

139. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>

140. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.05.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 31–32. Ст. 263. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15>

141. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 12. Ст. 64. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2210-14>

142. Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04.06.2010 № 7. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-10>.

143. Про практику застосування судами примусових заходів медичного характеру та примусового лікування: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 03.06.2005 № 7. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-05>.

144. Про практику призначення судами кримінального покарання: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 № 7. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>

145. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: Постанова Пленуму Верховного суду України від 15.05.2006 № 2. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-06>.

146. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова Пленуму Верховного Суду від 06.11.2009 № 10. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>

147. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02>

148. Проблеми кримінальної відповідальності за рейдерство та шляхи їх вирішення. *Академія прокуратури України: збірник наукових праць*. 2009. 400 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-10140.html>

149. Пшипий Р. М. Сравнительная характеристика уголовно-правовых норм с бланкетной формой диспозиции по законодательству России и Германии (на примере преступных деяний в сфере экономической деятельности). *Уголовное право: стратегия и развитие в XXI веке: материалы Международной научно-практической конференции (30–31 января 2014 г.)*. М., 2014. С. 135–141.

150. Ребенко С. М. Правова характеристика об'єктивної сторони незаконного заволодіння ґрунтовим покривом (поверхневим шаром) земель. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2014. С. 204–214. URL: http://files.visnikkau.org/200001106-cdf24ceef3/Visnyk7_21.pdf

151. Рейдерство: витоки, процедури, способи запобігання: монографія / О. А. Бурбело, Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорєлов, С. О. Бурбело; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2012. 184 с.

152. Румянцев М. С. Корпоративный захват (рейдерство) в уголовном праве России: понятие и юридическое содержание. *Актуальные вопросы борьбы с преступлениями*. 2015. № 2. С. 28–30.

153. Сабитов Р. А. Общественная опасность как критерий криминализации. *Актуальные проблемы криминализации и декриминализации общественно опасных деяний*: сборник научных трудов. Омск: Изд-во Ом. ВШМ МВД СССР, 1980. С. 17–28.

154. Савченко А. В. Кримінальне законодавство України та федеральне кримінальне законодавство Сполучених Штатів Америки: комплексне порівняльно-правове дослідження: монографія. К.: КНТ, 2007. 596 с.

155. Савченко А. В. Мотив і мотивація злочину: монографія. К.: Атіка, 2002. 144 с.

156. Савченко А. В., Шуляк Ю. Л. Кримінальне право України. Загальна та особлива частини: навч. посіб. (у схематичних діаграмах). К.: «Центр учбової літератури», 2015. 312 с.

157. Савченко О. О. Щодо соціальної обумовленості встановлення кримінально-правової заборони. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. Серія «Право». 2016. Вип. 24. С. 147–152.

158. Семенов Т. В. Уголовно-правовые запреты в сфере корпоративных отношений: сравнительный анализ России и стран СНГ. *Право: журнал Высшей школы экономики*. 2015. № 3. С. 88–99. URL: <https://law-journal.hse.ru/data/2015/10/11/1076262323/semenov.pdf>

159. Семенова П. Рейдери намагалися у Кременчуці змінити власників аграрної фірми. *Кременчуцька газета*. 30.10.2017. URL: <http://kg.ua/news/reyderi-namagalisyua-zminiti-vlasnikiv-kremenchuckoyi-agrarnoyi-firmi>

160. Семенюк-Прибатень А. В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Львів: Львів. держ. ун-т внутрішніх справ, 2016. 241 с.

161. Семенюк-Прибатень А. В. Поняття знищення та пошкодження майна у кримінальному праві України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 207–219.

162. Скора Л. М. Розмежування протидії законній господарській діяльності із суміжними злочинами. *Актуальні проблеми політики*: зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Л. І. Кормич (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.; МОН України, ОНЮА. Одеса: Фенікс, 2009. Вип. 38. С. 665–671.

163. Слуцька Т. Поняття службової особи: кримінально-правовий аналіз. *Публічне право*. 2011. № 3. С. 168–175.

164. Смітюх А. В. Поняття та ознаки рейдерства в контексті суміжних понять поглинання та загарбання. *Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова*. Серія «Правознавство». 2014. Т. 19. Вип. 2 (23). С. 56–62.

165. Соколов И. А. Состояние и развитие уголовно-правового механизма противодействия незаконному захвату юридических лиц (рейдерству): автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. М., 2014. 28 с.

166. Стрельцов Є. Л. Об'єкт і кваліфікація злочинів. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1. С. 131–134. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vaau_2010_1_25.

167. Стрельцов Є. Л. Суб'єктивна сторона злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). С. 160–170. URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_10.pdf

168. Строган А. Ю. Состав злочину як підстава кримінальної відповідальності: навчальний посібник. К.: Атіка, 2007. 424 с.

169. Тацій В. Я. Об'єкт злочину. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1 (1). URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/1_8.pdf

170. Титаренко С. С. «Рейдерство» в Україні та деяких зарубіжних країнах: компаративний погляд на економіко-правовий феномен. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 5. С. 271–274.

171. Титаренко С. С. Особливо кваліфікуючі ознаки «велика шкода» та «інші тяжкі наслідки» у складах злочинів, передбачених ч. 1 ст. 206 та ч. 3 ст. 206-2 КК України. *Правові новели*. 2017. № 3. С. 152–158.

172. Туєв О. А. Питання організації протидії рейдерству. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 3. С. 243–250.
173. Тузяк Н. Рейдерське захоплення ТРЦ Viktoria Gardens. Що відбувається? *Zaxid.net*. 15.10.2017. URL: https://zaxid.net/reyerske_zahoplennya_trts_victoria_gardenz_shho_vidbuvayetsya_n1437312
174. Туркот О. А. Правовий захист акціонерних товариств від посягань на їх майно та органи управління. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2016. № 3. С. 100–108.
175. Уголовное законодательство Норвегии / науч. ред. и вступ. статья докт. юрид. наук, профессора Ю. В. Голика; перевод с норвежского А. В. Жмени. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 375 с.
176. Уголовное право Украины. Общая часть: учебник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулин, В. И. Борисов и др. К.: Юринком Интер, 2003. 512 с.
177. Уголовное право Украины: Общая и Особенная части: учебник. 3-е изд. / отв. ред. Е. Л. Стрельцов. Х.: ООО «Одисей» 2007. 720 с.
178. Уголовный закон Латвийской Республики / адапт. пер.; науч. ред. и вступ. ст. А. И. Лукашова и Э. А. Саркисовой. Мн.: Тесей, 1999. 176 с. (Уголовные кодексы стран Восточной Европы).
179. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / науч. ред. И. М. Рагимова; перевод с азербайджанского Б. Э. Аббасова. СПб.: Юридический Центр «Пресс», 2001. 325 с.
180. Уголовный кодекс Голландии / науч. ред. Б. В. Волженкин; пер. с англ. И. В. Мироновой. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2000. 253 с.
181. Уголовный кодекс Грузии / науч. ред. З. К. Бигвава. СПб.: Юридический Центр «Пресс», 2002. 409 с.
182. Уголовный кодекс Республики Армения / Е. Р. Азарян, Н. И. Мацнев; перевод с армянского Р. З. Авакяна. СПб.: Юридический Центр «Пресс», 2004. 450 с.
183. Уголовный кодекс Республики Беларусь / предисловие проф. Б. В. Волженкина; обзорная статья А. В. Баркова. СПб.: Юридический центр «Пресс», 2001. 474 с.

184. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. СПб.: Юридический Центр «Пресс», 2001. 410 с.
185. Уголовный кодекс Республики Узбекистан / вступ. статья М. Х. Рустамбаева, А. С. Якубова, З. Х. Гулямова. СПб.: Юридический Центр «Пресс», 2001. 338 с.
186. Уголовный кодекс Турции / предисловие канд. юрид. наук, доц. Н. Сафарова и докт. права Х. Аджара; науч. ред. и перевод с турецкого Н. Сафарова и Х. Бабаева. СПб.: Изд-во «Юридический центр Пресс», 2003. 374 с.
187. Уголовный кодекс Швеции / пер. с англ. С. С. Беляева. М., 2000. 167 с.
188. Устименко В. В. Специальный субъект преступления. Х.: Вища школа, 1989. 104 с.
189. Фальшовник Д. В. Рейдерство як різновид протидії законній господарській діяльності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. Львів: ЛьВДУВС, 2014. Вип. 1. С. 312–322.
190. Федоров А. Ю. Внесение в уголовный закон изменений, криминализирующих корпоративный шантаж. *Пробелы в российском законодательстве*. 2009. № 4. С. 273–275. URL: <https://www.sovremennoepravo.ru/>
191. Федулова И. Н. Сравнительный анализ уголовной ответственности за рейдерство в Украине с некоторыми зарубежными государствами. *Leges si Viata: международный научно-практический правовой журнал*. 2018. № 5. С. 191–195.
192. Федулова І. М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України від суміжних складів злочину. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2017. № 2 (62). С. 123–135.
193. Федулова І. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор Р. І. Благута. Львів: ЛьВДУВС, 2017. Вип. 4. С. 308–318.
194. Федулова І. М. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи,

організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2016. Вип. 3. Т. 2. С. 88–91.

195. Федулова І. М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2017. № 138. С. 215–224.

196. Фільштейн Л. М., Фільштейн І. В. Осудність як передумова кримінальної відповідальності. *Наукові записки*. 2014. Вип. 16. С. 50–54. URL: <http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/4644/1/9.pdf>.

197. Фріс П. Л. До питання про кримінальну відповідальність юридичної особи. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 2. С. 152–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_2_31.

198. Хавронюк М. І. Деякі про мету, мотив і спрямованість суспільно небезпечного діяння. *Життя і право*. 2004. № 4. С. 60–64.

199. Хавронюк М. І. Історія кримінального права європейських країн: монографія. К.: Істина, 2006. 192 с.

200. Харь І. О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених ст.ст. 199–201, 203-1, 203-2, 204–205, 205-1, 206, 206-2, 209, 209-1, 210 КК України. *Юридична наука*. 2016. № 10. С. 157–201. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2016_10_11.

201. Хатнюк Ю., Кіцул Ю. Основи організації діяльності органів Національної поліції України у боротьбі з рейдерством. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 1. С. 77–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipch_2017_1_16

202. Цибульник Т. Деякі проблемні питання взаємодії органів публічної влади щодо протидії рейдерству. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 164–167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_12_31.

203. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page4>.

204. Цимбалюк В. Зарубіжний досвід кримінальної відповідальності юридичних осіб та перспективи в Україні. *Історико-правовий часопис*. 2014. № 1 (3). С. 112–116.

205. Чернов А. О. Окремі аспекти кримінально-правової характеристики самоправних дій, передбачених ст. 356 КК України. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 2. С. 337–341.
206. Чорней С. В. Поняття суб'єкта злочину. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2012. Вип. 618. Правознавство. С. 125–128. URL: <http://lawreview.chnu.edu.ua/visnuku/st/618/23.pdf>.
207. Шаблистий В. В. Кримінальна відповідальність за погрозу вбивством: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
208. Шапіро В. С., Булах Т. В. Рейдерство як економіко-правове явище: загальна характеристика. *Форум права*. 2015. № 2. С. 181–186. URL: file:///C:/Users/1/AppData/Local/Temp/FP_index.htm_2015_2_32.pdf
209. Швець О. В. Основні напрямки подолання рейдерства в Україні. *Європейські перспективи*. 2012. № 2. Ч. 2. С. 146–152.
210. Шевчук В. В., Охман О. В. Об'єкт злочину за кримінальним правом України. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2 (18). С. 234–239.
211. Шиян Д. С. Позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю в кваліфікації покарань. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2018. № 1 (3). С. 135–143.
212. Шляхи подолання рейдерства: удосконалення законодавства та посилення реагування правоохоронних органів на протиправні дії його організаторів та виконавців: матеріали комітетських слухань, проведених 17 вересня 2008 року Міжвідомчою комісією з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств Верховної Ради України. К., 2008. 127 с.
213. Шуляк Ю. Л. Використання міжнародного досвіду з метою вдосконалення кримінальної відповідальності за шахрайство. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 345–351.
214. Ющик О. І. Зміст покарання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2014. Вип. 26. С. 238–242.

ДОДАТКИ*Додаток А***СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ****Наукові праці, в яких опубліковані
основні наукові результати дисертації**

1. Федулова І. М. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 3. С. 84–87.

2. Федулова І. М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2017. № 138. С. 215–224.

3. Федулова І. М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України від суміжних складів злочину. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2017. № 2 (62). С. 123–135.

4. Федулова І. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор Р. І. Благута. Львів: ЛьвДУВС, 2017. Вип. 4. С. 308–318.

5. Федулова И. Н. Сравнительный анализ уголовной ответственности за рейдерство в Украине с некоторыми зарубежными государствами. *Leges et Viata: международный научно-практический правовой журнал*. 2018. № 5. С. 191–195.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Федулова І. М. Стан дослідження проблеми відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації в юридичній літературі. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: збірник тез*

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 3–4 червня 2016 р.). Херсон, 2016. С. 199–203. (заочна участь)

7. Федулова І. М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми та стан дотримання прав людини в Україні*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 серпня 2016 р.). Львів, 2016. С. 39–42. (очна участь)

8. Fedulova I. M. Social conditions of establishing criminal liability for unlawful property appropriation of companies, institutions and organizations. *Сучасний вимір держави і права*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 19–20 травня 2017 р.). Львів, 2017. С.53-56. (очна участь)

9. Федулова І. М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України від злочинів, що передбачені статтями 357, 358 Кримінального кодексу України. *Актуальні питання розвитку правової держави в умовах сучасного становлення громадянського суспільства в Україні*: збірник тез науково-практичної конференції (м. Харків, 16–17 червня 2017 р.). Х., 2017. С. 85-88. (заочна участь)

10. Федулова І. М. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч. 1 ст. 206-2 Кримінального кодексу України: її складові та зміст. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 р.) / упор. О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС, 2017. С. 254–256. (очна участь).

11. Федулова І. М. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном юридичної особи в Україні та Казахстані. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (13–14 квітня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018 С. 99–103. (заочна участь).

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
ПОЛКОВНИК ПОЛІЦІЇ

Т.І. Созанський

2019

АКТ05.09. 2019

м. Львів

№ 43

Про впровадження результатів дисертації Федулової Інни Миколаївни на тему «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- заступника начальника відділу організації наукової роботи кандидата юридичних наук Савчин Г.Я.;
- начальника навчально-методичного відділу кандидата юридичних наук, доцента полковника поліції Строцького Р.Є.;
- заступника декана факультету № 1 ПФПНП кандидата юридичних наук, підполковника поліції Данчула О.С.;
- в.о. завідувача кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 ПФПНП кандидата юридичних наук, доцента Газдайки-Василишин І.Б.

Комісія, відповідно до наказу по Львівському державному університету внутрішніх справ від 24 вересня 2012 року № 431, розглянула й узагальнила матеріали дисертації Федулової І.М., аспіранта кафедри кримінального права і кримінології факультету №1 ПФПНП ЛьвДУВС, на тему: «Кримінальна відповідальність за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації».

Проаналізовано основні результати дослідження Федулової І.М., зокрема, наукові праці, в яких опубліковані теоретичні положення дисертації:

1. Федулова І.М. Соціальна обумовленість встановлення кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. № 3. С. 84-87;

2. Федулова І.М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми законності*. 2017. № 138. С. 215-224;

3. Федулова І.М. Відмежування складу злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України від суміжних складів злочину. *Часопис Хмельницького університету управління та права «Університетські наукові записки»*. 2017. № 2 (62). С. 123-135;

4. Федулова І.М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична / головний редактор Р.І. Благута. Львів: ЛьвДУВС, 2017. Вип. 4. С. 308-318;

5. Федулова І.Н. Сравнительный анализ уголовной ответственности за рейдерство в Украине с некоторыми зарубежными государствами. *Международный научно-практический правовой журнал «Leges et Viata»*. № 5. 2018. С. 191-195;

6. Федулова І.М. Стан дослідження проблеми відповідальності за протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації в юридичній літературі. *Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (м. Херсон, 3-4 черв. 2016 р.). С. 199-203;

7. Федулова І.М. Характеристика об'єкта злочину, передбаченого статтею 206-2 Кримінального кодексу України. *Проблеми та стан дотримання прав людини в Україні: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 19-20 серп. 2016 р.). С. 39-42;

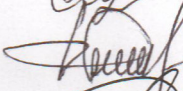
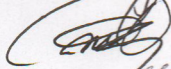

8. Федулова І.М. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч.1 ст. 206-2 Кримінального кодексу України: її складові та зміст. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції* (10 листоп. 2017 р.) / упор. О.В. Авраменко, С.С. Гнатюк, І.В. Красницький. Львів: ЛьвДУВС. С. 254-256;

9. Федулова І.М. Порівняльний аналіз кримінальної відповідальності за протиправне заволодіння майном юридичної особи в Україні та Казахстані. *Пріоритети розвитку юридичних наук у XXI столітті: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (м. Одеса, 13-14 квітня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2018. С. 99-103.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що подані наукові праці Федулової І.М. містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін: «Кримінальне право», «Кримінально-правова кваліфікація», «Кримінально-

правова охорона особи та власності в Україні», а також у процесі підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, які можуть бути рекомендовані до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Члени комісії:

 Г.Я. Савчин
 Р.Є. Строцький
 О.С. Данчул
 І.Б. Газдайка-Василишин